

Nr. 28

ARHIVA SOMEȘANĂ

REVISTĂ ISTORICĂ-CULTURALĂ

Cuprins

<i>VIRGIL ȘOTROPA</i>	<i>Icoane din trecutul Ținutului Năsăudean</i>	<i>Pag.</i>
	1. Două tablouri istorico-statistice din anii 1714 și 1733 privitoare la preoții români din Valea Someșului	13
	2. Tătarii în Valea Rodnei	26
	3. Românii la Gimnaziul Latino-Catolic din Bistrița (1729-1779)	47
	4. Contribuții la istoria revoluției lui Horea	64
	5. Zavera din 1821 și Regimentul năsăudean	79
	6. Comandanții regimentului grăniceresc năsăudean	92
	 <i>În amintirea lui Nicolae Drăganu</i>	
	1. O scrisoare a profesorului Drăgan către directorul liceului din Năsăud	102
	2. Cuvântarea părintelui Anhidim Drăgan la serbarea omagială din comuna Zagra (27 august 1939)	105
	3. Cuvântarea profesorului Iuliu Morariu	107
	4. Cuvântarea profesorului Teodor Onișor	113
	5. Necrologul Rectorului și senatului Universității „Regele Ferdinand I ^{er} din Cluj la moartea profesorului Nicolae Drăgan	116
	6. Aurel Șorobetea, Dr. Nicolae Drăgan profesor la Năsăud	117
	7. Vasile Scurtu, Nicolae Drăgan - fragmente de amintiri	121
	8. Iosif E. Naghiu, Nicolae Drăgan, istoric al Țării Năsăudului	127

ICU Cluj / Central University Library Cluj

Redacția, administrația și direcția revistei:

ARHIVA SOMEȘANĂ, Năsăud, Str. Vasile Nașcu, 29

Năsăud 1940

ARHIVA SOMEȘANĂ

REVISTĂ ISTORICĂ - CULTURALĂ

Nr. 28

Virgil Șotropa

Icoane din trecutul Ținutului Năsăudean

1. Două tablouri istorico-statistice din anii 1714 și 1733 privitoare la preoții români din Valea Someșului

Dacă voim să ne formăm o icoană clară și exactă despre stările și raporturile nu numai financiare, industriale economice, ci chiar și strict culturale dintr'un ținut, n'avem decât să recurgem la datele statistice, cari, cuprinse în tablou, ne oglindesc viața poporului în întreaga sa complexitate. Dintr'un tablou statistic, corespunzător alcătuit, cetitorul își poate face, fără mult studiu, cu o scurtă privire, idee despre tot ce-l interesează într'o anumită direcție și materie.

În vechea arhivă a orașului Bistrița se află mult material statistic cuprins, parte de cuprins în tablouri și, ceea ce pentru noi e de mare însemnătate, se află un important material privitor la districtul »valah« din Valea Someșului, pe care craiul Matei Corvinul în 1475 l-a anexat la Bistrița. Anexarea s'a făcut cu expresă voință și poruncă crăiască, ca locuitorii din Valea Rodnei să se bucure pe vecie de aceleași drepturi, pe cari le posedau Bistrițenii.

Fazele prin cari au trecut raporturile dintre Românii someșeni și Sașii bistrițeni în cursul secolilor următori, voi încerca să le expun cu altă ocazie; deastădată amintesc numai atât: că magistratul și cetățenii din Bistrița încetul cu încetul au uitat de voința expresă cuprinsă în hrisovul regelui Matei așa că Românii someșeni cu timpul ajunseseră nu numai în dependența, ci chiar și în servitutea orașului, chemat odinioară să-i cinstească și ocrotească.

E de remarcant însă că Sașii bistrițeni ca oameni de ordine, în tot timpul au însemnat cu pedanterie în catastife mișcările și întâmplările de orice natură din »depertinențele valahe«, pentru ceea ce le putem fi azi mulțămitori, căci altfel multe momente importante din viața poporului nostru s'ar fi dat pe vecie uitării. Având în districtul românesc un nesecat izvor de venit și un scump material de muncă, Bistrițenii nu numai purtau socoteli minuțioase despre toate dările și contribuțiile pe cari le scoteau de pe Românii someșeni, dar diriguiau toate afacerile lor publice și private, așa încât și biserica românească, cu toate daraverile ei, stetea sub tutela lor. Dacă organele statului aveau de a face cu vr'o comună românească din ținutul nostru totdeauna se adresau magistratului din Bistrița și numai cu intermedierea acestuia se isprăvea chestia; ba chiar și vlădicii români în afaceri bisericesti corespondau cu magistratul orașului, care cu mare gelozie își asuma tot controlul asupra satelor românești dependente de el.

Premițând acestea, las să urmeze tablourile semnalate în titlu, în nădejdea că ele vor interesa pe cetitorii cari să cunoască ceva din trecutul bisericesc al ținutului nostru și cari din datele expuse vor ști eventual să tragă și alte concluzii de interes cultural românesc. M'am simțit îndemnat s'o fac asta mai ales văzând că studiul de conținut statistic, intitulat: »*Românii la gimnaziul latino-catolic din Bistrița 1729-1779*«, publicat de mine în »*Transilvania*« din 1901, a fost utilizat de mulți scriitori de ai noștri.

I

În anul 1714 guvernul transilvan a adresat tuturor autorităților un ordin, în care între altele constată și poruncește următoarele: S'au ridicat multe acuze popilor valahi că ocrotesc pe lângă sine nu numai rudenii, ci și streini cu scopul de a-i libera de dări; că găzduiesc răufăcători spre a-i scuti de urmărire; mai departe seamănă în agri streini și nu vreau să plătească contribuții; iar sătenilor, cari nu ascultă de ei, ci de oficianți, nu le permit să mai calce în biserică, nu le botează copiii și nu-i

înmormântează; apoi vlădica valah hierotonește pe mulți ignoranți și nedemni, așa că în unele sate sunt 4-5 popi; în fine pe titlul censului episcopal storc popii diferite prestațiuni de la săteni, amenințându-i și pedepsindu-i cu alungare din biserică și legare de funia clopotului. Pentru corectarea acestor rele, autoritățile în drept au să cerceteze imediat în fiecare sat: câți popi locuiesc pe pământul ecleziei, al proprietarului de pământ (nemeșului) ori al satului; pe ce fel de pământ își poartă ei economia și ce incorectități comit în prejudiciul proprietarului ori al satului. Despre toate aceste să raporteze neamânat guvernului, care la rândul său va comunica rezultatul episcopului valah, spre a se putea lua măsurile necesare.

Primind și magistratul (senatul) orașului Bistrița acest ordin, în 11 Aprilie 1714 așterne datele cerute, scrise în limba latină și purtând titlul: *Conscriptio Popporum Valachicorum in dependentia Bistrieciensi Anno 1714.*

Tabloul următor conține datele și informațiile traduse în românește:

Numele satelor	Nr. popilor	Locuiesc în casa ecleziei	Locuiesc în casa sătească supusă dării	Au foarte puține pământuri aparținătoare ecleziei	Folosesc pământuri parte proprii, parte zălogite, însă supuse dării
Mocod	2	-	ambii	asa este	asa este
Mititei	4	-	toți	nici unul	asa este
Runc	3	unul	doi	asa este	asa este
Zagra	5	doi	trei	suficiente pt. unul	proprii
Poieni	2	unul	unul	puține	asa este
Găureni	1	unul	-	suficiente pt. unul	-
Suplai	1	unul	-	suficiente pt. unul	-
Bichigi	2	-	ambii	nici unul	pământ. supuse dării
Telci	3	unul	doi	-	pământ. supuse dării
Hordou	1	unul	-	suficiente	-

Salva	9	-	toți 9	suficiente pt. unul	proprii supuse dării
Năsăud	5	-	toți 5	suficiente pt. unul	proprii supuse dării și zălogite
Rebrișoara	4	-	toți 4	puține	proprii supuse dării
Rebra mare	4	unul	trei	suficiente pt. unul	proprii
Vărarea	1	-	în casa sâtească	-	proprii
Feldru	2	-	ambii	puține	proprii
Ilva (mică)	1	-	unul	așa este	proprii
Leș	2	unul	unul	-	proprii supuse dării
Sângeorz	3	-	toți trei	suficiente pt. unul	proprii supuse dării
Maieru	6	-	toți	nici unul	proprii
Rodna veche	3	-	toți	puține	proprii
Nușfalău	1	unul	-	puține	proprii
Sântioana	1	unul	-	puține	proprii

La sfârșitul conșcripției ori al actului »de investigare«, cum îl numește la alt loc magistratul, se află următoarea notă:

În genere e de însemnat că la noi numărul popilor crește peste măsură, cum apare evident din specificarea precedentă și aproape zilnic crește numărul acelor care locuiesc pe moșie, altădată obligată la dare, și de acolo, în paguba satului, fără de a plăti dări, poartă economie, parte pe moșiile proprii parte pe moșiile cele mai bune zălogite pentru o sumă neînsemnată. Referindu-se la protopop, încearcă să se sustragă în afacerile civile dela dependența patronilor, pe care până acu totdeauna au recunoscut-o. Ba mai mult, cu excepția a trei ori patru, au pe lângă eclezie și pe dascălul lor, care e liber de orice dare, cu toate că locuiește pe moșie obligată de dare și își poartă acolo economia.

II

În »Convorbiri Literare« din 1896 publicase prof. *George Bogdan-Duică* studiul său istoric privitor la conșcripția popilor și locuitorilor români din Transilvania în 1733, aflată de el în

muzeul Brukenthal din Sibiu. Pe urma lui a publicat p. Nicolae Togan în »*Transilvania*« din 1898 conscripția în întregime, iar în 1900 can. Augustin Bunea o publică încă o dată (ca adaos X la cartea sa despre viața și activitatea episcopului Clain), așa cum o aflase în arhiva mitropolitană din Blaj.

Amintita conscripție s'a făcut la ordinul comisiei instituite de împăratul Carol VI spre a cerceta plânsorile clerului și ale locuitorilor români, și a fost prezentată comisiei în 1733 de episcopul Clain.

În districtul românesc aparținător la Bistrița și constător din 21 comune din Valea Someșului și 2 din Valea Șieului, conscripția s'a făcut în baza ordinului dat în 26 Iunie 1733 de guvernorul conte Francisc Paul de Wallis magistratului bistrițan. Mandatarii acestuia, cum am aflat din acte, n'au lucrat singuri; ci cu sprijinul protopopului din Năsăud, și între ei de mai multe ori s'au iscat și divergențe de păreri.

Tabloul ce urmează mai jos conține toate datele pe cari le-am aflat în actele de conscripție, și faptul că el diferă în multe privințe de tabloul protopopiatului Năsăudului din conscripțiile publicate de Togan-Bunea, e de a explica așa că în ținutul nostru adunatul datelor s'a făcut mai exact și minuțios, și nepotrivindu-se acele în tabloul conscripției generale, în mare parte au fost omise; de altfel, probabil la intervenția directă a protopopului la episcop, unele cifre au fost chiar și schimbate.

Se află în tablou date privitoare la averea mișcătoare a popilor, însemnări despre raporturi familiare ale unora și datele importante ale hirotonirii și acceptării în sânul bisericii unite. La popii cari n'au trecut la unire, însemnez apriat că sunt neuniți.

Notez că întrucât numai s'a putut, am căutat să aflu din actele de conscripție, precum și din alte acte contimporane, și numele de familie ori ascendența popilor, pentru ca să nu-i însemnez numai cu numele de botez, cum s'a făcut în conscripția generală.

La rubrica arăturilor aparținătoare bisericii, sub ferdele (banițe) are să se înțeleagă măsura sâmânței, adecă cam opt

ferdele sămânță la un jugăr ori pogon; iar la fânațe: carele de fân, adecă cam două care de pogon.

Numărul sub numirea localităților indică suma familiilor, care înmulțită cu 5 face aproximativ numărul locuitorilor.

În fine observ că am aflat cu cale să public tabloul în românește și nu în latinește și nemțește cum sunt scrise actele consultate; iar numirile de localități și numele proprii pocite le-am scris așa cum ele se scriu și rostesc astăzi.

	Datele personale ale popilor	P o s e d ă						Biserica		Note
		hoi	vaci	oi	cai	porci	stupi	arătura (fârderele)	fânețe (care)	
Mocod 101	1. <i>Dumitru Herju</i> , hirotonit în Suceava (Moldova) de mitropolitul Ghedeon, acceptat în 25 Sept. 1725 de epp. Ioan Giurgiu (Patachi).	2	-	35	1	4	-	76	-	Arătura bisericii se folosesc popii
	2. <i>Mihail al popii</i> <i>Ilarion</i> , hir. în Maramureș de episcopul Dosoștei. acc. 16 Mai 1733 de epp. Ioan Inocențiu Clain	4	2	-	1	4	-			Văduva popii Ilarion, mort în vârstă cu 3 ani, împreună cu fiul Savu și soția lui, sunt scutiți de toate impozitele și lociesc la popa Mihail.
	3. <i>Gherasim Balaș</i> , hir. Mar. epp. Dosoștei, accep. 15 Iulie 1733, epp. Clain.	2	1	-	1	6	-			
	4. <i>Chifor</i> , hir. Mar. epp. Dosoștei, acc. 15 Iulie 1733 epp. Clain	2	2	-	1	4	-			
Mititei 86	1. <i>Gheorghe Andrieș</i> , hir. 26 Oct. 1712, mitr. Atanasiu.	4	3	45	2	2	-	-	-	
	2. <i>Toader Grigoraș</i> , văduv, hir. Dosoștei, accep. 26 Sept. 1725, Giurgiu.	4	1	12	2	2	4	-	-	
	3. <i>Partenie Grigoraș</i> , hir. Dosoștei acc. 26 Iunie 1733, Clain	4	1	-	1	2	-	-	-	
	4. <i>Grigore a lui Echim</i> , văduv, hir. Dosoștei, acc. 26 Sept. 1725, Giurgiu ...	5	2	40	2	5	8	-	-	

	5. <i>Toader Făsu</i> , căsătorit a doua oară, neunit, hir. Alba-Iulia, epp. Varlaam.	4	2	12	1	5	5	-	-	Popa Toader Făsu deja de lung timp plătește impozitele publice.
<i>Poieni</i> 52	1. <i>Duntru Hrișca</i> , hir. Dosoței, acc. 17 Mai 1733, Clain	4	3	-	2	4	-	-	-	Pământurile bisericii le folosesc popii.
	2. <i>Toader al popii</i> <i>Avram</i> , văduv, neunit, hir. 6 Aug. 1694 în Alba- Iulia, de epp. Teofil	6	3	80	4	4	-	12	4	Împreună cu popa Toader a lui A- vram locuște gînerele său diacul Chifor Rai, căsătorit, scutit de dări.
	3. <i>Toader al popii</i> <i>Matei</i> , hir. Dosoței, acc. 17 Mai 1733, Clain	6	2	70	1	4	-	-	-	Pământurile bisericii le folosește popa.
<i>Găureni</i> 23	<i>Vasile al Popii Ioan</i> , hir. Dosoței, acc. 17 Mai 1733, Clain	2	3	-	1	-	-	36	5	Pământ neroditor.
<i>Suplai</i> 28	<i>Moise</i> , hir. Dosoței, acc. 16 Mai 1733, Clain ..	4	2	-	-	2	-	16	-	Este un diac Ion, are 2 boi, 1 vacă, 1 cal, 4 porci.
<i>Runc</i> 74	1. <i>Ioan</i> , neunit hir. 1695, Teofil	3	2	70	2	5	10	6	-	
	2. <i>Iftenie al popii Ioan</i> , hir. Dosoței, acc. 25 Sept. 1725, Giurgiu	5	5	-	1	5	10	-	-	Pământurile de mulți ani nelucr.
	3. <i>Gavril Pintelie</i> , hirot. Dosoței, acc. 25 Sept. 1725, Giurgiu	6	3	70	2	2	9	-	-	
	4. <i>Ioan Oniga</i> , hirot. 26 Oct. 1712, epp. Atanasiu.	1	2	-	-	-	-	-	-	
<i>Bichigi</i> 60	1. <i>Nicolae</i> , văduv, hirot. Dosoței acc. 1733, Clain.	2	2	30	1	5	2	-	-	Popa Nicolae are un fiu Ioan dar căsătorit și locuitor în Telci, plătește dări. Alt fiu căsătorit: Petre locuște împreună cu tatăl.
	2. <i>Vasilie</i> , hir. Dosoței, acc. 1733, Clain	3	2	5	1	2	3	-	-	
<i>Zagra</i> 220	1. <i>Matei al popii Petru</i> al Simionului, hir. Alba- Iulia de epp. Varlaam, se declară unit, a pierdut documentele în revoluția Curuților	2	1	-	1	3	-	-	-	

	2. <i>Flore Zinvel</i> , hir. Roman (Moldova) epp. Gheorghe, accep. 25 Sept. 1725, Giurgiu	6	2	60	1	6	10	-	-	Comuna are două biserici.
	3. <i>Vasile</i> , hir. Atanasie, acc. 25 Sept 1724, Giurgiu.	4	3	40	2	4	1	-	-	Popa Vasile locuște împreună cu fiul său Arsenie, care e căsătorit.
	4. <i>Ionașcu al popii Simion</i> , hir. Dosoftei, accep. 25 Sep. 1725, Giurgiu	2	2	-	1	2	-	-	-	
	5. <i>Ștefan al popii Vasile</i> , hir. Dosoftei acc. 17 Mai 1733, Clain	2	2	-	1	2	4	-	-	
	6. <i>Petru al popii Simion</i> , hir. 1712 Atanasiu, documentele le-a pierdut la invazia Tătarilor	6	2	50	2	6	6	-	-	
	7. <i>Petru Cute</i> , hir. 21 Iun. 1699, Atanasie, se decl. unit, documentele le-a pierdut.	6	2	40	1	6	-	-	-	
	8. <i>Ioan Cute</i> , hir. Roman (Moldova) Gheorghe, acc. 29 Sept. 1725, Giurgiu.	4	2	-	2	5	-	-	-	
	9. <i>Vasile Cute</i> , hir. Dosoftei, acc. 18 Mai 1733, Clain	4	1	-	1	4	5	-	-	
	10. <i>Ioan</i> , hir. Dosoftei, acc. 18 Mai 1733, Clain.	2	2	-	1	2	1	-	-	
<i>Telci</i> 123	1. <i>Gheorghe al popii Ștefan</i> , hirot. Mar. epp. Iosif Stoica, acc. 25 Sept. 1725, Giurgiu	6	3	80	1	8	8	-	-	Eclezia are o casă cu grădină. Usufruitul pământurilor bisericii aparține popilor.
	2. <i>Dumitru</i> , văduv, neunit, hir. 30 Oct. 1680 epp. Varlam în Alba-Iulia	2	2	40	1	4	-	-	-	
	3. <i>Grigorie</i> , hirot. Dosoftei, acc. mai 1733, Clain	1	1	70	1	3	2	100	-	Popa Gheorghe locuște cu fiul obligat la dări.
	4. <i>Ioan al popii Dumitru</i> , hir. Dosoftei, acc. 18 Mai 1733, Clain	-	1	-	-	5	-	-	-	Popa Dumitru locuște cu fiul său Alexandru scutit de dări.

	5. Vasile al popii Dumitru, hir. Dosoftei, acc. 18 Mai 1733, Clain .	2	3	40	2	7	6	-	-	
Hordou 25	1. Nelivaica, văduv. hir. Dosoftei, acc. 24 Sept. 1725, Giurgiu	-	-	-	-	-	-	6	2	Pământurile le folosesc popii.
	2. Grigore a lui Nelivaica, hir. Dosoftei, acc. 17 Mai 1733, Clain . .	6	2	80	1	4	10	-	-	
Salva 172	1. Ioan Mihoc, hir. Dosoftei, acc. 26 sept. 1725, Giurgiu	6	3	12	2	14	-	-	-	Comuna are 2 biserici. Popii folosesc pământ- turile.
	2. Matei, hir. Alba- Iulia epp. Varlaam, acc. epp. Atanasiu și după pierderea documentelor, confirmat de epp. Clain . .	6	3	-	3	10	6	14	-	Popa Matei locuște cu fiul său Vasile căsătorit, scutit de impozite.
	3. Ioan al popii Iacob, văduv, hir. Dosoftei, acc. 26 Sept. 1725, Giurgiu . . .	4	3	-	-	6	10	-	-	
	4. Vasile al popii Cosma, hir. Dosoftei, acc. 26 Sept. 1725, Giurgiu	7	3	-	2	21	4	-	-	
	5. Filip Butaci, hir. Dosoftei, acc. 18 Mai 1733, Clain	4	2	-	1	10	10	-	-	
	6. Ștefan al popii Iacob, hir. Dosoftei, acc. 18 Mai 1733, Clain	2	2	-	-	4	-	-	-	
	7. Timoftei al popii Gavril, neunit, hir. Mar. epp. Iosif Stoica	4	2	-	1	6	1	-	-	Popa Timoftei deja de lung timp e obligat la plățirea dărilor.
Năsăud 150	1. Atanasiu, protopop, hir. Dosoftei, acc. 12 Sept. 1725, Giurgiu	10	2	100	12	16	8	-	-	Popii folosesc pământurile bisericii. Protopopul are în casa sa pe ginerele său diacul Dumitru.
	2. Pinte Nacu, hir. Dosoftei, acc. 18 Mai 1773, Clain	6	1	30	2	2	-	-	-	
	3. Vasile Gălan, hir. Moldova de epp. Calistrat, acc. 12 Sept. 1725, Giurgiu	4	1	20	2	4	-	48	3	

	4. <i>Arsinte a lui Vasile</i> , hir. Dosoftei acc. 18 Mai 1733, Clain	6	2	12	2	8	10	-	-	-	-	Popa Arsinte are documente de preoție și de la părintele (iesuit) Stefan.
	5. <i>Pahomie</i> , hir. 22 Mart. 1724, Giurgiu	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Popa Pahomie a fost adus de protopop ca dascăl pentru instruirea copiilor din sat. Este o moară cu 2 pietri. Din 16 părți, <i>protopopul</i> are 5, <i>popa Pinte</i> 2, Vasile 2, celelalte sunt ale sâtenilor. venitul anual e 70 ferdele cereale.
<i>Rebri- șoara</i> 160	1. <i>Vasile Purșuca</i> , hirot. Alba-Iulia epp. Atanasiu în 12 Iulie 1702, se declară unit	4	1	-	1	2	1	-	-	-	-	Se află două biserici. Eclesia are o casă cu grădină. Pământurile le folosesc popii.
	2. <i>Lazar al popii</i> Andrei, hir. Dosoftei, acc. 24 Sept. 1724, Giurgiu ...	4	3	-	2	3	-	-	-	-	-	
	3. <i>Dumitru al popii</i> Gavril, hir. Dosoftei, acc. 8 Mai 1733, Clain	4	1	-	-	-	-	-	-	-	-	
	4. <i>Petru al popii</i> Gavril, hir. Dosoftei, acc. 8 Mai 1733, Clain	4	3	-	1	3	-	12	1	-	-	Popii Vasile Vălean, Lazar, Gavril au 8 ferdele de cereale din venitul anual al moriei.
	5. <i>Gavril</i> , hir. Mar. acc. 25 Sept. 1725, Giurgiu ...	6	1	60	3	8	2	-	-	-	-	Popa Vasile Vălean are la sine în casă un fiu student și altul econom, ambii scutiți de dări
	6. <i>Vasile Vălean</i> , hir. Mar. epp. Iosif Stoica, se declară unit	4	3	50	2	10	3	-	-	-	-	
<i>Rebra mare</i> 69	1. <i>Vasile</i> , neunit, hirot. Dosoftei	4	1	40	1	8	2	-	-	-	-	Fânețele folosesc popii, asemenea și o casă cu grădină.
	2. <i>Ioan Miron</i> , hir. Dosoftei, acc. Clain	1	2	-	1	1	2	-	10	-	-	
<i>Vărarea</i> 52	1. <i>Vasile a lui Eremie</i> , hir. Dosoftei, acc. 26 Sept. 1725, Giurgiu	4	1	-	3	1	6	-	-	-	-	Pământurile le lucrează popii. Popa Vasile a lui Eremie posedă 3 părți din soartele moriei din sat.

	2. Vasile, hir. Dosoței, acc. 8 Mai 1733, Clain . .	2	2	-	1	-	-	16	1	Din pământurile bisericii mănăstirea (Someșul) arătură de 32 ferdele.
Feldru 114	1. Ioan a lui Simion, hir. Dosoței, acc. 25 Sept. 1725, Giurgiu	6	6	200	14	20	30	-	-	Popa Ioan are din 2 sorți de moară un venit anual de 60 ferdele cereale.
	2. Grigore al popii Teodor, hir. Dosoței, acc. 30 Aug. 1722 de Vicarul Ștefan	4	3	-	2	1	4	-	-	
	3. Istrate al popii Teodor, hir. Dosoței, acc. 18 Mai 1733, Clain	2	3	-	1	4	-	33	2	
	4. Andrei Neamț, hirot. Dosoței, acc. 18 Mai 1733, Clain	3	2	-	1	-	6	-	-	
Sângeorz 186	1. Mihail, neunit, hirot. Mar epp. Iosif Stoica. Documentele le-a pierdut la invazia Tătarilor	4	2	20	1	4	-	-	-	
	2. Constantin Rus, hirot. Moldova de epp. Calistrat, documentele i-au perit la invazia Tătarilor; acc. 14 Ian. 1726 de vicarul Ștefan.	2	3	20	1	6	4	40	4	E în sat și un diac Nicolae, scutit de toate impozitele publice.
	3. Vasile Canții, hir. Dosoței, acc. Clain	2	2	-	-	-	4	-	-	Sunt: 2 biserici cea veche are: arăt. (ferdele) 32 și fână (care) 2; iar rest. cea nouă.
	4. Andrei George, hirot. Dosoței, acc. Clain	1	1	-	-	3	-	-	-	
Maieru 213	1. Gavril Pantea, văduv, hir. epp. Atanasiu; documentele i-au ars; se declară unit	8	1	60	4	8	15	-	-	Cu popa Gav. Pantea locuște Bota Ioan, căsătorit, scutit de dări; are 4 boi, 4 oi.
	2. Garvul, văduv, neunit, hir. Mar. epp. Iosif Stoica.	2	2	-	1	2	4	-	-	Popa Gavril locuște cu fiul său căsătorit diacul Mihail; are 2 boi, 1 vacă și 4 boi.
	3. Iacob al popii Petru, hir. Dosoței, acc. 11 Mai 1733, Clain	8	4	100	10	6	30	40	10	

	4. Ioan, hirot. Dosoftoi, acc. 18 Mai 1733, Clain.	-	1	-	-	-	-	-	-	-	Pe lângă diacul Mhail, care îndeplinește funcțiuni, mai este un alt diac Vasile, care nu funcționează.
	5. Grigore al popii Gauril, hir. Dosoftoi, acc. 18 Mai 1733, Clain	2	2	6	1	2	4	-	-	-	Pământurile le folosesc popii.
Rodna 152	1. Vasile Dănilă, hirot. Dosoftoi, acc. 18 Mai 1773, Clain	8	4	80	1	2	18	16	6	-	Biserica are o grădină.
	2. George, văduv, neunit; hir. Alba-Iulia, epp. Teofil	-	-	-	2	-	-	-	-	-	
Ilva 45	1. Lazăr Precup, hir. Dosoftoi, acc. de vicarul Ștefan.	2	2	-	-	-	-	15	3	-	Biserica are o grădină. Pământurile le folosesc popii.
	2. Gauril, neunit, hirot. Dosoftoi	-	-	20	2	-	-	-	-	-	Diacul Vasile are 2 boi, 2 vaci, 20 oi, 3 porci, 3 cai.
Leș 40	1. Ioan Golan, hir. Dosoftoi, acc. 24 Sept. 1725, Giurgiu	8	7	200	7	10	40	-	5	-	
	2. George Mățu, hir. Dosoftoi, acc. 14 Ian. 1726 de vicarul Ștefan	2	3	-	-	1	-	-	-	-	
Sântioana 33	1. Ioan a lui George, hir. Atanasiu 20 Iunie 1699, se declară unit	4	2	-	-	2	8	-	-	-	
	2. Filimon al popii Ioan, hir. Dosoftoi, acc. 21 Iulie 1733, Clain	1	1	-	-	1	-	-	-	-	Popii au aceleași sorti de moară ca fiecare sătean.
Nușfalău 66	1. Ioan, hirot. Dosoftoi, acc. 21 Iulie 1733, Clain.	4	2	-	-	5	15	-	-	-	Învățătorului căsătorit Arsinte, sătenii i-au impus dare, dar protopopul a scris să nu cuteze nimeni să-i atingă vitele, ci are să rămână liber de dare.
	2. George Flore, hir. Dosoftoi, acc. 20 Mai 1733, Clain	2	1	-	-	2	-	-	-	-	

Resumând datele cuprinse în acest tablou iese, că în cele 23 sate românești din protopopiatul Năsăudului în a. 1733 se aflau 2.244 familii adevă circa 11.220 locuitori.

Numărul popilor era: 82, și adecă 10 în Zagra, 7 Salva, 6 Rebrîșoara; câte 5 în Mititei, Telci, Năsăud și Maieru; câte 4 în Mocod, Runc, Feldru și Sângeorz; 3 în Poieni; câte 2 în Hordou, Rebra-Mare, Vărarea, Bichigiu, Rodna, Ilva, Leș, Sântioana și Nușfalău; câte 1 în Găureni și Suplai.

Dintre cei 82 popi numai 5 au fost hirotoniți de către arhieriei uniți: 4 de mitropolitul Atanasiu și 1 de episcopul Giurgiu (Patachi); iar restul de 77 au fost hirotoniți de arhieriei neuniți, și anume: 55 în Maramureș de episcopul Dosoftei, 5 tot în Maramureș de episcopul Iosif Stoica, 4 de epp. Atanasiu, 4 de epp. Varlaam, 3 de epp. Teofil, 2 în Roman (Moldova) de epp. Gheorghe, 2 în Moldova de epp. Calistrat, 1 în Moldova de mitropolitul Ghedeon, și 1 în Maramureș ori de epp. Stoica ori de Dosoftei.

Din 77 popi hirotoniți de arhieriei neuniți, cu ocazia conscripției 10 au declarat că au rămas neuniți; 5 s'au declarat uniți fără de a putea însă prezenta vr'un document de confirmare; iar restul de 62 au produs documente că sunt acceptați în sânul bisericii unite, și anume: 21 de episcopul Giurgiu (Patachi), 37 de epp. Clain și 4 de vicarul r. c. Ștefan din Cluj.

Ce privește acceptarea din partea numitului vicar iezuit Ștefan din Cluj, aflu în actele de conscripție următoarea notă:

Popa Ioan Gălan (Leș) împărtășește că înainte cu câțva timp vicarul Ștefan a chiebat pe toți popii valahi din district parte la oraș (Bistrița) parte la Năsăud, spre a-i încorpora la unire, extrădându-le documente provezute cu semnătura și pecetea sa. Făcând el asta propria autoritate, urmează că popii, cari nu pot produce documente dela episcopul unit, ar trebui să fie priviți neuniți.

Tot popa Gălan spune, că popii cari au primit documente dela vicarul Ștefan, trebuie să-i plătească câte un galben.

În fine toți popii împreună aveau: 299 boi, 171 vaci, 2009 oi, 136 cai, 354 porci și 351 stupi; iar biserica avea: arătură de 486 ferdele semântă=60.75 jugăre (pogoane) și fânațe de 56 care=28 jugăre.

Din »Anuarul Institutului de istorie națională», Cluj 1923.

2. Tătarii din Valea Rodnei

Dintre toate incursiunile barbare de cari a avut să sufere poporul nostru atât dincolo cât și dincoace de Carpați, mai adânci urme au lăsat în memoria și tradiția lui incursiunile Turcilor și Tătărilor, deoarece s'au petrecut mai apropiat de zilele noastre, au durat mai lung timp și toate au fost împreunate cu jaf, foc și omor. Năvălirile Tătărilor în țerile și provinciile locuite de Români, cu începere din secolul XIII, ținură aproape 600 ani, cu deosebirea numai că la început au venit hoarde mongole din Asia, numite de scriitorii vechi și de popor însă tot Tătari, adică creațiunile iadului (Tartaros); iar mai apoi au săvârșit incursiunile cete sălbatice de Tătari călări din Sudul Rusiei și dimprejurul Mării Negre, cari de obicei însoțeau și sprijineau oștirile turcești.

Își poate închipui oricine câtă groază cuprindea pe sărmanul nostru popor încălcat și dușmănit din toate părțile, când dintr'un colț până în celălalt al țerii răsuna deodată țipătul desnădăjduit: »Vin Tătarii«; așa că până în zilele de azi au rămas vorbele aceste ca sprietoare de oameni.

Cea mai veche amintire despre incursiunea Tătărilor în ținutul nostru o avem în descrierea canonicului *Rogeri* din Oradea Mare: »M. Rogerii Varadiensis Capituli canonici *Miserabile Carmen* super destructione Regni Hungariae temporibus regis Belae IV per Tartaros facta«. Rogerius a fost martor ocular al puhoiului tătăresc din 1241, căzând însuș în prinsoare și scăpând numai cu mare greu din ghiarele năvălitorilor sălbatici. El ne spune pe scurt următoarele:

Ducele Cadan, după un drum de trei zile prin țara Rutenilor și Cumanilor, a ajuns prin păduri la bogatul oraș teutonic Rodna care era situat între munți înalți, posedă mine regale de argint și cuprindea o nenumărată mulțime de popor. Când acești oameni viteji și bine armați auziră de sosirea Tătărilor, îi întâmpinară afară de oraș prin păduri și munți. Văzând Cadan mulțimea armanților se prefăcu că fuge de ei. Atunci aceștia întorcându-se în oraș și crezându-se victorioși, depuseră armele și începură a bea vin pân'ce se îmbătară, cum cere »furor teutonicus«. Tătarii

însă venind din nou subit, năvăliră din mai multe părți în orașul care n'avea șanțuri și ziduri ori alte întărituri. Și cu toate că din ambele părți s'a săvârșit mare măcel, poporul văzând că nu va fi în stare să reziste, s'a predat cu totul acelora. Iar Cadan primind orașul sub scutul său, la plecare mai departe spre Ungaria, luă cu sine pe primarul orașului Ariscald împreună cu șase sute Teutoni aleși, armați.

În legătură cu cele împărtășite de canonicul Rogerius aflu cu cale să fac următoarele observări:

Cetele tătarilor au năvălit în 1241 spre Europa centrală în trei grupuri: primul a apucat calea spre Silesia; al doilea sub comanda Hanului Batu, ca grup central, a trecut prin Maramureș; iar hoardele grupului al treilea au invadat Ardealul prin două locuri și anume: prin pasul Oituzului, sub comanda lui Bochetor, și peste plaiurile Munților Rodnei sub comanda lui Cadan, a fratelui lui Batu.

Tătarii lui Cadan sosiră chiar în ziua de Paști, în 31 Martie 1241, înaintea Rodnei care deși poseda un mare număr de locuitori, cum se vede, încă nu avea fortificațiile de cari se face amintire în hrisoavele mai târzie. Din cele spuse de Rogerius nu apare că Rodna să fi suferit prea mult de astădată; deși el vorbește de un măcel reciproc, sfârșitul cum vedem e mai blând. Cadan ia doar orașul sub scutul său și pretinde numai ca primarul Ariscald cu 600 Teutoni să se atașeze la armatele lui și, precum ne spune și Bonfinius, să însoțească pe Tătari prin păduri și locuri neumblate - probabil peste Meseș - până la Orade, adică să-i călăuzească spre Ungaria.

Într'alt loc vorbind Rogerius despre Cadan, spune apriat că dintre Tătari încă el s'a purtat ceva mai cinstit, iar alt scriitor anume Arhidiaconul *Toma de Spalato* afirmă că la început Tătarii n'au comis atâtea cruzimi. Tot acest scriitor ne împărtășește că Tătarii în trecerea lor peste munții acoperiți cu păduri seculare, trimiteau avantgarde puternice cari aveau să deschidă drum, dărâmand și nimicind palancele și prisăcile construite la ordinul regelui Bela IV.

Dar faptul că Rodna în 1241 n'a fost chiar devastată, rezultă și din hrisoavele secolelor XIII și XIV, în cari ea figurează ca apanajul reginei, din care aceasta trage venite frumoase; apoi se face amintire despre palatele din oraș și despre minele bogate. Numai la începutul secolului XV, se pomenește într'un hrisov al Voevodului Stiboriu că Rodna ar fi într'o stare decăzută.

Istoriografii următori au exagerat multe din împărtășirile lui Rogerius. Astfel *Anton Bonfinius* vorbește nu numai de minele de argint, că și de minele de aur din Rodna, și afirmă că între Teutoni și Tătari s'a săvârșit cel mai mare măcel. Dintr'un manuscris parisian, originar din mănăstirea benedictină Echternach (Luxemburg), istoriograful german *Georg H. Pertz* a copiat și publicat în »*Monumenta Germaniae Historica*« un pasaj în care se spune și mai mult, că adică Tătarii au omorât atunci în Rodna peste 4000 de oameni. De aci încolo numărul tot crește, la unii istorici ajunge la zeci de mii, și Rodna arde și se nimicește cu desăvârșire.

În fine pe noi mai mult decât constatarea adevărului istoric privitor la suferințele Rodnei în 1241, ne impoartă faptul că despre Români nu face Rogerius nici o mențiune. Chiar presupunând că atunci în Rodna teutonică ori săsească n'ar fi fost nici un suflet de Român, unde au fost însă Românii din Valea Someșului? Unde au fost satele despre cari se face îndată după aceea amintire în hrisoave că »ele ar fi în mare parte goale de locuitori«? Va să zică mai înainte fuseseră pline de locuitori. Iată avem aci iarăș o pildă vie ce »cantitate neglijabilă« reprezenta încă și pe acele vremuri poporul nostru împilat în fața stăpânilor. Mai departe, dacă imediat după năvala tătărească din secolul XIII, deodată răsar ca din poveste Valahii din toate colțurile, se pune temelie voivodatelor ¹ și principatelor valahe se face adesea mențiune în hrisoave de poporațiune valahă, de sate valahe, de cneji și voievozi valahi; nu'nteleg cum de nu s'a aflat încă vr'un istorician »binevoitor« de specia celor ce cu tot prețul vreau să ne conteste existența bimilenară pe aceste plaiuri, care să iasă la iveală cu teoria că pe Români i-au adus și plantat aci Tătarii?

Dar să reluăm firul. De aci încolo incursiunile Tătarilor în Ardeal se țin lanț, și conform documentelor rămase din acele timpuri mai mult pare să fi suferit țara noastră în urma năvălirilor din: 1285, când a fost devastată Bistrița; 1345 și 1352, când voevodul ardelean Andreiu Lațcu (Lascu) îi bate pe Tătarii cari jăfuiau Secuimea; 1594, când suferiră mai mult ținuturile maramureșene; 1658, pe timpul principelui Rákoczi, când hanul tătăresc în fruntea unei mari oștiri a năpădit Ardealul și a robit multe zeci de mii oameni; 1661, când Tătarii devastau ținutul Sătmarului, în timp ce Ali-Pașa pustia ținutul Bistriții și al Oșorheiului. Incursiunile din secolul XVII sunt foarte dese și de cele mai multe ori făcute împreună cu oștirile turcești.

N'am aflat niciun document în care să se facă expres amintire despre pierderile și pagubele ce ar fi îndurat satele noastre din Valea Rodnei în urma invaziunilor din secolii XIV-XVII, deși nu se poate admite ca, ajungând de atâtea ori oștiri turcești și tătărești până la Bistrița, ele să fi cruțat valea noastră a Someșului, mai ales că pentru Tătari una dintre căile cele mai scurte și potrivite de a năvăli în Ardeal era pasul Rodnei. Se află însă în arhivele Bistriții, mai cu seamă în catastifele de socoteli, o mulțime de date privitoare la sumele ce se plăteau spionilor trimiși încontinuu peste munți spre a știrici despre mișcările Tătarilor. Aceștia de nenumărate ori prădau Moldova până la trecătorile Carpaților, așa că în diferite timpuri mulți boieri și țărani moldoveni se refugiau dinaintea lor în ținuturile noastre și petreceau cu familiile lor în Valea Rodnei și a Bârgăului, până dura pericolul.

Mai sunt apoi legende și tradiții prin satele văii noastre, cari vorbesc de prădăciunile tătărești, făr' de a indica însă anul când s'au petrecut ele. Astfel într'o monografie a comunei Zagra scrisă de sublocotenentul pensionar Dumitru Cătiul, - monografie rămasă în manuscris - se face amintire de urme de clădiri într'o parte a satului, despre cari tradiția spune că au fost aprinse și nimicite de Tătari. Mai interesantă însă e tradiția despre ciocnirea ce ar fi avut-o în jumătatea primă a secolului XVI, Ștefan Mailat voevodul Transilvaniei cu Turcii și Tătarii pe Valea Telciului.

Voevodul și-a concentrat trupele în sus de satul Hordou, și locul unde s'a întâmplat ciocnirea și azi se cheamă Valea lui Mailat. Pe podișul Hordoului se văd urme de șanțuri făcute de sătenii români din Zagra, Salva, Hordou și Bichigiu, cari au dat ajutor armatei lui Mailat. Detașamente de Turci și Tătari au încercat să încunjure oastea lui Mailat peste Dealul Popii spre Telciu, iar altele conduse de un Pașă turcesc și un Han tătäresc au trecut dinspre Mocod, pe Valea Țibleșului, prin Zagra, peste Dealu Bisericii spre Gura Bichigiului și peste câmpul Buciumaș. Mailat încunjurat de toate părțile, cu ajutorul Românilor a împrăștiat pe dușmani, iar țărani din amintitele sate au făcut întărituri în sus de comuna Piatra, ca să nu poată trece pe acolo Tătarii. Tot sublocotenentul Cătiul spune, că pe un loc al său, unde încă a fost bătaie, a aflat o verigă de aramă în formă de semilună, iar în Valea Pleșilor spre satul Găureni se află urme de șanțuri, unde conform tradiției mulți Turci și Tătari au fost omorâți de Români. Spune mai departe că cu prilejul memorabilei lupte Mailat a promis Zăgrenilor pentru ajutorul dat, fântână de slatină (saramură), ceea ce pare să fie în legătură cu altă tradiție interesantă, că Zăgrenii și-ar trage originea din părțile unde azi e situat satul săsesc Terpiu.

Pe calea tradiției știm că comuna Poieni este întemeiată de vr'o 15 familii refugiate de groaza Tătarilor din depărtări pe teritoriul comunei Zagra. La început a aparținut acesteia și numai mai târziu a devenit comună separată. Satul Runc încă ar fi înființat de un Român din Țara ungurească fugit împreună cu 7 feciori dinaintea Tătarilor și așezat pe podișul Voriste. Feciorii s'au căsătorit cu fete din satele vecine și după ce s'au înmulțit, și-au clădit biserica. În Vărarea, cum spune tradiția, pe timpul năvălirilor tătărești erau numai 4 case, iar în apropiere de Sângeorz este o vale numită Valea Tătarilor, unde locuitorii retrași în munți au ademenit și nimicit o ceată de Tătari. Conform împărțării învățătorului Ioan Pavelea, în comuna Găureni se povestește că în vechime erau adunați acolo mulți Români, de frica Tătarilor. Odată sosi în fugă mare un Român urmărit de un cățel și după el de un Tătar călare. Românii l-au tras pe Tătar de

pe cal și l-au omorât. În Runc au intrat odată 6 Tătari în sat și au dormit într'un șopron fără să cuteze cineva să-i atingă. Des de dimineață unul dintre ei se sculă și merse la o casă unde femeia chiar cocea pâne. Întorcându-se ea dela cuptor și zărind pe Tătar, îl lovi cu lopata'n cap și-l omorî. Sătenii însă purtau mare frică, căci dacă era omorât vr'un Tătar, atunci veneau alții cu grămada să-l răsbune.

Tradiții de felul acesta există multe la poporul nostru și număroase locuri, plaiuri, dealuri și văi poartă nume după Tătari. Chiar și între legendele săsești (Siebenbürgische Sagen - Dr. Friedrich Müller) este una în legătură cu ținutul nostru. Adică se zice că în timpuri străvechi, când orașul Bistrița era întărit, un orășan cu numele Scholtes venind dinspre Rodna aduse știrea că Tătarii se apropie de oraș. Sașii se înarmară și așteptau venirea lor, dar văzând că nu mai sosesc, trimiseră spre Dumitra și Năsăud soli cari întoarseră cu vestea că Tătarii nu's ca'n palmă. Atunci orășenii mânioși se puseră să caute pe răspânditorul faimei mincinoase, îl scoaseră de sub podul de lângă casa comandantului garnizoanei, unde el se ascunsese, îl așezară pe o bancă și îl bătură bine. De atunci podul peste care treci din piață (Marktplatz) în Strada Lemnelor (Holzgasse) s'a numit podul mincinosului (Lügenbrücke).

Ultima incursiune a Tătarilor în urma căreia poate mai mult a avut să sufere ținutul nostru, s'a întâmplat în 1717. Privitor la antecedentele, cursul și urmările acestei năpraznice invazii am aflat mențiune la mai mulți cronicari, între cari și la Șincai; apoi o expunere mai detaliată în cronica scriitorului grec *Nicolae Kiparisa*, publicată în »Arhiva« din Iași 1889; în fine prețioase date și documente în vechea arhivă a orașului Bistrița.

Încă în Mai 1715 scrie comandantul - general al trupelor transilvane, contele *Ștefan Steinvill*, din Sibiu Bistrițenilor să fie atenți și să trimită spioni în Moldova, căci Tătarii se adună în jurul orașului Hotin și în 24 ore pot să fie la granița Ardealului. Asemenea scrie în Iunie al aceluiaș an baronul Wesselényi din comuna Trestie, jud. Dobâca, magistratului din Bistrița despre vestea că Tătarii ar fi la Hotin, și pentru aceea el împreună cu

familia sa a fugit la Trestie ca să fie în siguranță. Se vede dar că încă doi ani mai înainte de năvălire soseau știri neliniștitoare, și cu toate că iarna din 1715 spre 1716 trecu fără de nici un incident, precum și Steinville scria în Ianuarie 1716 că după părerea sa Tătarii nu vor cuteza să vină prin zăpada mare, totuș în cursul acestui an spiritele erau și mai agitate. Așa groful George Haller împărtășește în August 1716 din Mediaș primarului din Bistrița că după cum a auzit, Turcii și Tătarii se apropie de Ardeal; Nicolae Torma din Ciceu-Cristur scrie că Tătarii au ajuns la Câmpulung; iar guvernorul civil al Ardealului, groful Sigismund Kornis somează în Octombrie 1716 pe magistratul bistrițan să păzească cu mare grijă trecătorile.

Urmează iarăș un an de frică și cutremur în cursul căruia continuu erau trimiși peste munți spioni să știricească ce se'ntâmplă în Moldova. Unul dintre aceștia a fost și Ștefan Barta, care prins de Tătari scrie birăului Bistriții rugându-l ca prietenii și cunoscuții săi din Uriul de sus să-l scoată cu bani din mâinile păgânilor. Semnificativ e și faptul că magistratului îi scrie la începutul anului 1717 din Rodna căpitanul plăieșilor și străjilor împărătești Dumitru, că aceștia nu prea vreau să stea la posturile lor, ci ori se împrăștie prin păduri ale căror poteci le cunosc bine, ori trec pe pământ moldovean și se ascund în ținuturile mărginașe, cum se vede, de teamă că vor fi omorâți de Tătari.

În sfârșit, după ce și căpitanul Gessel din regimentul St. Amour aflător în Bistrița îi raportează în 1 Iunie 1717 generalului Steinville că conform știrilor primite dela căpitanul Dumitru din Rodna, năvălirea Tătarilor e iminentă; în jumătatea a doua a lunii August 1717 urmează incursiunea mult temută ale cărei antecedente, eternizate și pe cunoscutul Stâlp dela Vama (Bucovina), au fost următoarele:

Îndatăce Austriacii în războiul lor cu Turcii puseră în Octomvrie 1716 mâna pe Timișoara, începură a se purta dușmănos și față cu principatele române vasale Turcilor. Generalul Steinville dăte ordin trupelor austriace să între în Muntenia și nu numai ocupă o mare parte a țerii, ci la porunca sa, căpitanul Ștefan Dettin în 25 Noemvrie prinse pe Domnul *Nicolae*

Mavrocordat și împreună cu familia sa îl duse la Sibiu. Tot astfel și generalul-comandant din Brașov, baronul *Carol Tige* începu să necăjească și să infesteze pe Moldoveni, maicuseamă după ce cu trupele nemțești se aliară și unii boieri răsvrățiți împotriva Domnului *Mihail Racovița*. Când apoi *Tige* trimise pe căpitanul *Ernau* cu o mică trupă să-l prindă pe *Racovița*, întocmai ca și pe *Mavrocordat*, Domnul Moldovean, sprijinit de Tătarii din Bugeac, sfărimă pe Austriaci, iar căpitanului lăsă să-i taie capul. De aci încolo în 1716 și 1717 continuară ostilitățile și atacurile reciproce la granițe, amestecându-se în ele și emigranții revoluționari maghiari ai principelui *Rákoczi*, cari cereau dela Sultanul turcesc ajutor contra Austriacilor.

În această atmosferă supraîncărcată sosi la începutul luni August 1717 în Iași porunca împăratului turcesc că Domnul moldovean *Racovița*, însoțit de Sultanul-Seraskier (Hanul) tătăresc *Agiamet-Gherei*, de generalul-comandant *Colceag-Aga*, un renegat maghiar, precum și de generalul rakoczian groful *Eszterházy*, să dea năvală în Ardeal. La o a doua poruncă Domnul și plecă cu boierii săi și la Țuțora se întâlni cu Sultanul tătăresc, iar la Botoșani cu *Colceag-Aga* care venea dela Hotin. Trupa aliată consta din 9000 Tătari ai Sultanului, 700 ai lui *Colceag* și 3700 Moldoveni. Pe generalul *Eszterházy* care încă avea să vină dinspre Hotin cu trupa de insurgenți maghiari, dar nu sosise, nu'l mai așteptară ci plecară imediat spre Câmpulung. Ajunși aci ținură sfat și hotărîră să treacă munții spre Rodna în ordinea următoare: În frunte pedestrima moldoveană care să deschidă drum și să țină în munți pază de ambele laturi; apoi să urmeze *Colceag* cu oamenii săi, Domnul *Racovița* cu restul oștilor sale și în fine Sultanul cu Tătarii săi *Nogai* din Bugeac și cu 300 Cazaci zaporojeni.

Trecând în 17 August 1717 oștile în ordinea statorită peste Mestecănești și peste apa Bistriții, urcară muntele Suhardului unde ținură primul popas. A doua zi, 18 August, trecură apa Teșna care desparte hotarul Moldovei de cel al Ardealului, și aci străjile ardeleni aflătoare pe muchia dealului fugiră dinaintea celor 300 Moldoveni și Tătari ai lui *Colceag* trimiși să-i prindă. În

Rodna se aflau 100 plăieși cu căpitanul lor, cari asemenea o apucară la fugă dinaintea dușmanilor, iar aceștia intrară în satul care era aproape gol și prinseră pe cei vr'o 20 oameni rămași acolo. Rodna pe atunci avea numai ceva peste 200 vetre și împrejurul satului se întindea până pe dealuri pădure deasă de tufari.

Principele Racoviță împreună cu Sultanul și cu Colceag n'au putut coborî în aceeași zi la Rodna, căci drumul prin munți și păduri nestrăbătute era greu de umblat. Deci au rămas peste noapte pe munți, și numai în ziua următoare, în 19 August, spre amiazi au putut sosi în Rodna, unde mai întâiu își rânduiră conacele, apoi porunciră să se dea foc satului și pădurilor dimprejur. Aci așteptară ei sosirea Tătarilor cari asemenea întârziiau din pricina locurilor greu de trecut. Dintre Tătarii Sultanului Agiamet-Gherei vr'o 2000, sperându-se de greutatea trecerii prin munți, întoarseră spre Moldova fără știrea stăpânului lor.

Se vede că sătenii Rodnei și plăieșii cari se refugiaseră dinaintea oștirilor dușmane, nu s'au prea depărtat, căci pornind cinci Tătari ai lui Colceag în urma lor să-i spioneze, cam la depărtare de o jumătate oră deodată au fost întâmpinați cu pușcături din lăuntru pădurilor. Unul a căzut mort, altul a fost rănit, iar ceilalți în fugă mare întoarseră să-l vestească pe Colceag de pătenia lor. Acesta imediat alergă la Vodă și la Sultan cerându-le ostași. Sultanul nu voi să-i dea Tătari zicând că ei nu sunt pentru lupte în munți, și astfel Domnul lăsă să sune trimbițele, rândui 1500 Moldoveni, pedestrime și călărime sub comanda Postelnicului Constantin Vizantie, la cari se mai alăturară și 200 Tătari ai lui Colceag, și-i trimise în urma fugarilor. După cinci ceasuri de căutare zădarnică Postelnicul cu oștirea sa întoarse la Rodna făr' de nicio ispravă.

În 20 August au plecat cu toții din Rodna apucând drumul prin Valea Someșului peste Rebrîșoara și Năsăud, spre cetatea Bistriții. Tătarii și Lipcanii lui Colceag deteră foc tuturor satelor aflătoare în dreapta și stânga drumului: sate mari cu clădiri considerabile. Pe sătenii cari nu apucau să se refugieze îi prindeau, iar pe moșnegi, pe femeile bătrâne și pe copii, pe cari puteau pune mâna, îi omorau.

În 22 August, adică două zile după plecarea din Rodna, pe la prânz ei deteră peste 250 ostași austriaci din garnizoana Bistriții, în frunte cu căpitanul Gessel. Apucându-i Tătarii într'o strâmtoare parte îi omoriră parte îi prinseră. Între cei prinși a fost și căpitanul cu locotenentul său, iar puținii cari scăpară cu viața fugiră peste dealuri și păduri la oraș, ducând veste despre cele întâmplare.

În fine în 23 Aug. înainte de amiazi sosiră oștirile dușmane la cetatea Bistrița, pe care o împresurară: Domnul cu Colceag de o parte, iar Sultanul cu Tătarii săi de cealaltă parte. Cetatea era bine întărită, n'avea însă tunuri ci numai praștii. În garnizoană erau vr'o 700 soldați. Mai erau apoi în oraș o mulțime de refugiați de prin satele vecine, între cari mulți nemeși (boieri), maghiari cu oamenii lor.

Imediat după sosire Domnul Racovița dete signale cu trâmbițele să iasă toți din cetate și să i-se închine. Văzând că nu'l ascultă, porunci să arunce foc în inima cetății, după care se și aprinseră câteva case mari și frumoase. Când însă Vodă trimise veste Sultanului că acu cu toții să dea năvală asupra orașului, acesta împreună cu Mârzacii (fii de Domn și nobilii) răspunseră că Tătarii nu năvălesc cetăți, și se retraseră ca la un ceas depărtare dela oraș. Astfel Vodă cu Colceag continuară să puște asupra orașului și să arunce foc cu praște până târziu în noapte. În fine văzând Domnul că Tătarii Sultanului s'au retras, se înțelese cu Colceag și cu Postelnicul, ca acesta să meargă la Sultan și să-l întrebe ce gând are. Sultanul răspunsă că mâne pleacă cu Tătarii spre Maramureș și să vină și domnul cu ei.

Se'ntâmplă într'aceea că oamenii Domnului prinseră pe un soldat care fusese trimis din cetate la generalul din Sibiu cu o scrisoare de următorul conținut: Bistrițenii cu mare bucurie au auzit că creștinii au bătut pe Turci și au ocupat Belgradul. Dar trei ceasuri după primirea acestei vești îmbucurătoare cu groază s'au trezit împresurați de călărime și pedestrime tătărească și moldoveană, și dacă ajutorul generalului întârzie, atunci toți câți se află în oraș sunt pierduți.

După cetirea scrisorii Domnul îi împărtăși lui Colceag conținutul, adaugând că după succesul Nemților acum și ei trebuie să lucreze cu bună socoteală. Vorba Sultanului și a Mârzacilor că ei pleacă spre Maramureș, nu-i bună, căci drumul Maramureșului duce la Leși (Poloni) cu cari împăratul turcesc are legături de prietenie și el, Domnul, nu vrea să calce pământul leșesc. Dacă Colceag voiește, atunci să plece împreună cu Sultanul, el însă cu Moldovenii săi nu merge. La această Coleag-Aga răspunse, că unde merge Vodă, se duce și el.

Fiind trimis Postelnicul a doua oră la Sultan, acesta răspunse că Mârzacia și Tătarii săi nu abstau dela hotărârea să plece spre Maramureș unde au să găsească mare câștig și multe suflete de robiti, iar Leșilor n'au să le facă nici o pagubă. La observarea Postelnicului că Tătarii în prima linie ar fi datori să asculte de porunca împăratului și să nu umble numai după jafuri, căpeteniile Tătarilor răspunseră că ei doar pentru jafuri au venit și numai după ele umblă. Dacă Beiul (Domnul) vrea să vină cu ei, e bine, dimpotrivă ei pleacă singuri.

Întorcând Postelnicul cu rezultatul convorbirei avute, Domnul toată noaptea rămase veghiând, dar lupta încetă de ambele părți. dimineța aflând Principele că Tătarii Sultanului au plecat, se înțelese cu Colceag să plece și ei îndărăt spre casă.

În 24 August plecară deci Moldovenii cu Domnul lor și Tătarii rămași cu Colceag dela Bistrița prin Valea Carelor spre Vărarea, și peste Strâmba, la Ilva. Domnul porunci ostașilor săi ca numai pe soldații nemți să-i omoare și robiască, iar pe *Moldoveni*, adică pe locuitorii români din Valea Someșului, să-i lase în pace și să-i ascundă dinaintea oamenilor lui Colceag. Cu toate acestea hoardele tătărăști ale renegatului maghiar iarăș deteră foc satelor în dreapta și în stânga și duseră cu sine în robie pe mulți Români someșeni. Ajungând în Rodna, rămaseră peste noapte acolo și Domnul dispuse posturi puternice de pază. În dimineța următoare plecară din Rodna și seara trecând apa Coșnii, deteră aci de generalul Eszterházy cu 120 oameni, călărime și pedestrime. La întrebarea Domnului pentruce a zăbovit atâta,

Eszterházy răspuse că nu s'a putut găta mai 'nainte. Aci poposiră cu toții, iar a doua zi seara sosiră în Câmpulung.

În cursul acestei expediții comune a Moldovenilor cu Tătarii, precum și după despărțirea lui Agiamet-Gherei de tovarășii săi, singuraticе detașamente tătărăști s'au răsfiat până către Mureș și spre sud dela Beclean până la Sic, pustiind și robind o mulțime de creștini. De aci apoi Hanul și Tătarii săi trecură prin Valea Someșului și prin văile laterale spre Nord către Sătmar, Baia mare și către Maramureș, arzând, omorând și robind pretutindeni. Aflând ei însă că mai multe regimente de cavalerie austriacă sub comanda generalului conte Martigny sunt pe urma lor, începură a se îndrepta spre granițele Moldovei. Aci apoi pe drumul ce duce dela satul Borșa pe muntele Prislop, în strâmtoarele împădurite, bravii Români maramureșeni au atacat ariergardele hoardelor tătărăști cu pietri și lemne, au omorât mulți păgâni, și au scăpat mii de robi creștini din mâinile aceloră.

Altminteri au mai pățit-o Tătarii în Maramureș și în alte locuri. Astfel într'o scrisoare din 1717 adresată de Lupu Balea și Vasilie Boieriu din Săcel magistratului din Bistrița se expune următorul episod interesant: »Venind Dumineca pe neașteptate păgânii dinspre Sătmar, ei au aprins câteva sate. Noi am adunat repede oameni de ai noștri, ne-am aruncat eri pe o ceată de vr'o 600 Tătari, am omorât 400 dintre ei, iar câți au scăpat cu viața au apucat-o la fugă despoiați și goi ca câinii. Cu ajutorul lui Dumnezeu am mântuit vr'o 8000 de robi. Trimiteti armați pe munți, și vidicul (Someșenii) să grijească căci Tătarii s'au împrăștiat pe unde numai au putut. Crainicul din Telciu a sosit bine, tocmai la împărățirea prăzii, a căpătat și el parte. Căpitanul Pivoda încă a fost de față«.

Tătarii trecuți în Moldova au început și aci să devasteze țara, fără considerare că erau aliații Domnului moldovean. Racovița care bine cunoștea năravul păgânilor, luase de timpuriu măsuri ca eventual să împiedice barbariile hoardelor sălbatice; dar n'a fost în stare să-i înfrâneze și a trebuit să sufere încălcarea cea mai cumplită a țerii sale. Era deci explicabilă groaza ce-i cuprindea pe Moldoveni de câte ori Tătarii veneau și treceau prin

țara lor chiar și ca aliați. Fiecare trebuia să-și ascundă dinaintea lor tot ce avea și să-și apere cu viața casa și familia. Multe dintre familiile boierești și oamenii mai cu dare de mână se refugiau prin ținuturile învecinate, și se întâmpla să treacă chiar și în țara dușmanilor, numai ca să scape pe Tătari. Drept dovadă poate servi și scrisoarea - demnă de publicat dealtădată în întregime - pe care generalul Tige din Brașov o adresează în 6 Septembrie 1717 primarului din Bistrița, și care are pe scurt următorul conținut: Se știe că domnul Ioan Ursachi decanul și egumenul mănăstirii Moldovița în timpurile aceste neliniștite a adus odoarele bisericii la Bistrița, ca să fie păstrate în siguranță. Trecând el la Brașov și voind să aibă sculele lângă sine, primarul e rugat să le extrada oamenii de încredere trimiși de egumen, și să le dea acestora și călăuză care să-i însoțească cel puțin o bucată de drum.

Căpitanul Gessel căzut, cum văzusem, în mâinile Tătarilor trimite în 1717 din prinsoare o scrisoare căpitanului Maquiere »din regimentul valah«, în care între altele spune că având el nenorocul, și speră că prietenul său va fi informat pe generalul-comandant că nu el e de vină pentru nefericirea întâmplată, ci soldații sârbi, cari și-au părăsit posturile fără motiv, precum și ceilalți soldați ai săi cari au apucat-o la fugă. Îl imploară apoi pe căpitanul Maquiere să lucreze și să insiste pentru liberarea lui, spre care scop el promite 200 taleri și 2 Lipcani, iar pentru locotenentul său 100 taleri. Mai adaugă apoi că Tătarii și Lipcanii se împrăștie care încotro, plecând spre țara lor, iar principele moldovean a privit cu scârbă întreprinderile lor și compătimizește mult pe creștini. În fine spune că comandanților maghiari rebeli Eszterházy și Forgács, cari nu luaseră parte la incursiune în Ardeal, ci așteptară la trecători, le merge acum foarte rău, așa că întregul lor regiment a scăzut la 50 de oameni pedestri. 1

Nu am putut afla cum și pe ce cale, dar se vede că nenorocitul căpitan Gessel totuș a scăpat din robia tătărească, căci generalul Steinville într-o scrisoare adresată în 27 Iulie 1718 din Sibiu prințului Eugen de Savoia îi împărtășește acestuia, că a numit pe căpitanul Gessel din regiment St. Amour comisar de demarcațiune.

De năprasnica încălcare din 1717 a ținuturilor din Nordul Ardealului au fost atinși și Sașii, golindu-se mai multe sate săsești de locuitori, așa că au rămas numai numele de Uifalăul săsesc, Pinticul săsesc ș.a. pentru sate, în cari azi nu mai locuiesc Sași.

Invaziei sălbatice, pe lângă multe alte nenorociri și suferințe i-au urmat: secetă mare și în consecință foamete, apoi ciumă și alte boale contagioase de oameni și de animale. Locuitorii fugiți dinaintea Tătarilor, după retragerea acestora, se întorceau în satele lor pe cari în cea mai mare parte le aflau arse, și vetrele și gospodăriile nimicite. Un vaet se ridică de pe întinsul regiunilor pustiite, mulți cereau milă și ajutor și înaintau rugări să fie compensați din casa țării pentru pagubele suferite.

Pentru ca să se constate mărimea dezastrului și să se întindă nenorocitei poporații ajutor, guvernorul contele Sigismund Kornis într'o scrisoare datată din 4 Septembrie 1717 poruncește tuturor autoritățile civile, și astfel și magistratului orașului Bistrița ca imediat să compună tablouri detaliate despre pierderile, pagubele și stricăciunile cauzate de Tătari. Apoi adaugă că fugarii să fie somați să întoarcă acasă; și sfârșește cu avertismentul că servindu-le cazul acest trist de învățătură, altădată să se îngrijească cu toții mai mult și mai bine de siguranță.

La porunca aceasta magistratul bistrițan în 8 Martie 1718 înaintă guvernului transilvan un tablou amănunțit despre toate pierderile suferite de oraș, de districtul săsesc și de cel românesc prin invaziunea Tătarilor. Remarcabilul și instructivul tablou este confirmat și semnat de senatorii Ioan Schnell și Francisc Schobel și poartă următorul titlu:

Extractus continens ea omnia, quae post irruptionem Tartarorum, ab 19 usque ad 25 Augusti, civitas regia liberaque Bistriciensis, una cum duobus districtibus, igni ferroque hostili perpressa fuit. Anno MDCCXVII.

Partea privitoare la comunele românești din Valea Rodnei conține următoarele date:

Depertinentia valahica

Nomina pagorum	Templa comb.	Molendina	Domus combustae		Homines		Equi abacti	Boves	Vaccae	Oves	Porci	Alvearia	Tritici	Avenae			Hordei et mallium	Foeni curvii	Cassi, Brui (occae)
			occisi	captivi	Fruentium saracenicum	Hordei								Foeni curvii					
Ilva	1	1	35	4	3	20	42	72			4	256	1	43	94		33	102	
Less			11		4	18	20	30	840		4	125	26	39	53		30	100	
Rodna	2	2	103	23	38	17	85	131	40	170	456	248	782	72	106		616	744	
Major	2	6	110	8	103	111	125	215	1881	179	228	116	272	248			242	851	
Szent	1	3	60	6	37	37	102	120		122	266	519	757	350	16		183	326	
Georg			44	1	13	1	8	1		19	298	73	26	333	19		34	180	
Földre												48	8	30	8				
Varajra					2	1								25					
N. Rebra	1	5	96	1	1	2		5		37	140	738	364	624	4		174	100	
K. Rebra	1		56	6	15	15	27	26		165	181	1185	683	779	69		209	213	
Naszod			1					1		14	20	59	57	58	1		50	7	
Szalva										2	9		21	30				4	
Hordo										14	19		50	25			10	20	
Telts												10	15	112					
Mitite							50	60		40		25	36	200			30		
Maccod							20	50		40	12	36	50	200			40		
Zagra							40	50		30	8	100	110	125			40	12	
Pojen								1				10	10				20		
Gauren								1				13					16		
Bikis												20	28	22			19		
Runk						2	16	23				12	33	13			36		
Supplai																			
Summa	8	17	516	49	216	224	535	786	2761	840	2021	3239	3384	3393	223		1782	260	

Praeterea campanae numero XIX. magnitudine et pondere inaequales penitus igni consumatae.

Rezumatul tabloului în românește:

Pagubele și pierderile în 21 comune românești someșene	Biserici arse	Mori	Case arse	Oameni omorâți	Prinși	Cai	Boi	Vaci	Oi	Porci	Stupi	Grâu	Gălete de Porumb	Ovăz	Ozi și mei	Car de fân	Ocaie de caș și brânză
Suma	8	17	516	49	216	224	535	786	2761	840	2021	3239	3384	3393	223	1782	260

Afară de aceasta s'au nimicit cu totul 19 clopote de diferită mărime și greutate.

Notă: Numărul clopotelor se referă la ambele districte: cel românesc și cel săsesc.

*

* *

E de notat că chiar și conform tabloului înaintat de magistratul Bistriții guvernului, pagubele pricinuite de Tătari Românilor someșeni sunt cu mult mai mari decât cele ce au suferit Sașii. Totuș într'un act ulterior îndreptat contra locuitorilor districtului românesc rodnean aflu din partea săsească învinuirea, că Românii ar fi asmuțat pe Tătari împotriva Sașilor, ba chiar i-ar fi și condus în pădurile ledenilor, ca să le jăfuiască avutul și odoarele ascunse aci. Este adevărat că în timpuri turburi se află totdeauna oameni păcătoși și netrebncici, cari folosesc prilejul spre-a comite fărădelegi; de altă parte însă e incontestabil că mulți răuvoitori, când și unde numai au putut, pe Români i-au învinit cu nedreptul atribuindu-le în mod perfid fapte, pe cari nu le-au comis. Ca pildă învederată poate servi și următorul proces, de care am dat între documentele arhivei bistrițene:

În 1718 Samuil Bedeus, judele primar al orașului Bistrița, a ținut în prezența multor martori citați un lung interogator cu locuitorii Petru a lui Ioan și Toma a lui Petru din Suplaiu, înviniți că cu prilejul invaziei Tătarilor, în August 1717, s'ar fi purtat neomenos față cu fugarii de prin județele învecinate, cari căutau scăpare în regiunea Țibleșului. Se afirma, că au speriat pe refugiați călărind spre ei cu strigăte sălbatice, precum obicinueau să facă Tătarii, și pe unii i-ar fi jăfuit. Neputându-se constata atunci nimic, procesul s'a continuat în 13 Septemvrie 1720, când numiții doi săteni din Suplaiu erau direct acuzați, că ei în 1717 au prins în Mocod pe Ștefan Lengyel din Beclean și legat l-au dus la Bistrița. În procesul verbal judecătoresc, luat de senatorii Francisc Schobel și Valentin Altstädter cu inculpații, după ascultarea a 14 martori, se constată, că pe Lengyel l-a prins în Mocod inspectorul »vidicului valah« Ioan Schnell și l-a trimis în pușcărie la Bistrița, deoarece încercase să treacă în Maramureș fără de pașaport în

regulă. Petru Ion și Toma Petru nici n'au fost în Mocod și n'au avut cunoștință despre prinderea lui Lengyel. În 16 Septembrie 1720 tot numiții doi senatori continuă investigarea cu alți 5 martori, după care în sfârșit se constată următoarele: Când fugarii din Beclean în frunte cu Lengyel treceau pe lângă muntele Țibleș, deodată văzură că numiții doi Suplăieni vin spre dânșii călări în fugă mare. Speriindu-se și închipuindu-și că aceia strigă tătărește, Lengyel cu oamenii săi îi opri, îi trase de pe cai, îi legă și-i bătu. Sosind acolo din întâmplare primarul din Suplaiu, la intervenția sa, Lengyel îi liberă pe prizonieri, dar le luă o iapă și un mânz, cu toate că suplăienii îi spuseră că ei voiesc să stea înaintea legii. Lengyel călări apoi îndărăt la soția sa, care încă era între fugari. Depărtându-se primarul, Lengyel iarăș întoarse la cei doi săteni din Suplaiu, din nou îi legă, îi bătu și le mai luă și banii și alte obiecte pe cari le aveau la sine. La întoarcere spre Beclean apoi, după ce Tătarii se depărtaseră din ținut, Lengyel fu prins în Mocod de către inspectorul săsesc și fu transportat la Bistrița. N'am putut afla sentința adusă în chestie, dar presupun că, după cum se făcea pe atunci dreptate, singur nemeșul maghiar a scăpat teafăr, iar Românii au rămas »hoții de păgubași«.

În urma invaziei tătărești s'au iscat o mulțime de certe și procese, chestii de drept, reclamári ș.a. a căror expunere ar lua o întindere prea mare. Voiu aminti însă aci unele chestii mai ales privitoare la oameni robiți de Tătari.

În 10 Februarie 1720 adresează guvernorul Sigismund Kornis magistratului bistrițan o scrisoare, al cărei conținut pe scurt este următorul: Conte *Virmond*, ambasadorul austriac la Înalta Poartă, vrea să știe cari dintre locuitorii ardeleni prinși de Tătari în 1717 mai sunt încă în robie, spre a putea mijloci liberarea lor. Acu, după ce a mai conținut ciuma, și se poate comunica cu satele, magistratul să compună un conspect despre toți oamenii prinși, duși și aflători încă în robie, cu toate datele necesare și cu indicația: câți bani ar sta gata pentru liberarea lor.

În 6 și 30 Maiu 1729 scrie principele moldovean Grigore Ghica colonelului comandant din Bistrița, că după ce un păcurar din Moldova răscumpărase dela Tătari cu 300 galbeni pe

»Basilium Popam« din Vidic, și popa acu depuse banii în m. colonelului, Vornicul din Câmpulung va trimite pe un om să ia în primire banii păcurarului care e absent din țară. Tot atunci vor fi liberați și boii Armeanului din Ardeal, cari au fost reținuți ca gaj; și astfel chestia va fi aplanată.

Merită să se facă mențiune și despre pățania femeii Dafina Balotă din Maieru, care în timpul invaziei din 1717, în etate de 8 ani a fost răpită de Tătari și vândută unui Turc, în haremul căruia a robit până în 1758. După multe suferințe, întoarsă acasă, într'o scrisoare d. d. 5 Iulie 1758 adresată magistratului din Bistrița își istoricește viața și mizeriile ce a avut să îndure și, fiind acum neputincioasă, roagă să i-se dea un certificat ca să poată aduna milă.

Tot aci aflu cu cale să fac amintire despre un caz cam misterios, neaflându-i nici antecedentele, nici sfârșitul. Din materia descoperită își poate face însă omul idee despre stările turburi și dezordonate din acele timpuri. Este vorba adică despre un mare hoinar al cărui nume, fals și rău însemnat în actele judecătorești scrise în nemțește, l-am identificat ca fiind Ștefan Hrișcău. Cine știe din ce pricină și în urma cărui fapt comis de acest om magistratul bistrițan ia la interogatoriu, în 21 Iunie 1729, pe trei Români someșeni cari, cum se vede, știau câte ceva din trecutul aventuros al lui Hrișcău. Din spusele lor, ies la iveală și unele lucruri de interes. Primul dintre cei interogați, Constantin Croitor din Rodna, spune următoarele : Încă înainte de invazia tătărească Hrișcău a stat în gazdă la el timp de două luni, servind ca husar sub căpitanul Dumitru. Nu l-a văzut însă decât numai vr'o două săptămâni pe-acasă. Cu permisia căpitanului a plecat într'un rând cu mai mulți soți în Moldova, și a adus din Câmpulung mai mulți cai și o turmă de oi. Căpitanul a restituit oile proprietarilor, însă caii i-a reținut, despre ceece va ști mai bine raporta Nistor Branită din Rodna, care atunci era plăieș. Ce s'a ales mai apoi cu Hrișcău, nu știe. Al doilea, Petru Neamț din Feldru spune: L-a cunoscut pe Hrișcău care și înainte și după revoluția curută a fost husar, și ca atare a umblat adesea prin Moldova făptuind furțișaguri. De multe ori a auzit cum

husarii îl înjurau pe Hrișcău zicând că el poartă vina pentru invazia tătarească. Domnul Moldovei adică intenționase să invadeze Ardealul pe la Brașov, însă și-a schimbat planul și a intrat prin trecătorile rodnene, pentru ca să răsbune pagubele mari și jafurile comise de Hrișcău și soții săi. Încotro a plecat el după invazia Tătarilor și ce fărădelegi a mai făcut, nu știe. Al treilea, Vasile Andrieș din Sângeorz, descopere că Hrișcău de naștere e din Sângeorz, și a servit la Curuți. A stat în închisoare la Bistrița, de unde l-a scos tatăl său, bătrânul Andrieș, și pentru asta ca recompensă a căpătat dela tatăl lui Hrișcău câteva pământuri, pe cari el fiul le posedă și azi. După ce a scăpat din pușcărie, Hrișcău a dispărut din acest ținut. Amănunte despre el și viața lui va ști spune mai bine Nicolae al Luchii, din Sângeorz.

Frica și groaza de Tătari înt'atât a cuprins pe sârmanii locuitori pacinici, încât ei ziua-noaptea nu mai aveau liniște și tot la fugă gândeau. Năvala păgânilor în 1717 a fost împreunată cu atâtea jafuri și cruzimi, încât lung timp ea a rămas neștearsă în sufletul celor ce au avut de suferit. Guvernul de repetate - ori a trebuit să ia măsuri aspre și să dea porunci autorităților provinciale pentru liniștea poporației. Astfel în 4 martie 1732 prezidentul guvernului episcopul catolic baron Gregoriu Sorger scrie magistratului bistrițan, că atât el cât și comandantul-general al trupelor din Ardeal nu pot înțelege, cum de în sate nici acum nu încetează frica de tătari. Au primit informații că în unele locuri oamenii iarăș se gată de fugă, cu toate că s'au luat măsuri militare pentru absoluta siguranță a poporației. Să se comunice satelor faptul acesta, ca țărani să se mulcomească și să înceapă cu lucrul de primăvară. Nu cumva sub pretextul fricei de Tătari să emigreze cineva sau să-și schimbe locuința în dauna serviciului preainalt, a obștei și a proprietarilor de pământ. La caz de pericol generalul-comandant imediat va informa pe guvern care își va împlini datoria. Porunci similare trimite între altele și în 1734 guvernorul contele *Francisc P. Wallis*, apoi în 1747 cancelarul baron *George Pongracz* și guvernorul contele *Ioan Haller*.

Fapt este că și după ultima invazie din 1717 Ardealul în repetite rânduri a fost amenințat de Tătari, cari încălau

nenorocitele principate române. Deci nu va fi fără interes să expun aci unele date și măsuri privitoare la pregătirile de apărare ce se făceau în ținutul nostru, cu care prilej Sașii, asemenea amenințați, atingeau coarde mai domoale și mai prietenești față cu Valahii dealtădată desprețuiți.

În Octomvrie 1758 se semnalează din Reghin, Sibiu și din scaunele secuiești, că Tătarii în număr de 14-16.000 ard și jăfuesc în Moldova dealungul râului Bistriții. Tot cam așa scrie și subprefectul *Mihail Balea* din Ieudul Maramureșului. Magistratul Bistriții îndată ia contact cu județele învecinate și dispune 700 plăieși în pasul Rodnei, iar inspecția o încredințează unui fost ofițer în regimentul Springer, cu numele Götzi și ofițerului pensionar George Feier din Maieru. Se ordonă că din fiecare sat tot al 10-lea bărbat să stea la pază în munți, luându-și cu sine mâncare pentru 8 zile, când apoi să se înșchimbe. Sașii să-și țină în stare bună puștile, pe cari *Românilor le este interzis să le poarte(!)*, apoi cu toții să pregătească pari, coase, furci de apărare. În Năsăud, Salva, Hordou, Telciu, Maieru, Sângeorz și Rodna permanent să stea gata câte un cal înșeuat ca să poată duce călărețul știrile urgente. Plăieșii Solcan și Bădianul din Rodna se trimit ca spioni în Moldova. Deoarece unii dintre Someșeni, la îndemnul lui Popițan din Vărarea, nu voiesc să stea la pază afară de teritoriul ardelean, pe munții Pănasuri și Dieci, precum și la pasul Bârgăului, magistratul somează pe comisarii sași din depertinență (Valea Rodnei) să trateze cu bunăvoință și politețe pe Valahi, și să-le reamintească, că ei înșiși promisese să aducă material pentru reparația zidurilor cetății.

În Noemvrie 1758 sosește știre dela guvern și dela comandantul militar baron *Hentz* din Sibiu, că fiind mare frig pe munți, deocamdată nu e de temut de Tătari, și paznicii români din Valea Rodnei să se retragă la Rodna, iar cei streini, la Maieru și Sângeorz.

În August și septemvrie 1762, din nou sosesc știri din toate părțile că Tătarii sunt pe cale să invadeze Ardealul. Subprefectul maramureșan Balea scrie cu mare zor, că conform știrilor primite din diferite părți, dar mai ales dela generalul polon *Driedovsky*,

Tătarii în număr de 80.000 au trecut Prutul și se îndreaptă spre granițele Ardealului. Magistratul bistrițan imediat trimite știri alarmante în județele vecine și iarăș se iau toate măsurile de apărare în pasuri și în vidic. Căpitanul Otterburg ia comanda în districtul valah și dispune să viziteze doi ofițeri plaiurile pe munții Pănasuri și Dieci. Orașul își întărește parapetele, își repară apeductul. Sosesc din Dej 100 paznici pentru pasul Rodnei. Dumitru Scuturici din Telciu raportează că în Maramureș s'a publicat să nu care nimeni acasă cerealele din câmp, să ascundă oamenii tot ce posed mai de valoare și să stea sub arme. Mare panică și consternare pricinuește între Sași vestea că popa Lațcău (Lascu) din Vidic s'ar fi exprimat că »dacă vrem noi Românii, atunci vor veni Tătarii«. Popa e tras la răspundere.

La sfârșitul lui Septemvrie 1762 vin însă iarăș, știri liniștitoare. Guvernul ordonă să li-se publice satelor să fie pe pace căci multe dintre faime sunt numai opera și născocirea unor oameni cari voiesc să pescuiască în turbure. Mihail Balea anunță din Sighet că la porunca Sultanului turcesc, si amenințați de armele Moldovenilor, Tătarii au început să se retragă, iar spionul Ioel aduce știrea interesantă că au fost alungați din Moldova ofițerii prusieni, cari recrutau oameni și adunau cai pentru ca să sprijinească invazia în Ardeal.

Din »Anuarul Institutului de istorie națională«, Cluj 1924.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

3. Români la Gimnaziul Latino-Catolic din Bistrița 1729-1779

În tabloul ce urmează mai la vale sunt publicate numele tuturor școlarilor români cari între anii 1729-1779 au cercetat gimnaziul latino-catolic din Bistrița. Acel gimnaziu nu mai există astăzi, au rămas însă matriculele școlarilor săi, începând din anul 1729. Conspectul acestora a fost copiat din matriculele originale, extrase fiind numai numele școlarilor români, și nu și ale celor de alte națiuni.

În fruntea matriculelor originale, cari, cum se vede din conspectul de mai jos, pentru noi Românii sunt de mare interes și însemnătate, stă următoarea inscripție: *»Liber Studiosorum Scholas Pias Bistriciensens Ab Anno 1729 frequentantium Sed primo Anno - 1744 quemadmodum exquiri poterant inceptorum Die 10 Novembris Praefecto Scholarum pro haec Anno P. Emerico a. So. Ir. Bapt«*. Iar în fruntea matriculelor din 1773, în care an a învățat la școlălele din Bistrița istoricul George Șincai, stă inscripția: *»Anno 1773 Sub Praefecto R. Patre Stephano Tusleitner a So Emerico Sequens Iuventus Ad Scholas nostras confluit Bistriciensens:«*

În conspectul școlarilor, la rubrica »Clasa« se poate vedea, că diferitele clase nu sunt indicate cu numeri, cum se face astăzi, ci cu nume, și și acele prescurtate. După ce între cetitorii de azi vor fi desigur mulți cari nu știu ce înseamnă acele nume, trebuie să menționăm, că în secolii trecuți era datină să numească pe școlarii diferitelor clase cu numele studiului principal, ce ei învățau în respectiva clasă. așa d. e. pe școlarii clasei I, în care aceștia învățau a ceti, îi numiau »Legentes«; pe cei din cl. IV, unde învățau sintaxa, »Syntaxistae«, etc.

E drept că nu la toate gimnaziile era același numărul claselor, și așa numirile încă difereau; apoi e de observat și faptul că în cursul timpurilor peste tot organismul gimnaziilor a suferit multe schimbări.

La gimnaziul catolic din Bistrița încă s'au botezat clasele cu numirile uzitate pe atunci, numai cât acele numiri în cursul anilor s'au mai și schimbat, și mai ales la clasele inferioare - cari corespund școalelor elementare (primare) de azi, - s'au și înmulțit, așa că în câte o clasă erau diferite grupuri sau secțiuni.

Spre orientare voiu enumera aci toate numirile pe clase, cari au existat dela 1729-1779, și încă în șirul, în care se află însemnați școlarii în conspect, începând cu clasa așa numiților »Rhetores«, care corespunde astăzi clasei VI gimnasiale: *Rhetores, Poetae, Syntaxistae (Arithmetistae), Grammatistae, Principistae (Majores, Minores, Parvi, Parvistae), Conjugistae, Comparatistae, Declinistae și Legentes (Minimistae).*

Anul școlar	Numele școlarului	Clasa	Națiunea și caracterul	Locul nașterii
1729	<i>Iacobus Atitiani</i>	Princ.	Ignobilis	Burgoiensis
1730	<i>Petrus Tohati</i>	«	Libertinus	Tohatiensis
1731	<i>Michael Simonii</i>	«	Nobilis	Burgoiensis
«	<i>Petrus Tohati</i>	Maj.	«	Tohatiensis
«	<i>Stephanus Rác</i>	Min.	«	Kozárváriensis
«	<i>Samuel Saira</i>	«	Ignobilis	Burgoiensis
«	<i>Ladislau Mezei</i>	«	«	«
«	<i>Ioannes Balizu</i>	«	«	Haronoquensis
«	<i>Thomas Vinnya</i>	«	«	Burgoiensis
1732	<i>Michael Simonii</i>	Synt.	Nobilis	«
«	<i>Petrus Tohati</i>	Princ.	Ignobilis	Tohatiensis
«	<i>Stephanus Vaida</i>	Maj.	Nobilis	Kaczkiensis
«	<i>Ladislau Mezei</i>	Min.	Ignobilis	Haronoquensis
«	<i>Adamus Kobila</i>	«	«	Burgoiensis
«	<i>Franciscus Pazenoaj</i>	«	«	«
1733	<i>Petrus Tohati</i>	Gram.	Nobilis	Tohatiensis
«	<i>Stephanus Vaida</i>	Maj.	«	Szakhkiensis
«	<i>Ladislau Mezei</i>	Min.	Ignobilis	Haronoquensis
«	<i>Adamus Kobila</i>	«	«	Burgoiensis
«	<i>Ladislau Nemes</i>	«	«	«
«	<i>Daniel Marchenemi</i>	«	«	«
1734	<i>Mathias Simion</i>	Poet.	Nobilis	«
«	<i>Petrus Tohati</i>	Synt.	«	Tohatiensis
«	<i>Stephanus Vaida</i>	Princ.	«	Kaczkiensis

1735	Stephanus Dragos	Poet.	«	Vanczfalviensis
1736	Stephanus Dragus	Rhet.	«	«
«	Alexander Dobra	Poet.	Praenobilis	Balasuensis
1737	Alexander Dobra	Rhet.	«	Zalatnensis
«	Stephanus Draguss	«	Nobilis	Vanczfalviensis
«	Stephanus Vaida	Poet.	«	Köczkoensis
«	Ioannes Pap	Synt.	«	Burgoviensis
«	Georgius Dobra	Princ.	?	Szaladiensis
«	Alexius Duca	«	?	Szamosujváriensis
«	Michael Duka	«	?	«
1737	Emanuel Rabatin	Princ.	Valachus	Burgoensis
1738	Adalb. Michalovich	Rhet.	Nobilis	Éssekujváriensis
«	Stephanus Vaida	«	«	Kaczköensis
«	Ioannes Pap	Poet.	Praenobilis	?
1739	Ioannes Marsinay	Arith.	?	?
«	Démetrius Papp	Gram.	Nobilis	Dobociensis
«	Petrus Pap	«	«	?
«	Ioannes Papp	Min.	Valachus	?
«	Theodor Dumbocki	«	«	?
«	Ladislau Papp	Conj.	?	?
«	Theodorus Papp	Comp.	?	?
«	Auxenzius Naszodi	«	?	?
«	Andris Tomi	«	?	?
1740	Demetrius Papp	Synt.	Ignobilis	Kapacsensis
«	Georgius Dobra	«	Nobilis	Zalathiensis
«	Ioannes Feti	«	«	Crajioviensis
«	Markus Streza	«	«	Fogarasiensis
«	Iohannes Pap	Princ.	?	?
«	Iosephus Dobra	Maj.	Spectabilis	Szolonfriensis
«	Athanasius Naszodi	«	Libertinus	?
«	Ladislau Nemes	Comp.	Nobilis	Mihalfalvensis
«	Ladislau Pop	«	?	Radnensis
«	? Pap	«	?	Borgoensis
«	Daniel Dragos	Minim.	Graecus	?
1741	Mathias Streza	Synt.	Siculus	Fogarasiensis
1742	Athanasius Naszodi	Princ.	Valachus	Naszofiensis
«	Gregorius Lup	Maj.	?	Borgoensis
1743	Athanasius Naszodi	Gram.	Libertinus	Naszodiensis
«	Demetrius Rácz	«	Civis	Tordensis
«	Ioannes Fiskuti	«	Libertinus	Fiskutiensis
«	Iosephus Vaida	«	Nobilis	Kaczköiensis
«	Ladislau Nemes	Maj.	«	Mihalfalvensis
«	Someon Budatelki	«	Libertinus	Budatelkensis

«	<i>Georgius Pap</i>	Conj.	«	Borgoensis
«	<i>Philippus Vlasza</i>	«	«	Simontelkiensis
«	<i>Daniel Moldovai</i>	Comp.	«	Galaciensis
«	<i>Demetrius Sandor</i>	«	«	Nagynaviensis
«	<i>Ioannes Simon</i>	«	«	«
«	<i>Theodor Moldovai</i>	Decl.	«	Galaciensis
1744	<i>Moyseus Dragossy</i>	Rhet.	Nobilis Valachus	Tordensis
«	<i>Nicolaus Dragossy</i>	«	«	«
«	<i>Athanasius Naszodi</i>	Synt.	Libertinus	Naszodiensis
«	<i>Demetrius Racz</i>	«	Civis	Tordensis
1744	<i>Ioesehus Vaida</i>	«	Nobilis	Kaczkoensis
«	<i>Alexander Vaida</i>	Princ.	?	?
«	<i>Daniel Papp</i>	«	?	?
1745	<i>Demetrius Racz</i>	Poet.	Nobilis Valachus	Tordensis
«	<i>Demetr. Kasaensis</i>	Princ.	E.	Kasa
«	<i>Theod. Molduvai</i>	«	Libertinus Valachus	Galacz
«	<i>Michael Moldovai</i>	«	«	?
1746	<i>Demetrius Racz</i>	Rhet.	Nobilis Valachus	Tordensis
«	<i>Demetr. Cothensio</i>	Gram.	«	?
«	<i>Ioannes Fejér</i>	«	Valachus	Burgoviensis
1747	<i>Marcus Fejér</i>	Princ.	«	Burgov
«	<i>Martinus Tohati</i>	Decl.	«	Tohatensis
«	<i>Adalbert. Kolosvari</i>	«	«	Sajokeresztur
1748	<i>Demetrius Kassay</i>	Poet.	Nobilis Valachus	Kassiensis
«	<i>Daniel Butyán</i>	Synt.	«	Somkuta
«	<i>Markus Fejér</i>	Princ.	«	Borgoviensis
«	<i>Ioannes Hatos</i>	«	«	Sz. Benedek
«	<i>Wolfgangus Naszodi</i>	Min.	Valachus	Naszodiensis
«	<i>Martinus Tohati</i>	«	«	Mogyorosi
«	<i>Josephus Demeter</i>	Decl.	«	Besenyő
1749	<i>Ioannes Hátos</i>	Gram.	Nobilis Valachus	Sz. Benedek
«	<i>Marcus Fejér</i>	«	«	Burgov
«	<i>Theod. Purumbáky</i>	«	Libertinus Valachus	Porumbach
«	<i>Martinus Toháti</i>	Maj.	«	Mogyoros
«	<i>Wolfgangus Naszodi</i>	«	«	Naszod
«	<i>Josephus Demeter</i>	Comp.	Militaris Valachus	Besenyő
«	<i>Wolfgangus Olah</i>	Minim.	Nobilis Valachus	«
1750	<i>Nicolaus Preda</i>	Poet.	«	Nagy-Banya
«	<i>Theod. Porumbaki</i>	Synt.	Libertinus Valachus	Porumbach
«	<i>Ioannes Vaida</i>	Gram.	Nobilis Valachus	Kaczko
«	<i>Ioannes Hátos</i>	«	Ignobilis Valachus	?
«	<i>Wolfgangus Naszodi</i>	Princ.	Libertinus Valachus	Naszod
«	<i>Josephus Demeter</i>	Maj.	Ignobilis Valachus	Besenyő

<	Georgius Borbély	Min.	Nobilis Valachus	Szamosujvár
1751	Georgius Kapitány	Rhet.	<	Boncz-Nyiresensis
<	Constant Nyikora	Synt.	<	Sosmezőensis
<	Ioannes Hatos	<	Ignobilis Valachus	Tordensis
<	Arsenius Toháti	Gram.	<	Tohatensis
<	Wolfgangus Naszodi	<	Libertinus Valachus	Naszodiensis
1752	Wolfgangus Naszodi	Synt.	<	<
<	Josephus Demeter	Princ.	Ignobilis Valachus	?
<	Stephanus Ursuj	Min.	<	?
1753	Wolfgangus Naszodi	Poet.	Valachus	Naszod
1753	Franciscus Rácz	Princ.	Nobilis valachus	Kozárvár
<	Gabriel Rácz	<	<	<
<	Johannes Kereszturi	<	Ignobilis Valachus	Keresztur
1754	Arthemius Tóhati	Rhet.	Nobilis Valachus	Dobokiensis
<	Wolff. Naszodi	<	<	Naszodiensis
<	Wolff. Kalyani	Synt.	<	Kalauensis
<	Abraham Kalyáni	Gram.	<	Kolozs-Kaljauensis
<	Georgius Papp	Princ.	Libertinus Valachus	Sz. Benedek
<	Ionas Kalyani	Maj.	<	Sz. Martino
<	Petrus Vajda	Conj.	Nobilis Valachus	Kacsko
<	Anto. Vazill	<	Ignobilis Valachus	Szász-Nyiresensis
<	Ladis Hatos	Decl.	Nobilis Valachus	Fellakiensis
<	Thomas Vaida	Leg.	?	?
1755	Arthemius Tohati	Reth.	Nobilis Valachus	Mogyorosiensis
<	Zaharias Pap	<	<	Udvarhelyensis
<	Abrahamus Kajan	Synt.	<	Koloz Sz. Márton
<	Wolfgangus Kajan	<	<	<
<	Franciscus Rácz	Gram.	<	Kozárvár
<	Georgius Pap	<	Subditus Valachus	Szent Benedek
<	Georgius Rácz	<	Nobilis Valachus	Kozárvár
<	Alexius Vaida	Princ.	<	Orbajensis
<	Ignat Kalyani	<	Libertinus Valachus	S. Martino
<	Ioannes Rácz	Maj.	Nobilis Valachus	Kozárváriensis
<	Ladislau Boczel	<	Libertinus Valachus	Kereszthelyensis
<	Ladislau Vassil	<	Subditus Valachus	Szásznyiresensis
<	Nicolaus Rácz	<	Ignobilis Valachus	Erkediensis
<	Petrus Pap	<	Nobilis Valachus	Szásznyiresensis
<	Ladislau Hatos	Conj.	Ignobilis Valachus	Fellakiensis
<	Theodorus Naszodi	<	Nobilis Valachus	Naszodiensis
<	Antonius Vaida	<	<	Kőfensis
<	Georgius Toháti	<	Ignobilis Valachus	Magyarosiensis
<	Theodorus Papp	<	Nobilis Valachus	Szásznyiresensis
<	Philippus Papp	Leg.	?	?

«	Gabriel Papp	«	?	?
1756	Ioannes Korpérdi	Poet.	Ignobilis Valachus	Transilvanus
«	Franciscus Rác	Synt.	Nobilis Valachus	Kozárváriensis
«	Gabriel Rác	«	«	«
«	Ioannes Lupsai	Princ.	«	Kletesiensis
«	Ioannes Rác	«	«	Kozárváriensis
«	Ladislau Boczel	«	«	Kereszthelyensis
«	Ladislau Vassil	«	Subditus Valachus	Szásznyirensis
«	Michael Rác	«	Libertinus Valachus	Erkediensis
«	Petrus Papp	«	Nobilis Valachus	Szásnyirensis
1756	Petrus Vajda	Princ.	Nobilis Valachus	Kokaiensis
«	<i>Theodorus Naszodi</i>	Maj.	Libertinus Valachus	Naszoldiensis
«	Ladislau Hatos	«	Nobilis Valachus	Felekiensis
«	Anthoñius Vajda	«	«	Kaczkoensis
«	Georgius Toháti	«	«	Magyarosiensis
«	Gabriel Barta	Com.	«	Nagy Ujlakiensis
«	<i>Ioannes Papp</i>	«	Libertinus Valachus	Zagraiensis
«	<i>Daniel Papp</i>	«	«	«
«	Martinus Papp	Decl.	«	Balásfalviensis
1757	Demetr. Boerfalvi	Rhet.	Ignobilis Valachus	Ebesfalviensis
«	Franciscus Racz	Poet.	Nobilis Valachus	Kozárváriensis
«	Gabriel Rác	«	«	«
«	Georgius Rác	«	«	«
«	Ioannes Rác	Gram.	«	«
«	Ladislau Boczel	«	Libertinus Valachus	Szamosujvároensis
«	Petrus Pap	«	«	Szásnyiriensis
«	Ioannes Lupesaj	«	«	Kliteliensis
«	Ladislau Hora	«	«	Szászmiriensis
«	Michael Rác	«	«	«
«	Wolfgangus Simon	«	Nobilis Valachus	Transilvanus
«	Ladislau Hattos	Princ.	«	Bilakiensis
«	Georg. Magyarossi	«	Libertinus Valachus	Magyarosiensis
«	<i>Theodorus Naszodi</i>	«	«	Naszodiensis
«	Anthoñius Vajda	«	Nobilis Valachus	Kaczkoensis
«	Wolfgang Lupesaj	«	Libertinus Valachus	Kliteliensis
«	Theodorus Pap	Min.	«	Szászmiriensis
«	Gabriel Borsa	«	Nobilis Valachus	Nagynyulásiensis
«	Gabriel Vajda	«	«	Kaczkoensis
«	Demetrius Galben	«	Libertinus Valachus	Transilvanus
«	Martinus Pap	Conj.	«	«
«	Ioannes Pap	«	Nobilis Valachus	«
«	Theodorus Lupe	«	Libertinus Valachus	Nagynyulásiensis
«	<i>Ioannes Hajduk</i>	Comp.	Plebeus Valachus	Bistriciensis

«	<i>Ioannes Pap</i>	«	Libertinus Valachus	«
«	<i>Ioannes Pastor</i>	«	Plebeus Valachus	«
«	<i>Theodorus Hajduk</i>	«	«	«
«	<i>Simeon Pap</i>	«	Libertinus Valachus	«
«	Ioannes Nemes	«	«	Transilvanus
1758	Franciscus Rác	Rhet.	Nobilis Valachus	Kozaevariensis
«	Gabriel Rác	«	«	«
«	Georgius Rác	«	«	«
«	Ioannes Rác	Synt.	«	«
«	Ioannes Lupsai	«	Libertinus Valachus	Késahensis
1758	Ladislau Boczel	Synt.	Nobilis Valachus	Tordensis
«	Simion Puskas	«	«	Sancto-Georgiensis
«	Cyrillus Toháti	Gram.	Libertinus Valachus	Magyarosiensis
«	Ladislau Hátos	«	«	Bilakiensis
«	Ladislau Hosu	«	Subditus Valachus	Szolnokiensis
«	Wolfgang. Lupsai	«	Libertinus Valachus	Keteliensis
«	Gabriel Vajda	Princ.	Nobilis graeci ritus	Kaczkoensis
«	Gabriel Borsa	«	«	Nagynyulasiensis
«	Mathaeus Grád	«	«	Szacsalensis
«	Ioannes Grama	Maj.	«	Nagynyulasiensis
«	Theodorus Lupe	«	Subditus graeci ritus	«
«	Ioannes Hajduk	Min.	Libertinus graeci ritus	Bilak
«	<i>Ioannes Pastor</i>	Comp.	«	Bistriciensis
«	Theodorus Hajduk	«	«	Bilak
«	Matheus Flore	Leg.	?	?
1759	Petrus Ioodi	Rhet.	Nobilis Valachus	Maramarosienis Agrtensis
«	Georgius Tohati	Synt.	Libertinus Valachus	Magyarosi
«	Ioannes Rác	«	Nobilis Valachus	Kozarvar
«	Ladislau Hatos	«	«	Fellak
«	Ladislau Hora	«	Ignobilis Valachus	Szasznyires
«	Ladislau Bocel	«	Nobilis Valachus	Szeretfalva
«	Wolfgang. Lupsai	«	Libertinus Valachus	Késely
«	Georgius Rác	Gram.	Nobilis Valachus	Valasfalvensis
«	Gabriel Vajda	«	«	Kaczkoensis
«	Gabriel Borsa	«	«	Nagynyulasi
«	Matheus Grád	«	«	ex. Marmatia Szacskal
«	Ioannes Grama	Princ.	«	Nagynyulasi
«	Theodorus Lupe	«	Subditus Valachus	«
«	Ioannes Hajduk	Min.	Libertinus Valachus	Bilak
«	<i>Ioannes Pastor</i>	«	«	Bistriciensis
«	Ladisl. Horhondar	«	«	Com. Dob. ex. St. Georgio
«	Nicolaus Rádi	«	Nobilis Valachus	Fogarasiensis
«	Simion Papp	«	Libertinus Valachus	Szt. Martino

«	Theodorus Hajduk	Min.	«	Bilak
1760	Ladislaua Hora	Poet.	Ignobilis Valachus	Szaszmiriensis
«	Ladislaua Boczel	«	Nobilis Valachus	Szeretfalva
«	Wolfgang. Lupsai	«	Libertinus Valachus	Késely
«	Gabriel Borsa	Synt.	Nobilis Valachus	Nagynyulas
«	Gabriel Vajda	«	«	Kaczko
«	Georgius Rác	«	Libertinus Valachus	Balaszfalva
«	Georgius Toháti	«	«	Mogyoros
«	Steph. Szaplonecai	Gram.	Nobilis Valachus	Maramaros. Konyha
«	Ioannes Zagrai	Maj.	Ignobilis Valachus	Zagraiensis
1760	Ioannes Pastor	Maj.	Libertinus Valachus	Bistriciensis
«	Ioannes Bistriczai	«	Ignobilis Valachus	«
«	Nicetas Papp	«	Nobilis Valachus	Marm. Iod.
«	Ioannes Hajduk	Min.	Ignobilis Valachus	Bistriciensis
«	Ladisl. Horhondar	«	«	Szt. Georgio
«	Nicolaus Sorban	«	Nobilis Valachus	Fogarasiensis
«	Georgius Molnár	Conj.	Ignobilis Valachus	Uzonyiensis
«	Demetrius Ursully	«	«	Kapjaniensis
«	Simion Papp	«	Libertinus Valachus	Szt. Martino
«	Theodorus Hajduk	«	Ignobilis Valachus	Bistriciensis
«	Demetrius Papp	Leg.	?	?
«	Ioannes Horhondar	«	?	?
1761	Wolfgangus Lupsai	Rhet.	Nobilis Valachus	Keseliensis
«	Georgius Tohati	Poet.	«	Magyaros
«	Georgius Rác	«	Ignobilis Valachus	Balaszfalviensis
«	Ladislaua Papp	«	Libertinus Valachus	Marm. Rosaliensis
«	Matheus Grád	«	«	Marm. Szacsaliensis
«	Steph. Szaploneczaj	Synt.	Nobilis Valachus	Marm. Konyhensis
«	Ioannes Zagrai	Princ.	Ignobilis Valachus	Zagrai
«	Nicetas Ballya	«	Nobilis Valachus	Marm. Iood
«	Nicetas Papp	«	«	«
«	Georgius Molnar	Maj.	Ignobilis Valachus	Uzon
«	Wolfgangus Kassay	«	Nobilis Valachus	Kassai
«	Procopius Vlad	Conj.	«	Marm. Szelestjensis
«	Ioannes But	Comp.	Ignobilis Valachus	Rodnensis
«	Ioannes Molnar	«	«	Uzon
«	Ladisl. Horhondar	«	«	Bistriciensis
«	Georgius Toháti	Dec.	Nobilis Valachus	Tohat
«	Ioannes Toháti	«	«	«
«	Simeon Pap	«	Ignobilis Valachus	Bistriciensis
«	Paulus Tohati	Leg.	Nobilis Valachus	Tohat
1762	Georgius Tohati	Rhet.	«	Magyaros
«	Georgius Rác	«	Libertinus Valachus	Hunyad Balaszfalviensis

«	Matheus Grad	«	Nobilis Valachus	Marm. Szácsál
«	Steph. Szaplanczai	Synt.	«	Marm. Konyhensis
«	<i>Ioannes Zagrai</i>	«	Libertinus Valachus	Zagrensis
«	Georgius Molnár	Princ.	«	Sepsi-Uzoniensis
«	Ioannes Papp	«	«	Somkerék
«	Procopius Vlád	«	Nobilis Valachus	Marm. Szelesze
«	Ioannes Bud	Maj.	«	Magyar Laposiensis
«	Ioannes Molnár	«	Libertinus Valachus	Uzoniensis
«	Nicolaus Sorbany	«	Nobilis graecus	Fogarasiensis
«	Wolfgangus Kassai	«	Nobilis Valachus	Kassaiensis
1762	Alexander Papp	Conj.	Nobilis Valachus	Budatelek
«	Georgius Toháti	«	«	Tohatiensis
«	Ioannes Tohati	«	«	«
«	Georgius Papp	«	Libertinus Valachus	Bilakiensis
«	Nicolaus Papp	«	«	«
«	Paullus Tohati	Decl.	Nobilis Valachus	Tohatiensis
«	<i>Ioannes Zinvele</i>	«	Libertinus Valachus	Zagriensis
«	Georgius Tohati	Rhet.	Nobilis Valachus	Mogyorosiensis
«	Ioannes Papp	Gram.	Libertinus Valachus	Somkerék
1763	Nicolaus Sorbány	«	«	Fogarasiensis
«	Michael Timandi	Princ.	«	Zsukensis
«	Procopius Vlád	«	«	Marm. Szelistye
«	Wolfgangus Kassai	«	Nobilis Valachus	Kassaiensis
«	Georgius Papp	Maj.	Libertinus Valachus	Bilakiensis
«	Ioannes Bud	«	«	Magyar Lapos
«	Demetrius Urszuly	«	Ignobilis Valachus	Albafájensis
«	Alexander Papp	Conj.	Libertinus Valachus	Budatelek
«	Ioannes Toháti	«	Nobilis Valachus	Tohatiensis
«	Josephus Gorzó	«	«	Marm. Iodensis
«	<i>Ioannes Zinvele</i>	Comp.	Libertinus Valachus	Szalvensis
«	Alexander Ujdeák	Decl.	«	Fiskutiensis
«	Georgius Toháti	«	Nobilis Valachus	Tohátiensis
«	<i>Georgius Papp</i>	«	Libertinus Valachus	Naszodiensis
«	Ioannes Hangoss	«	Valachus Libertinus	Fogaras
«	Ioannes Papp	«	«	Fűzkutiensis
«	Ladislauus Papp	«	«	Dob. Gobrensis
«	« Ezergombos	«	Ignobilis Valachus	Szarmasiensis
«	Nicholaus Papp	«	Valachus Libertinus	Gobrensis
1764	Ioannes Petrovai	Poet.	Valachus Nobilis	Marm. Petrova
«	Wolfg. Kalyáni	«	Valachus Libertinus	Kalyán
«	Nicolaus Sorbán	Synt.	«	Fogarasiensis
«	Michael Timandi	Gram.	Valachus Nobilis	Zsukensis
«	Wolfg. Kassai	«	«	Kassaiensis

«	Gregorius Papp	Princ.	Libertinus Valachus	Bilakiensis
«	Ioannes Bud	«	«	M. Lapos
«	Alexander Papp	Maj.	«	Budatelke
«	Andrei Moldovan	«	«	Desaknensis
«	Iosephus Gorzo	«	Nobilis Valachus	Marm. Iodensis
«	Alexander Papp	Conj.	Libertinus Valachus	Fiskutiensis
«	Nicolaus Papp	Comp.	«	Dob. Gobrensis
«	Ladislaus Papp	«	«	Gobrensis
«	Laurentius Koman	Decl.	«	Largensis
«	Mattheus Koman	«	«	Oláh Lapos
1764	Petrus Kurtan	Decl.	Ignobilis Valachus	Dob. Borsensis
1765	Wolfgang. Kalyany	Rhet.	Nobilis Valachus	Kalyan
«	Michael Thimandi	Synt.	«	Al. Zeuk
«	Wolfg. Kassay	«	«	Kassai
«	Ioannes Budai	Gram.	«	Rhothnensis
«	Georgius Papp	«	Valachus Popponis filius	Bilach
«	Iosephus Gorzó	Princ.	Ignobilis Valachus	Marmaros
«	Alexander Papp	«	«	Budatekensis
«	Andrey Moldován	«	Nobilis Valachus	Deesensis
«	Alexander Papp	Parv.	Ignobilis Valachus	Fűzkutiensis
«	Nicolaus Papp	Conj.	«	Kappori
«	Ladislaus Papp	«	«	«
«	Laurentius Koman	«	«	?
«	Ioannes Rácz	Comp.	Nobilis Valachus	Mateiensis
«	Ladislaus Papp	Leg.	Valachus Popponis filius	Keszöensis
1766	Wolfgangus Kaliani	Rhet.	Valachus Nobilis	Kalian
«	Wolfgangus Kassai	Poet.	«	Kassai
«	David Kalliani	Synt.	«	Mezo-Szt.-Márton
«	Gregorius Papp	«	Valachus Libertinus	Bilak
«	Ioannes Budai	«	Valachus Nobilis	Rodnensis
«	Michael Tomandi	«	«	Al. Suk
«	Andreas Moldovan	Gram.	Valachus Libertinus	Budatelek
«	Alexander Pap	Princ.	«	Fizkutiensis
«	Nicolaus Pap	«	«	Kapjon
«	Ioannes Rácz	Maj.	Valachus Nobilis	Mateiensis
«	Ladislaus Pap	«	Valachus Libertinus	Dob. Kappaiensis
«	Alexander Rácz	Decl.	Valachus Nobilis	Kozárvár
1767	David Kaliani	Poet.	«	Mezo-Szt.-Márton
«	Gregor Papp	«	«	Bilakiensis
«	Michael Timandi	«	«	Al. Suk
«	Ioannes Budaj	Synt.	«	Rodnensis
«	Ioannes Racz	Princ.	«	Mateiensis
«	Simion Lupsai	Decl.	Valachus Ignobilis	?

1768	David Kaliani	Rhet.	Nobilis Valachus	Szt.-Marton
«	Georgius Papp	«	Libertinus Valachus	Bilakiensis
«	Iosephus Papp	«	«	Óriensis
«	Ioannes Budaj	Poet.	Nobilis Valachus	Bistriciensis
«	Alexandr Papp	Synt.	Liber Valachus	Budatalkensis
«	Alexander Fiszkuti	Gram.	Nobilis valachus	Fisekutiensis
«	Ioannes Rác	«	Ignobilis Valachus	Matheiensis
«	Alexander Rác	Parv.	Nobilis Valachus	Kozárváriensis
«	Alexander Papp	Comp.	Ignobilis Valachus	Bikisensis
«	Ioannes Papp	«	«	«
1768	Bazilius Geyza	Comp.	Ignobilis Valachus	Bikisensis
«	Nicolaus Papp	«	Militaris Valachus	Naszodiensis
«	Petrus Balto	«	Ignobilis Valachus	Telcsiensis
«	Petrus Udvari	«	Nobilis Valachus	Kecsiensis
1769	Athan. Moldovan	Rhet.	Libertinus Valachus	Szelistiensis
«	Gregorius Papp	«	«	Bilakiensis
«	Ioannes Budaj	«	Nobilis Valachus	Bistriciensis
«	Ioannes Rác	Synt.	«	Kaczkoviensis
«	Petrus Rác	Gram.	«	«
«	Alexander Rác	Princ.	«	Kozárvár
«	Alexander Papp	Maj.	Ignobilis Valachus	Bikiensis
«	Ioannes Papp	«	«	«
«	Basilius Geyza	Min.	Libertinus Valachus	«
«	Petrus Bertayn	«	Ignobilis Valachus	Ujfalusiensis
«	Theodorus Brassai	«	«	Saboniensis
«	Ioannes Papp	Conj.	«	Ujfalusiensis
«	Ioannes Lupe	Comp.	«	Galacz
«	Iosephus Kozma	«	Nobilis Valachus	Buzaiensis
«	Petrus Udvari	«	Ignobilis Valachus	Kételly
«	Pintya Popitzan	Decl.	«	Vararea
«	Theodor. Nemes	«	«	Al. Budak
1770	Ioannes Rac	Synt.	Nobilis Valachus	Sajó-Keresztur
«	Cyrus Papp	Gram.	Ignobilis Valachus	Bilakiensis
«	Ioannes Brintsek	«	«	?
«	Alexander Papp	Princ.	«	Bikis
«	Ioannes Papp	«	«	«
«	Ioannes Máthe	«	«	?
«	Basilius Geyza	Maj.	«	Bikis
«	Ioannes Lupe	«	Nobilis Valachus	Galacz
«	Ioannes Kozma	«	«	Buza
«	Theodorus Nemes	«	Ignobilis Valachus	Al. Budak.
«	Ioannes Papp	Comp.	«	Budatalkensis
«	Ioannes Zégrán	Decl.	«	Galacz

«	<i>Athanasius Papp</i>	«	«	Bistriciensis
«	<i>Pintya Popiczán</i>	«	«	Vararea
1771	Gabriel Simony	Rhet.	Nobilis Valachus	Colos. St. Georgiensis
«	Ioannes Rácz	Poet.	«	Sajó-Keresztur
«	Cyrus Papp	Synt.	Ignobilis Valachus	Dob. Ujfaluensis
«	Petrus Rácz	«	Nobilis Valachus	Kozárvár
«	<i>Ioannes Papp</i>	Gram.	Militaris Valachus	Bikisiensis
«	Ioannes Mathe	«	Ignobilis Valachus	?
«	Georgius Prodány	«	«	Füzés
«	<i>Alexander Papp</i>	«	Militaris Valachus	Bikisiensis
1771	Alexander Rácz	princ.	Nobilis Valachus	Kozárvár
«	Ioan Kozma	«	Libertinus Valachus	Buza
«	<i>Ioan. Papp</i>	Conj.	Ignobilis Valachus	Nagy-Falu
«	Ioan. Papp	«	«	Sto. Andreo
«	Ioan Begrány	«	«	Bilakiensis
«	Paulus Toháti	«	«	Mogyorosiensis
«	Athanas. Papp	«	Libertinus Valachus	Bistriciensis
1772	<i>Alexander Papp</i>	Synt.	Ignobilis Valachus	Bikisiensis
«	Ioannes Maté	«	Nobilis Valachus	Örményes
«	Georgius Kupsa	Gram.	«	Nicola
«	Ioannes Kozma	Maj.	Libertinus Valachus	Buza
«	<i>Ioannes Papp</i>	«	<i>Milis Limitaneus Valachus</i>	Nagy-Falu
«	Ioannes Zegran	Gram.	Inquillinus Valachus	Bilag
«	Paulus Tohati	«	Ignobilis Valachus	Tohát
«	<i>Athanasius Papp</i>	Conj.	Inquillinus Valachus	Bistricz
1773	Elias Bratan	Rhet.	Nobilis Valachus unitus	Kovass
«	Constantinus Budai	«	«	Nagy-Sonkoly
«	Georgius Sinkai	«	«	Merzo-Samon
«	<i>Ioannes Medan</i>	«	«	Mogora
«	Petrus Rácz	«	«	Kozarvariensis
«	Simeon Butyán	«	«	Nagy-Sonkoly
«	Stephanus Getzi	«	Nobilis Valachus unitus	Gothard
«	Ioannes Maté	Poet.	Nobilis Valachus	Örményes
«	Franciscus Katona	Synt.	Ignobilis Valachus	Felső-Bánya
«	Georgius Kupsa	«	Nobilis Valachus	Nyikola
«	Ioannes Kozma	Gram.	Ignobilis Valachus	Buza
«	Ioannes Zegran	«	Ignobilis Valachus schismatic	Bilak
«	Iosephus Pap	Maj. Parv.	Ignobilis Valachus	Ujlak
«	Paulus Toháti	«	«	Mogyoros
«	Ioannes Pap	Conj.	«	Sz. Andras
«	Stephanus Veres	«	«	Kajla
«	Ioannes Toháti	Decl.	«	Mogyoros

1774	Ioannes Máthé	Rhet.	Valachus unitus	Örményes
«	Salamon Nagy	«	«	Krako (Sed. Sicul.)
«	Gabriel Macián	Synt.	«	Szekulaj
«	<i>Ioannes Fogarasi</i>	«	«	Szent Ivan
«	Demetrius Antal	Gram.	Valachus ignobilis unitus	?
«	Ioannes Kozma	«	«	Buza
«	Ioannes Zegran	«	Valachus ignob. schismaticus	Bilak
«	<i>Athanasius Pap</i>	Princ.	Valachus ignobilis unitus	Bistriciensis
«	Iosephus Pap	«	«	Ujlak
«	Paulus Toháti	«	«	Magyaros
«	Ioannes Pap	Maj. Parv.	Valachus ignob. catholicus	Sz. András
1774	Iacobus Madan	Maj. Parv.	Valachus ignobilis unitus	?
«	Ioannes Toháti	Conj.	«	Magyaros
«	Basilus Rátz	Decl.	Valachus Ignobilis	Szilvas
«	Ioannes Fiskuti	«	«	Fiskut
«	Ioannes Oltyán	«	«	Distr. Bistriciensis
«	Ioannes Rátz	«	«	Szilvás
«	Teodorus Buttyán	«	Valachus Nobilis	Ientsiensis
«	Teod. Ormnenyesan	«	Valachus Ignobilis	Örményes
1775	<i>Ioannes Fogarassy</i>	Poet.	Valachus Nobilis	Szt. Ivány
«	Alexander Lábos	Synt.	Valachus Ignobilis	Palatka-Kolos
«	Demeter Nagy	«	Valachus Militaris	Örményes
«	Georg. Prohány	«	Valachus Ignobilis	Füzes
«	Ioann. Kozma	«	«	Buza
«	Ioann. Zegran	«	Valachus ignobilis schism.	Bilak
«	Iosephus Papp	Gram.	Valachus Ignobilis	Katona-Kolos
«	Paulus Toháti	«	«	Tohat
«	<i>Athanasius Papp</i>	Princ.	«	Distr. Bistriciensis
«	Ioannes Papp	«	«	Szt. András
«	Georgius Papp	Maj. Parv.	«	Oláh-Lápos
«	Ioannes Fiskuti	Conj.	«	Fiskut
«	Ioannes Tohati	Conj.	Valachus Ignobilis	Magyaros
«	<i>Ioannes Oltyan</i>	«	«	Distr. Bostriciensis
«	<i>Teodorus Butyán</i>	«	«	«
«	<i>Thomas Moldovan</i>	«	«	«
«	Alexander Papp	Comp.	«	Katona-Kolos
«	Simon Farkas	«	«	Gallatz
1776	Georgius Prohány	Rhet.	«	Füzesiensis
«	Georgius Paska	«	Valachus Nobilis	Kozmasiensis
«	Ioannes Kozma	Poet.	Valachus Ignobilis	Buza
«	Simion Pap	«	Valachus Nobilis	Illyésfalvensis

«	Theodorus Orosz	«	Valachus Ignobilis	Némethiensis
«	Iosephus Britsan	Synt.	«	Alb. Balásfalvensis
«	Matheus Papp	«	«	Némethiensis
«	Athanasius Papp	Gram.	«	Distr. Bistriciensis
«	Iacobus Madán	«	Valachus Nobilis graeci ritus	Bálványos
«	Ioannes Papp	«	Valachus Ignobilis	St. Andrasiensis
«	Paulus Toháti	«	«	Tohátiensis
«	Tomas Molduvan	Princ.	«	Distr. Bistriciensis
«	Ioannes Oltyan	Maj. Parv.	«	«
«	Theodorus Madan	«	Valachus Nobilis	Bálványfalu (Szoln.)
«	Theodorus Butyan	«	Valachus Ignobilis	Distr. Bistric.
«	Alexander Papp	Conj.	«	Katona-Colos
«	Isaac. Constantinffy	«	Valachus Nobilis	Szamosujvár
1776	Simon Farkas	Conj.	Valachus Ignobilis	Gallatziensis
«	Stephanus Rátz	«	Valachus Nobilis	?
«	Basilus Papp	«	Valachus Ignobilis	Fekete Cottu Colos
«	Petrus Gyulay	Decl.	Valachus Nobilis	Rodnensis
1777	Georgius Prodany	Rhet.	Valachus Ignobilis	Füzeiensiis
«	Ioannes Kozma	«	«	Buza
«	Simeon Papp	«	Valachus Nobilis	Illyésfalv.
«	Theodorus Orosz	«	Valachus Ignobilis	Kozarvariensis
«	Iosephus Britsan	Poet.	«	Alb. Balásfalvensis
«	Matheus Papp	«	«	Némethiensis
«	Iosephus Papp	«	«	Kataniensis Colos
«	Gabriel Vajda	Synt.	Valachus Nobilis	Marmatia
«	Iacobus Madán	«	«	Bálványváros
«	Paullus Toháti	«	Valachus Ignobilis	Tohatoensis
«	Athanasius Pap	Gram.	«	Bistriciensis
«	Ioannes Marinca	«	«	Marm. Butfalvensis
«	Thomas Moldován	«	Valachus Ignobilis	Bistriciensis
«	Ioannes Oltyan	Princ.	«	Bistriciensis
«	Ioannes Toháty	«	«	Mogyorosiensis
«	Theodorus Butyán	«	«	Distr. Bistric.
«	Theodorus Madán	«	Valachus Nobilis	Balvan
«	Alexander Pap	Maj.	«	Katona-Kolos.
«	Elias Vajda	«	«	Marm. Butfalvensis
«	Isaacus Constantin	«	Valachus Ignobilis	Szamosujvar
«	Simon Farkas	«	«	Galacziensis
«	Basilus Pap sen.	Decl.	Valachus Nobilis	Szt. Martoniensis
«	Basilus Pap jun.	«	«	Ketsédiensis
«	Zacharias Pap	«	«	«
«	Stephanus Rátz	Leg.	«	Distr. Bistric.
«	Georgius Veres	«	Valachus Ignobilis	Bistriciensis

1778	Iosephus Brintsan	Rhet.	Valachus Nobilis	Balásfalvensis
«	Matheus Papp	«	Valachus Ignobilis	Némethiensis
«	Iosephus Papp	«	«	Katonensis Alb.
«	Theodorus Orosz	«	Valachus Nobilis	Kozárváriensis
«	Gabriel Vajda	Poet.	«	Butfalv. Marm.
«	Iacobus Madány	«	«	Bálváros Sol.
«	Paullus Toháti	«	Valachus Ignobilis	Tohátiensis
«	Thomas Molduvan	Synt.	«	Bistriciensis
«	Ioan. Oltyan	«	«	«
«	Ioan Tohaty	«	«	Mogyorosiensis
«	Theodorus Butyán	«	«	Bistricia
«	Theodorus Madán	«	Valachus Nobilis	Bálványos
«	Alexander Papp	Princ.	«	Katonensis Kolozsensis
1778	Elias Vajda	Princ.	Valachus Nobilis	Mar. Butfalv.
«	Simon Farkas	«	Valachus Ignobilis	Galaczensis
«	Alexander Szabó	Maj.	«	Faragoiensis Kolozsensis
«	Basilus Papp	«	Valachus Nobilis	Ketsediensis Kol.
«	Zacharias Papp	«	«	Ketsediensis
«	Andreas Papp	Comp.	«	Kiscegiensis Colos.
«	Basil Szentmártony	«	«	Szemma. Doboc.
«	Georgius Veres	«	Valachus Ignobilis	Bistriciensis
«	Cyryllus Papp	«	Valachus Nobilis	Mihésiensis Col.
«	Matheus Papp	«	«	Balásfalv. (Dob.)
1779	Iacobus Madán	Rhet.	«	Bálványos Sol.
«	Paullus Toháti	«	Valachus Ignobilis	Tohátiensis
«	Thomas Molduvan	Poet.	«	Bistriciensis
«	Ioannes Oltyán	Synt.	«	«
«	Theodorus Butyán	«	«	Distr. Bistric.
«	Theodorus Madán	«	Valachus Nobilis	Bálványos Varaly
«	Alexander Pap	Gram.	«	Katonensis
«	Simion Farkas	«	Valachus Ignobilis	Galaczensis
«	Alexander Szabo	Princ.	«	Faragoiensis Col.
«	Basilus Papp	«	Valachus Nobilis	Kétsediensis Col.
«	Stephanus Racz	«	«	Distr. Bistriciensis
«	Zacharias Papp	«	«	Ketsediensis
«	Andreas Papp	Maj.	«	Kiczeiensis
«	Basil. Szentmártony	«	«	Szent Marton
«	Georgius Veres	«	Valachus Ignobilis	Bistriciensis
«	Aron Szabo	Conj.	«	Faragoiensis
«	David Papp	«	«	Katonensis
«	Gregorius Papp	«	«	Faragoi
«	Georgius Czibak	«	«	Mihésiensis Dob.
«	Ioannes Blaga	«	«	Kiscegi Colos.

«	Matheus Papp	«	Valachus Nobilis	Balásfalv. Dob.
«	Petrus Papp	«	«	Pintekiensis

Înainte de toate e de remarcat numărul considerabil al Românilor cari cercetau școala mai ales în acel timp vitreg pentru poporul nostru nedreptățit, când iobagii nici nu-și puteau trimite copiii la școale, fără învoirea domnilor terestri.

Cum se vede, elevii erau aduși la Bistrița din toate părțile Ardealului, până și din părțile Abrudului și ale Făgărașului.

Numele elevilor în mare parte sunt schimonosite și maghiarizate, după cum pe atunci era uz să se facă la școalele catolicilor cu școlarii nemaghiari; apoi numele localităților sunt de multe ori fals notate și scrise, tot așa aflăm modificări arbitrare la rubrica caracterului.

Spre exemplu: pe Lupșai îl scrieau Lupusaj, Moldovan=Molduván, Nicoară=Nyikora, Bohoțel=Boczel, Brencian=Brintsán, Butean=Butyan, etc.

Mai departe aflăm nume ca: Gorzó, Puskás, Barta, Hajduk, Geyza, Katona, Veres, Nagy, Lábos, Farkas, Orosz, Gyulai, Czibak, Korperdi, Kassay, Borbély, Brassai, Timándi, Szaplanczai, Boerfalvi, Petrovai, Kolosvari, Fogarasi, Ujdeák și Ezergombos, însemnate la rubrica caracterului și a națiunii apriat cu numirea »Valachus«, și aceasta de către profesori maghiari. Astăzi, după cât știu, dintre familiile cari poartă aceste nume, foarte puține trec ca familii românești.

Sunt apoi nume ca: Hatos, Toháti, Fiskuti, Nemes, Molnar, Hoszu, Szabo, Paska, etc., cu cari ne întâlnim și astăzi mai des printre Români.

Au cercetat aceste școale copii de familii marcante românești: *Bohățel, Raț, Vaida, Pop de Băsești, Kalyani, Hora, Vlad, Șerban, Grama*, etc. și la 1773 marele nostru George Șincai.

Privitor la localități e de observat, că acelea la mulți școlari în diferiți ani variază, ceea ce în multe cazuri dovedește neexactitatea din partea profesorilor imatriculatori; așa d. e. Hatos e pus când din Sz. - Benedek, când din Turda; Rácș=Torda, Kovárvár și Szilvás; Boczel=Kereszthelyensis, Szamosujvariensis,

Tordensis, Szeretfalva; Vajdă=Kokaiensis, Kaczkoensis, Köfcensis, Orbaicus; Dobra=Balasnensis, Zalatsnensis, Szaladiensis; Lupesaj=Ketahensis, Kletesiensis, Kliteliensis, Keleliensis; Hatos=Bilakiensis, Felakiensis, etc., din ceace se constată și faptul că o localitate de multe ori e numită în diferite moduri, d. e. Kaczkiensis, Köczkiensis, Szaktiensis.

La unii școlari nu e pusă localitatea, ci sunt puși termeni vagi, ca: Transilvanus, Fogarasiensis, Dobokensis, Szolnokiensis etc.

Privitor la confesiune ocură termenii: catholicus, unitus, schismaticus, graecus și graeci ritus.

Mai interesante sunt însă datele privitoare la caracter, între cari aflăm numirile de: praenobilis, nobilis, miles, militaris, libertinus, inqillinus, subditus, plebeus, ignobilis, apoi spectabilis și civis. La unii școlari nici aceste denumiri nu sunt exacte, ci variază; așa d. e. Hajduk când e libertinus, când nobilis; Pap=praenobilis și nobilis; Hatos=nobilis, ignobilis etc.

Apoi se mai face și greșala că unii școlari din Valea Someșului - ale căror nume, ca și ale unora din ținutul Biștriții, sunt indicate în tablou cu litere cursive - poartă caracterul de »ignobiles«, cu toate că locuitorii comunelor din Valea Rodnei totdeauna au fost liberi.

Datele privitoare la caracter și la locul nașterii sunt de mare interes pentru cei ce voiesc să caute după originea familiilor înșirate în acest conspect.

Din »Transilvania« Nr. 1-1901

4. Contribuții la istoria revoluției lui Horia

Este de știut că chiar și numai cererea unei clase deposedate și maltratate, cum era țărănimea română pe vremuri, ca să i-se ia lanțurile robiei și să fie privită ca ființă cu drepturi firești, pune în mișcare întreaga ceată și întreg aparatul opresorilor speriați. Dacă însă suferințele robilor desperați îi făceau pe aceștia să-și piardă cumpătul și să se dedea la exces, atunci urmau cele mai violente pedepse și acte de răsbunare din partea stăpânilor nemiloși, cum s'a întâmplat și după suprimarea revoltei pornite de Horia și soții săi.

Pentru a cunoaște în toate detaliile izvorul, cursul și urmările unei sguduirii sociale, cum a fost revolta țăranilor în 1784, este necesar să se ia în considerație și repercursiunile dela periferia cataclismului, unde încă pot ieși la iveală momente nouă și instructive pentru cercetători.

În Nord-Estul Ardealului, pe teritoriul regimentului grăniceresc năsăudean, cu toate că populația română era informată despre toate cele se de petreceau în Munții Apuseni și urmăria cu atenție desfășurarea evenimentelor, nu se poate constata în acel timp vr'o mișcare sau încercare de insubordinație, căci raporturile de existență erau cu totul de altă natură aci domnind o severă disciplină militară. Dimpotrivă însă în cetatea Bistriții, înconjurată nu numai de comune săsești, ci și de sate române iohăgești, apoi în ținuturile învecinate ale Becleanului, Dejului, Lăpușului și pe la Baia Mare, situația era cu totul alta. Boierii maghiari de prin satele românești, speriați și îngroziți de veștile aarmante, își părăsiau moșiile cu castelele și căutau adăpost prin orașe; iar Sașii bistrițeni, deși aveau garnizoană, se temeau să nu fie atacați de Românii din împrejurime.

Despre stările și întâmplările de atunci ne vorbesc diverse acte și scrisori, pe cari le-am găsit în vechea arhivă bistrițană, și dintre cari pe câteva - mai cu seamă ordine guverniale, semnate aproape toate de guvernorul baron Samuil Bruckenthal, cancelarul David Székely și de secretarul Adam Veress - le public

în întregime din motivul că pe unele nu le-am văzut nicăieri comunicate, iar pe altele publicate ori defectuos ori numai în extracte și regeste.

Încă înainte de a porni mișcări mai serioase, observându-se agitația tot mai vie a spiritelor, guvernul din Sibiu căuta să înlăture și curme orice pricină de iritare și ațâțare a poporului. Se iviseră adică printre țărani indivizi suspecti pe cari, bănuți cu intenții subversive, toate oficiile din țară îi urmăreau cu cea mai mare încordare și severitate, impuse de guvern.

Între ordinele primite de magistratul bistrițan în această materie, aflu pe unul din 26 Septembrie 1784, în care fiind vorba despre un emisar cu numele Salis, se zice că acesta mai ales în ținuturile mărginașe încearcă în persoană și prin intermediari să amăgească pe mulți supuși ai principatului ca să emigreze. Probabil i-a și succes aceluia să-și continue activitatea clandestină, căci la ordin mai înalt în Noembrie se publică un premiu de 100 galbeni pentru cel ce va pune mâna pe Salis, pe ajutoarele sale ori pe alți seducători de felul lor.

Tot asemenea sunt urmăriți indivizii suspecti, semnați ca fugari din alte provincii și oameni periculoși: Augustin Freudenthal, Ignaz Cristian Hertzog și Michael Schneider.

Mai îngrijorător însă este faptul, că în cursul lunii Octombrie în mod incontestabil au scăpat cu fuga din temnițele Hunedoarei robii: Avram Șoldea, Ștefan Necșa, Tănase Rera și Ștefan Rera originari din Lupeni, Ioan Badea din Riu alb, Iosif Iseru din Vulcan și Mihuț Groza din Bănat. Iar la începutul lui Noembrie se ivește individul misterios Mihail Popersky, care purtând câteodată uniformă rusească și medalii, ademenește pe țărani români să intre în serviciu militar strein.

Toate aceste incidente îngrijorătoare se împărtășesc oficiilor provinciale cu porunca strictă, ca numiții indivizi cum și ortacii lor să fie prinși și predați curții marțiale.

În 8 Noembrie, când în comitatele Hunedoara unită cu Zarandul și Alba inferioară pornise revoluția, guvernul comunică autorităților din țară că revolta »plebei valahe« a trecut la cele mai

violente atrocități, și spre a împiedica lățirea calamității, le somează să ia următoarele măsuri de precauție:

1. Funcționarii superiori să rămână în cercurile lor și să nu cuteze a le părăsi, având grea răspundere.

2. Toți oficianții mai mici să observe și controleze strict mișcările și faptele fiecărui țaran, iar despre rezultat imediat să raporteze superiorilor.

3. Sub gravă pedeapsă funcționarii au să se rețină față cu țaranii dela orice stoarcere ilegală de banii, fie pentru sine fie pentru țară.

4. Dela toți țaranii și mai cu seamă dela supușii suspecti să se adune toate armele și să se depună la loc sigur în cel mai apropiat oraș ori în vr'o cetate, și nicidecum să nu se extradee cuiva.

5. În toate locurile unde se prepară și conservă praf de pușcă, să se interzică strict vinderea aceluia precum și a plumbului.

6. Să se dispună în toate comunele paznici, nu dintre sătenii tineri, ci dintre cei mai bătrâni, cari să nu permită trecerea dintr'un sat într'altul nici unui om necunoscut fără pașaport, ci să-l ducă la vr'un proprietar din loc, ori la preot ori la un meseriaș pentru pază până la constatarea ulterioară.

7. Întâmplându-se atât în anul trecut cât și în cel curent o mulțime de hoții, oficianții au să facă investigații în fiecare sat și să constate, cari dintre săteni au absentat și unde și la cine au petrecut; apoi să nu-i libereze până ce nu se vor legitima.

8. Cât timp vor dura mișcările țăranilor, oficianții învecinați au să stea în continuu contact spre a lua măsurile necesare.

9. Drumurile și podurile să se țină în stare bună, iar cele stricate să se repare.

În interesul siguranței oficianții sunt responsabili pentru observarea strictă a tuturor dispozițiilor.

Imediat după primirea acestui ordin, magistratul Bistriții a și luat dispoziția, ca înainte de toate căpitanul orașenesc Schoepp să constate numărul și felul armelor din prăvăliile negustorilor, apoi să strângă dela »Valahi« toate armele. Căpitanul raportează

că a găsit la negustorii; Ioh. Hertzog 10 pistoale, Fr. Schuster 1 pușcă și 2 pistoale, Sim. Schmidt 7 pistoale și 1 sabie, Gottfried Binder 4 pistoale și 2 săbii, Ioh. Schankebank 2 puști, 1 pistol, 1 sabie, Ioh. Regius 1 pușcă, 10 pistoale și 2 săbii, Georg Raupenstrauch 1 pușcă și 2 pistoale, Dan, Wolf 2 puști, 12 pistoale, 1 sabie, Em. Nowak 8 pistoale. Iar puști s'au luat dela următorii »Valahi oștezeni« (locuitori în mahalale): Două dela Istrate, iar câte una dela Macavei, Lica Iosip, Onu Stăvar, Pascu Simion a Fanti și Oniga Paraschi.

Văzând că răscoala țăranilor ia proporții tot mai mari, guvernul publică cu data 11 Noemvrie 1784, în românește, următorul ordin^{*}), denumit »patentă«:

Noi a preaosfințitei chesaro-crăeștii și apostoleștii Măririi al Domnului Domn Iosif al doilea, din mila lui Dumnezeu ales împăratul Râmlenilor pururea preapodobnic, craiul țărilor nemțești, ungurești și al Bohemii, al marelui prințip al Ardealului și a șpanului Săcuilor, în marele prințipat acesta al Ardealului crăesc Gubernium tuturora și fiește căroră răzvrățiților Rumâni și celorlalți căroră să cuvine, și căroră aceasta să va vesti. Pace și grijnică întoarcere.

Nu fără de grea mahnire au înțeles crăescul Gubernium în ce chip unii din Neamul Rumânesc, prin minciunile și înșelăciunile a unora voitori de rău și căpetenii a răutăților ce să numesc Vătafi sau povățuitori, fiind înșălați, prea grele răutăți ar face și aducându-vă laolaltă, toate celea, mai vârtos casile Domnilor și a Nemișilor supt acest înprilej le-ar răsipi și le-ar pustii, ca când lor de la cei mai mari ai săi li s'ar fi dat spre aceasta poruncă. Iară fiindcă voința a prea înălțatului împărat nevătămat și chiar aceasta ieste, ca fiește care în liniște casa sa să

| : | : | : | : |

^{*}) Ordinul tipărit pe hârtie groasă, cu litere cirilice, precum și alte trei ordine cari vor urma, se publică aci - cu omiterea lui ă final - în transcrierea ce a binevoit s'o facă dl prof. univ. Nic. Drăganu. În »Revoluția lui Horia« de Nic. Densușianu aflăm ordinul tradus în parte din text latin; iar în »Revista Arhivelor« Nr. 3 din 1926 dl Andrei Veress publică regestele ordinelor.

și-o chivernisească, și fiind și aceasta adevărată, precum că înălțatul împărat foarte cu mare greotate va suferi, și pe unii ca aceia care ascultării nu să vor supune, ca pe niște răzvrățitori, și ceia ce turbură pacea și liniștea cea de obște cu prea grea pedeapsă îi va pedepsi, pentru aceia dară acest crăesc Gubernium cu numele prea înălțatei împărății, tuturor și fiește căroro voao ceice umblați a răzvrăți și a turbura liniștea de obște supt grea pedeapsă vă poruncește, ca voi să vă întoarceți cu inimile voastre, și să trageți la căsile voastre, și de-ți avea înpotriva căruia ponoslu sau plânsoare, noao crăescului Gubernium să ne-o arătați, și noi fiește căruia dreptatea sa o vom sluji, și-i vom face îndestulare, și așa cu această ascultare și plecare voastră, ertarea faptelor voastre și grație adecă milă a preaosfințitei împărății spre voi a o trage vă veți învrednici; iară de nu veți face aceasta, și nu vă veți pleca aceștii porunci, să știți cu adevărat aceasta, că voi ca niște răzvrățitori și rebeli și necredincioși a înălțatei împărății supuși vă vă (sic) veți socoti, și cu silnică și înarmată mână prin mulțimea cătanelor vă veți înfrâna. S'au dat în Sibiu 11 zile a lui Noemvrie 1784.

B. S. de Bruckenthal Gub. David Székely canc. Anton Horváth secr.

În scrisoarea care însoțește aceasta patentă, guvernul ordonă magistratului din Bistrița să facă publicațiile pe toate satele, și fiind el responsabil pentru tot ce se întâmplă în Districtul său, îl somează să urmărească cu atenție pe primarii și jurații satelor, deoarece s'a constatat că în unele locuri chiar aceștia au fost autorii răsvrătirilor.

Într'aceea răscoala țăranilor în loc să contenească, se tot agrava, și atrocitățile comise în părțile apusene ale provinciei se țineau lanț. Guvernul vorbește în altă scrisoare a sa din 11 Noemvrie, despre »furor plebis valachicae« și de »rabies seditiosorum«, și cu cea mai mare îngrijorare impune funcționarilor, boierilor, locuitorilor din orașe și diverselor comunități să urmărească zi și noapte cu cea mai mare încordare toți pașii »plebei valahe«, să pună mâna pe cei suspecti și periculoși, pe emisari și incendiari, să descopere orice conventicule

funcționarilor supremi și comandelor militare, ca pentru menținerea siguranței și liniștii publice să se poată lua imediat toate măsurile de apărare. Iar în scrisoarea dela 21 Noemvrie adaugă că față de autorii răsvrătirilor se vor aplica legile marțiale, și față de cei răsvrățiți se va proceda cu cea mai mare severitate.

În ținutul Bistriții nu se întâmplase nimic îngrijorător, și cu toate acestea o mulțime de boieri și proprietari maghiari, părăsindu-și moșiile, căutau scut între zidurile acestui oraș săsesc. Din actele păstrate aflăm cazul remarcabil, că între alții se refugiaseră cu familiile lor la Bistrița următorii magnați: conții Dominic Bethlen de Iktár și Ioan Bethlen, Francisc Földvári, baronii Samuil Kemény de M. Gy. Monostor și Ignatius Rudnynski de Bezer, conții Nicolae și Daniel de Bethlen, contesa Cristina Wass, văduva baronului Nicolae Kemény, și contesa Iuliana Wass, văduva contelui Alexiu Bethlen.

Acești boieri adresară din Bistrița în 16 Noemvrie 1784 o rugare către guvernul transilvan, al cărei conținut este acesta: Aflând din diverse rapoarte demne de crezare despre calamitatea care, iscată în județul Hunedoarei, e gata să intre acum cu silnicia bandelelor hoșești și în măruntaiele acestui principat; subsemnații, pentru de a ne mântui viața proprie, a soților și copiilor noștri, ne-am refugiat în această cetate a Bistriții. Fiind însă orășenii de aci foarte îngrijurați de ivirea mișcărilor similare până în imediata vecinătate; apoi constând garnizoana militară numai dintr'o companie care nici pe departe nu e suficientă pentru înlăturarea pericolului amenințător; rugăm pe măritul guvern, să se îndure a se îngriji de siguranța noastră, cu atât mai vârtos căci după cum am înțeles, chiar și actuala garnizoană a primit ordinul să stea gata de plecare. Apoi nu va fi numai în folosul siguranței noastre, ci și în al orașului, dacă guvernul va ordona să se țină târgurile săptămânale afară, și nu în interiorul orașului. În sfârșit ne rugăm să binevoiți a aminti părințește magistratului să ne întindă tot sprijinul. Cerem scut și ajutor îngrijații și triștii subsemnați.

La aceste implorări guvernul scrie în 22 Noemvrie magistratului, ca în conformitate cu cele ordonate privitor la

asigurarea ordinului și liniștei publice, că ofere sprijinul necesar solicitanților.

Se vede însă că nu toți boierii fugari observau conduita, cu care ar fi datorit orașului și orășenilor, subț a căror ocrotire steteau. Ca pildă caracteristică reproduc aci jalba maistrului croitor Georg Bohn adresată în 22 Noemvrie 1784 magistratului Bistriței.

Iată-o:

Cinstit Magistrat, La multe rugări, persuasiuni și promisiuni ale contelui Földvári, înainte cu două luni i-am lăsat ca doică pe fiica mea cu expresa condiție să fie bine și corespunzător întreținută, și pe lângă leafa fixată contele să fie dator a-se îngriji de o altă doică, pentru copilul fetei mele. Venindu-mi dela aceasta multe plânsori, am călătorit în persoană la conte în Ida mare, unde am aflat că plânsorile fetei mele sunt motivate; deci ca bunic milos, după nouă făgăduieli ale contelui, mi-am lăsat fiica acolo, iar pe nepot.l-am adus la bunică-sa ca să-l îngrijească ea.

De curând s'a întâmplat apoi fuga tristă a magnaților și nobililor, cari locuiau în ținutul nostru și acest Földvári a fost primul dintre refugiați. În timpul cât a stat în Bistrița mi s'a plâns fiica mea că, decând groful a năimit o econoamă, ea e întreținută și mai rău în rând cu ceilalți servitori. Multele tânguiri m'au determinat în sfârșit să merg azi împreună cu fata la conte spre a-i cere lămuriri. În loc să fie însă ascultate plângerile mele și ale fetei de către groful, care chiar se friza, acesta îmi dete o palmă zdravănă și mă aruncă pe ușă afară. Ieșind apoi și fata la mine îmi spuse că groful i-a strigat aceste vorbe: »N'are să-mi poruncească nimeni la Bistrița. Eu sunt un cavaler, iar Sașii și urșii nemțești sunt cepari și mișei; și dacă tatăl tău mai vine odată încoace, atunci las să-i măsoare patru argați de ai mei 24 bețe, ori să-i tragă cu pistolul un glonț în cap«.

În nădejdea că cinstitul magistrat este părintele și ocrotitorul cetățenilor noștri, și că magnații refugiați aci - asemenea orășenilor, cari valorează doar mai mult decât fugarii - sunt datori să asculte de poruncile lui ca de ale superiorilor noștri;

subsemnatul, ca cetățean al acestui oraș, care își plătește cu credință birurile către domnul țerii, mă rog cu umilință ca în baza motivelor precedente cinstitul magistrat să-mi procure satisfacție, ori dacă aceasta n'ar fi posibil, să-mi dea libertatea ca să ridic acuză împotriva contelui la instanțele superioare.

Am slujit Măiestății sale ca soldat credincios, și în timpul anilor mei de serviciu încă niciodată n'am fost tratat în mod atât de rușinos de către vr'un ofițer de ștab - care avea mai mult drept să-mi poruncească -, și chiar și după aceea niciodată n'am fost insultat așa ca din partea acestui grof.

În sfârșit protestez împotriva extrădării obiectelor aparținătoare contelui înainte de ce mă voi fi răfuit complet cu dânsul.

Cu data de 16 Noemvrie guvernul îi împărtășește magistratului bistrițan următoarele: Plebea valahă s'a dat acum la desfrâu și disconsiderând legile divine și umane răzvrățiții au omorât pe mulți nobili prinși pe la casele lor, și au jefuit sculele acestora, precum și ale altora, cari își mântuiseră viața cu fuga. Conform înștiințărilor primite se poate bănui că mărgăritarele, obiectele de aur, argint, aramă și zinc, apoi hainele, mătăsurile și alte scumpeturi, nefiindu-le de folos, vor încerca să le vândă în orașele și comitatele învecinate. Pentru aceea să publicați în cercul D-Voastre ca nu cumva vr'un Valah să cumpere din obiectele înșirate aci, căci ele imediat se pot constata. În cazul acesta obiectele să se ia dela țărani și să se consemneze în mod precis, iar vânzătorii au să fie strict interogați, și pe celce cade bănuiala, are să fie ținut sub severă pază.

Tot cam acestea se repetă și în scrisoarea din 18 Noemvrie, în care se menționează obiectele și documentele furate dela familia Torockai din Sângeorzul Trăscăului; iar în 6 Decemvrie guvernul trimite lista obiectelor reclamate de groful Sigismund și Ladislau Kun din Geoagiul de Jos, adică: întreaga lor arhivă familiară, diferite obiecte de argint păstrate într-o ladă, mărgăritare și alte scumpeturi femeiești, o ladă cu lingerie, trei rochii scumpe; una de catifea, alta cusută cu fire de aur, a treia cu fire de argint.

Urmează patenta guvernială Nr. 10.753 cu data 18 Noemvrie, pe care magistratul Bistriții o primește însoțită de ordinul, că juzii și jurații satelor cari vor urma și asculta pe răzvrățitori vor fi pedepsiți cu moarte; mai departe, că publicarea să se facă de către dregători cu eventualul ajutor al birăilor domnești, așa că prin preotul satului să i-se explice fiecărui țaran conținutul ordinului, apoi să fie întrebat dacă l-a înțeles. În sfârșit fiecare țaran să semneze ordinul ori să confirme cu punerea degetului.

Textul original al acestei patente - cu omiterea întitulărilor obișnuite și a semnăturilor - este următorul:

Fiindcă întru turburarea și răsvrătirea de acuma a unora dintre Rumâni, care s'au cufundat întru toată facerea de rău, s'ar fi înțeles cum că întru celelalte prea grele răutăți, pentru ca răutatea aceasta mai încolo din zi în zi să se sporească, și acest prilej l-ar fi aflat și l-ar urma, ca nebuna aceia a turburătorilor și a rebeliștilor adunare, prin trimișii săi corifei sau înșălători și spre rău îndemnători, norodul ce întru acestea răutăți s'au întinat cu minciuni numai din capul lor gândite, nu fără de a sa și acelora ce cred minciunile acestea grea perire, spre această de toată urâciunea vrednică însoțire, din sat în sat i-ar chiema, și ar sili a-i trage către sine; așa dară ca nu cumva această răutate să sporească înainte, și și alții, carii fără de aceia despre credința sa cătră Craiu și cătră țară sânt bine cunoscuți, la nefericirea aceasta să cază; Tuturora văzătorilor aceștia cu numele crăescului Gubernium de știre să face, cum că fiește cine, care acești felii de oameni ce umblă în rândul acestui felii de înșelăciune și dezământare ce sânt prea tare oprite, îi va prinde, și prinși îi va duce și îi va da la cea mai de aproape tablă, și după ce să vor cerca sau să vor pune sub întrebare, și se se vor afla cum că chiar dintre cei înșălători ar fi fost unul ca acela lângă dreptatea și credința sa care către craiu și cătră țară s'au arătat, frumoasă răsplătire în treizeci de florinți ungurești pentru fiește ce față ca aceasta deschilint fără de nici o îndoială va dobândi. Iară de cumva vreun comunitaș adevă vreun sat la atâta îndărătnicie ar veni, ca pre acei înșălători i-ar cuprinde, și cu minciunile și

desmântările acelora s'ar răbda pe sine a să birui și a să înșala, să știe un sat ca acela cumcă birăul satului cu trei lângă sine după legile țării fără de nici o nădejde a mai dobândi viață în țapă să va trage. S'au dat în Sibiu 18 zile Noemvrie anul 1784.

Pare că, dintre toate, acestei patente i s'a atribuit cea mai mare importanță, deoarece într'un act separat al magistratului bistrițan se face în 24 Noemvrie 1784 această declarație: Patenta Nr. 10.753 din 18 c. privitoare la Valahii răsvrățiți a publicat-o magistratul de două ori în 23 și 24 c. și a explicat conținutul ei tuturor și fiecăruia dintre Valahii locuitori în mahalalele orașului; ceea ce confirmă cu subscriere și cu semnul degetului subscrișii: Popa Iuon paroh, Popa Leonte, Vasile Moldovan, Nechita Ghindan, Man Grigore, Oniga Ursul, Iuon Petruța, Hodnog Simion, Petru Telecean, Grigore Dabija și Grate David.

Privitor la supunerea, cu care datoresc iobagii stăpânilor și slujbașilor acestora, apoi la robotele de prestat; guvernul publică în 22 Noemvrie cu Nr. 10.874 această patentă:

Cu mare neplăcere a înțales crăescul Gubernium în ce chip unii oameni, după ce s'au auzit în toate părțile răzvrătirea aceia care s'au rădicat despre partea a unora dintre Români nu fără de grele silnții (sic,=>silnicii«), n'ar vrea mai mult a mai asculta și împlini voia și porunca tisturilor și a domnilor săi precum sânt datori; nici ar vrea a plini slujbele care sânt hotărâte prin legi și porunci împărătești, și nu s'ar îndoi a arăta semne de neascultare;

Pentru aceasta Crăescul Gubernium după datoria ce i s'au dat dela înălțata împărăție a purta de grijă și a lua seamă, vrut-au pre toți căroră să cuvine cu numele preainălțatei împărății a-i dojeni și a le porunci, ca nu numai în liniște și în odihnă după poruncile crăescului Gubernium să se contenească și să nu să însoțească, subt grea pedeapsă ce s'au hotărât întru acelea patenșuri, cu acei învrăjbitori, sau să îndrăznească a primi corifeii acelora, adecă pe ceia ce umblă a dezământa oamenii, ci și încă cu toată ascultarea și plecarea să fie cătră tisturi și cătră domniilor locurilor, și obicinuitele slujbe precum prin lege s'au hotărît și s'au poruncit deplin și fără nici o împotrivire să le îndeplinească, de nu

li voia să cază la grea pedeapsă. Dat în Sibiu 22 zile Noemvrie anul 1784.

Tot în 22 Noemvrie guvernul împărtășește magistratului că pentru susținerea ordinii și liniștei publice să se pună în înțelegere cu comandele și oficiile militare, cari prin patrule vor controla populația.

Iar în 23 Noemvrie cu Nr. 10.944 se publică a patra patentă a guvernului, în care se stabilește o remunerație pentru prinderea capilor revoltei. Ea are următorul conținut:

Dupăce au înțeles preaosfințita crăeasca și apostoleasca Mărire acea fără de lege și plină de răutate turburare ce s'au făcut în unele locuri prin oare care dintre Români, așijderea și alte foarte grele sâlnicii și răpiri, precum milostivire au poruncit că fără de zăbavă și fără de nici o milă pe unii turburători ca aceia să-i pedepsească, așa prea cu mare milă au hotărât ca trei sute de galbeni cinste , sau cum să zice colac, să i-să dea la unul ca acela, care pre unul sau altul dintre corifei, adecă dintr'aceia care sânt căpetenii și îndemnători aceștia răutăți, îl va prinde și prins îl va da înainte.

Aceasta dară preamilostivă a înălțatei împărății rezoluție sau hotărîre din porunca împărății sale crăescul Gubernium, prin acest Patenș, tuturora căroră să cuvine vrut-au a o face de știre. Dat în Sibiu 23 zile Noemvrie anul 1784.

Cum amintisem, la început organele publice încă au comis acte de eroare lovind cu pedepse excesiv de grele nu numai pe vinovați, ci conform constatărilor ulterioare și pe mulți oameni nevinovați. De aceea împăratul Iosif II a ordonat în 22 Noemvrie să fie suprimat pasajul ordinului anterior, în care se zice că instigătorii la revoltă să fie pedepsiți conform legilor marțiale.

Dintre actele l'arhivei l'bistrițene privitoare la mișcările revoluționare din 1784 merită să fie menționate aci și scrisorile schimbate între magistrații orașelor Bistrița, Baia Sprie și Cluj.

În 2 Decemvrie primarul și senatul din Baia Sprie îi scrie magistratului bistrițan acestea: Auzind despre răscoala plebei valahe din Munții metaliferi transilvani împotriva nobilimei, ne-a cuprins o spaimă îngrozitoare aci în ținuturile aceste mărginase

ale Ungariei. Se zice că s'au adunat la 13.000 comițând în toate părțile cruzimi; au jăfuit tot ce au găsit din metal, iar celelate obiecte le-au nimicit cu fier și foc. Nu vreau să cruțe nici viața copiilor sugători și, nemai auzită cruzime, sfâșie și pe feții smulși din pânțele mamelor. Celor mai mari le scot ochii, sfâșie pe cei orbiți cu foc, iar pe alții îi trag de vii în țeapă. Pornind miliția împotriva lor, se zice că peste o mie dintre acei sălbatici au fost omorâți, dar locul acestora l-au umplut alte șase mii. Circulă diferite șvonuri despre conducătorii lor. Ca să putem lua măsuri, cu ajutorul vecinilor apropiați, împotriva hordei hoților cari, cum auzim, voesc să asalteze minele, vă rugăm să ne informați despre toate circumstanțele, ca să ne putem pregăti, căci atât administrația minieră cât chiar și fiscul cu tot dreptul trebuie să poarte frică de aceia.

La acestea magistratul Bistriții răspunde în 17 Decembrie următoarele: Domni frați și scumpi prieteni! Triste sunt veștile ce ne sosesc zilnic despre violențele neîntrerupte ale plebei valahe din Hunedoara și Zarand care comite cele mai înfricoșate măceluri. Sunt cu atât mai triste și abia credibile, cu cât a putut să pornească o astfel de furie în timpul cel mai pacinic chiar în interiorul principatului. Când a sosit la noi prima faimă despre revoltă, gândul la nenorocirea atât de apropiată și mare, la pericolul iminent, ne-a îngrozit inima și sufletul. Veștile spuneau că s'au adunat o nenumărată mulțime din oamenii cei mai netrebnici, cam 12 mii, cu intenția să nu se oprească până ce nu vor omorî pe toți boierii maghiari. După ce s'au luat apoi de către guvern și de comanda generală militară măsurile necesare, cu cari avea să fie suprimată cutezanța desfrânată a acestor nemernici oameni, și pândiți fiind și de miliția acestui principat, atât grăniceră cât și regulată, ori dincotro ar ieși; am sperat că în scurt timp se va putea reprimă răscoala. Dimpotrivă însă, după ce rebelii au săvârșit marele măcel din târgul Devei, era așa departe de ei gândul să se liniștească, încât chiar și fugăriți, constituindu-se cu căpitani sub comanda supremă a unui popă (!) numit Hora, care spune pe față că el e Regele Daciei, din nou s'au grupat în trei cete, dintre cari - cum se spune - una s'a predat, cealaltă s'a retras

între munții dela Turda, unde nu se poate apropia nici miliția, și unde până acum n'au putut fi aduși la minte sănătoasă și la ascultare datorită nici dupăce Maiestatea sa le-a oferit grațiere.

Stând lucrurile astfel, vă lăsăm să judecați înțeleptește, că oare n'avem să ne temem pe viitor cu tot dreptul de aceia cari nici până acum n'au putut fi aduși la liniște?

Între alte cruzimi mai mult decât barbare săvârșite de ei - cu toate că sunt cari neagă de a fi făcut așa ceva ca pe vr'un om tras în țeapă încă de viu să-l arunce în foc - chiar înșiși mărturisesc că au comis o similară faptă feroce când într'un sat, al cărui nume nu ni-e cunoscut (!), pe vre-un om tras în țeapă încă de viu să-l arunce în foc, apoi despicându-i pânțele îi l-au umplut cu cărți și iarăși l-au cusut.

Ar reclama lung timp enararea tuturor faptelor crâncene de felul acesta; destul dacă amintim că au jăfuit foarte multe castele boierești și pe boieri i-au omorât, iar părțile acele ale principatului întru atâta le-au devastat, încât toate zac ca și când ar fi fost ruinate și distruse de cel mai hidos războiu. Vă puteți convinge despre aceasta din aci anexatul extract al scrisorilor ce ni s'au trimis de către un căpitan care stătuse aci la noi în garnizoană, în urmă însă a fost dispus cu compania sa în acea parte a provinciei.

După răspunsul acesta dat senatului din Baia Sprie, să vedem acum scrisoarea din 19 Decemvrie pe care Bistrițenii o adresează magistratului din Cluj.

Felurite vești din izvoare nesigure afirmă că o ceată de rebeli afurisiți a pătruns până în apropierea Clujului și incendiind totul pe o întindere mare, prepară năvălirea în părțile interioare ale provinciei. Faptul acesta ne umple inima de griji, și cu atât mai mult ne îndeamnă să luăm măsuri de apărare în fața pericolului iminent, cu cât în orașul nostru acum se găsește numai o mică garnizoană. Deci rugăm pe cinstitul magistrat să binevoiască a ne trimite un raport fidel despre cele ce se întâmplă, ca la caz dacă revoluția s'a potolit, să fim scutiți de frică zadarnică; dacă însă - de ceea ce D-zeu să ne ferească - situația e amenințătoare, atunci să ne putem mai bine îngriji de siguranța noastră.

Totodată, cuprins de frica celor auzite, magistratul bistrițan se adresează în 21 Decembrie guvernului ardelean cu următoarea rugare: Ne-au sosit cele mai triste vești, că turbarea plebei nelegiuite revoltate este în continuă creștere în apropierea Clujului, așa că în acea regiune - cum se spune - 18 sate, ca și date pierzării de către cer, au apucat armele blăstămate. Din acel motiv detașamentul călăreților din regimentul Savoya care-și avea garnizoana în Districtul Bistriții, a plecat de aci fiind comandat spre Cluj pentru năbușirea turburării acelor oameni nebuni. Prin faptul acesta nu numai întreg Districtul Bistrițan împresurat din toate părțile de Valahi, ci chiar însăși cetatea Bistriții stă despoiată de garnizoană militară, căci de prezent în ea se găsește numai o singură companie din regimentul Gyulai, și aceea foarte redusă prin dislocări. Deci cu tot dreptul ni se strâng inimile de frică nu cumva să se întâmple ca și în fața noastră să se ridice subit vr'o ceată, mai ales că de repetite ori s'au lățit de către urzitori necunoscuți faime, cari par să prevestească și aci răscoală. Crescând pericolul din zi în zi, încât începem să ne temem că nu vom putea fi mântuiți, ne rugăm cu umilință ca guvernul să intervină părintește pentru detașarea unei garnizoane măcar de trei companii nemțești în orașul nostru, cu care să se poată înlătura primejdia amenințătoare.

În aceeași zi, adică în 21 Decembrie, magistratul Bistriții se îndreaptă și către nou numitul comandant general din Sibiu, locotenent-mareșalul Fabris, cu o scrisoare în care mai întâiu îl salută și felicită la ocuparea noului post ce i-s'a încredințat din partea împăratului pentru multele sale merite; apoi continuă astfel: Sprijinul și favoarea Măriei tale ne-au fost prețioase în toate timpurile, dar mai cu seamă de astădată ni se pare foarte necesară, căci pe lângă toate liniște pacinică gustată până acum, tot mai mult suntem amenințați de calamitatea revoluției iscate în acest principat, care zilnic se întinde în cerc mai larg, și suntem foarte îngrijurați după plecarea escadronului din regimentul de dragoni Savoya, care stătuse până acum în Districtul bistrițan.

Din motivul acesta ne luăm voia să Vă rugăm cu smerenie ca - ceea ce sigur sperăm - să Vă îndreptați atenția spre acest ținut

depărtat dar rămas liniștit, și să Vă îndurați a ordona ca din regimentele pornite spre Ardeal, cel puțin trei companii, în deosebi dacă ar fi nemțești, să se dispună ca garnizoană aci în orașul nostru. Nădăjduim că cu această dispoziție se va împiedica acțiunea temerară a plebei valahe, de care suntem încunjurați, și vom fi întru câtva asigurați împotriva năvălirilor aceleia.

În sfârșit la 9 ianuarie 1785 sosește răspunsul magistratului clujan, datat din 28 Decembrie 1784, cu următorul conținut: La întrebările ce ni le puneți vă împărtășim că ceata valahilor criminali, ce săvârșește fapte nelegiuite și inumane, mulțumită Domnului, n'a pătruns până în orașul acesta, nici în apropierea lui: numai la depărtare de 6 - 8 miluri de aci a comis diverse incendieri și nemai auzite omoruri și orgii, insultând și necinstind pe unii nobili, pe soțiile și femeile lor. Dupăce însă la ordin mai înalt ceata revoltaților din toate părțile este încunjurată de multă miliție, sperăm că, lipsită de alimente, cu ajutorul Domnului va fi îmblânzită prin foame și arme, ori va fi aruncată în valurile stygice (în iad).

**Din »Anuarul Institutului de istorie națională«, Cluj,
1928/29**

5. Zavera din 1821 și regimentul năsăudean

Oricât de ciudată ar părea la cetire juxtapunerea din titlu, ea va fi totuș îndreptățită prin legătura expusă în rândurile ce urmează, din cari rezultă că evenimente marcante își au ecoul lor și la distanțe mai mari.

Din acte, documente și condice militare grănicerești, cari au mai putut fi mântuite de peire, am aflat că în 1821, în timpul zaverii grecești și răscoalei lui *Tudor Vladimirescu*, comanda militară transilvană; la ordinul Vienei, urmărea cu cea mai încordată atenție mișcările din Principatele Române. Era adică mare temerea ca nu cumva acele mișcări să aibă repercursiuni și în Ardeal și să influențeze pe Românii transilvăneni în mod primejdios pentru Monarhia austriacă. Comandantul de corp din Sibiu, locotenent-mareșalul baron *Emanuil Schustek de Herve*, în continuu trimitea ordine și instrucții comandamentelor militare supuse lui, impunându-le să păzească cu mare grijă granițele spre Muntenia și Moldova și să nu permită nimănui intrarea în țară fără pașaport în toată regula.

În consecință și pe teritoriul regimentului II grăniceresc năsăudean se manifesta o vie mișcare. Comandantul regimentului, colonelul *Anton Zatetzki de Robelswald*, dedea ofițerilor săi cele mai stricte porunci privitoare la cordonul întins pe munții Rodneni, chiar când eteriștii greci, în frunte cu *Alexandru Ipsilanti*, în Februarie 1821, treceau Prutul. Iar în luna următoare, în 24 Martie, generalul Schustek trimitea comandai regimentului nostru un important ordin cu următorul conținut: »Maiestatea sa împăratul și regele cu preanalt autograf și-a exprimat intenția să sprijinească din toate puterile pe guvernul legal din Muntenia, în executarea măsurilor potrivite pentru suprimarea răscoalei ce a erupt acolo, și pentru restabilirea liniștii publice. Ca porunca prea înaltă să fie și efectuată, nu numai este interzis să li se dea rebelilor și conducătorilor acestora arme, muniții și alte mijloace de război; ci trebuie ținută strictă pază la toate punctele graniței, ca nu cumva

rebelii să primească pe furiș amintitele obiecte. După ce Maiestatea sa fără îndoială are similară părere și privitor la *uneltirile puse la cale de Alexandru Ipsilanti în Moldova, așa până la alte dispoziții și porunci prea înalte, deocamdată trebuie îndreptată atenția și asupra acestuia și a partizanilor săi. Deci colonelul are să ia măsurile necesare în cercul său de activitate, să dea instrucții precise tuturor oficiilor grănicerești și a comandelor de cordon subordonate și să controleze cu toată scrupulozitatea ca dispozițiile să fie executate cu cea mai mare punctualitate.**

Imediat după primirea acestui ordin, în 27 Martie, colonelul Zatetzki impuse strict comandanților de batalioane și companii să urmeze cu precizie poruncile primite, să dea informații și instrucții ofițerilor subalterni, și să dețină și escorteze la Năsăud pe toți indivizii suspecti. În fine, incumbându-le mare răspundere, comandanții stațiunilor Năsăud și Borgoprund să viziteze adeseori cârciumile erariale, unde se pot adăposti indivizi primejdioși.

Mai caracteristică și interesantă este însă o a doua scrisoare a generalului Schustek, datată tot din 24 Martie, în care acesta împărtășește și ordonă colonelului Zatetzki următoarele: »Conform raportului agenturii imperiale din Iași, comunicat consiliului de războiu de către cancelaria secretă a curții, capelanul militar Stoian Basiota, - care servise în corpul de voluntari sârbi desființat în 1814 și a fost dimis cu o gratificație anuală de 200 fiorini, - a sosit la începutul lui Ianuarie c. în Iași, și a făcut acolo diverse datorii până la suma de 2.000 piastri. Pârât la agentură, el a fost pus sub pază, însă în noaptea de 25 spre 26 Februarie a aflat prilej să fugă. Agenția l-a urmărit în toate părțile, însă fără rezultat, și se presupune că acest om neliniștit s'a înțeles cu mai mulți compatrioți și a trecut în Muntenia ca să intre în serviciul *rebelului stadoșan**) *Todor Vladimiresko*. Deoarece e de temut că Vladimiresko nu va lăsa neîncercat să *sădească duhul nemulțămirii și al revoltei și în provinciile noastre mărginașe și mai cu seamă între Valahii înrudiți de aproape cu*

*) Stadoschan = căpitan și conducător de horde.

partizanii săi prin origine și religie; apoi, fiind și mai îngrijitor faptul că Basiota își câștigase cunoștințe privitoare la raporturile cetățenești ale supușilor noștri valahi, are legături cu aceștia și poate exercita anumită influență asupra multora dintre grănicerii noștri, în urma chemării sale anterioare preotești; așa dl colonel cu cea mai mare încordare are să-și ațintească toată atenția asupra numitului om primejdios și, la caz dacă el ar călca pe teritoriul regimentului imediat să-l dețină și să-l expedieze cu escortă suficientă la Sibiu. Mai departe aflu necesar să atrag îndeosebi atenția d-lui colonel asupra celei mai stricte îndatoriri: ca în cercul subordonat lui neconținut să observe cu mare băgare de seamă spiritul Valahilor înrudiți atât de aproape cu locuitorii provinciilor învecinate; apoi să controleze pe streinii cari vin din Moldova și Muntenia, dar mai cu seamă pe preoți, sentimentele acestora și vorbirile lor către popor. Îndată ce s'ar ivi vr'un caz suspect ori primejdios, momentan are să mi-l împărtășească».

Din această scrisoare reiese limpede că autoritățile militare austriace erau îngrijorate de mișcările pornite dincolo de Carpați, și, apăsate de răspunderea pe care o aveau față de Curtea din Viena, nu se sfiau să accentueze »*raporturile cetățenești ale supușilor valahi*«, despre care bine știau că ele sunt cele mai degradatoare și mai rușinoase pentru opresori.

În scopul controlului și pazei mai bune comandantul general din Sibiu cu data 29 Martie împărtășește colonelului din Năsăud avizul și rugarea guvernului țării să nu se permită intrarea în Ardeal altora decât numai locuitorilor moldoveni având pașapoarte dela agentura austriacă, iar celor ce vor avea simple bilete dela starostele agenturii, să li se permită intrarea numai în localitățile mărginașe. În fine, se observă că dispoziția aceasta nu se întinde și asupra persoanelor care în actualele timpuri de neliniște se refugiază încoace, la scut, căci față cu ei au să se ia și să se impună alte măsuri.

Dar agitația spiritelor tot creștea, cum se vede din remarcabilul ordin adresat în 16 Aprilie de către colonelul Zatetzki comandanților de batalioane și companii, în care se spune: »În interesul siguranței publice și în conformitate cu

ordinele preafnalte, au să fie observați cu mare băgare de seamă toți streinii suspecti și răsvrătorii din Moldova și Muntenia. Dar mai ales aceștia din urmă trebuie întâmpinați, ca și bandele de hoți, cu toată puterea armelor, și la eventuală cerere de ajutor are să se dea imediat și oficiilor provinciale tot sprijinul necesar. Maiestatea sa împăratul, în înțelegere cu țarul Rusiei, a ordonat ca prințul Ipsilanti, demis din serviciul rusesc pentru încercările sale revoluționare în Moldova, și un anumit Todor, răsculat în Valahia împotriva guvernului legal otoman, împreună cu partizanii lor, să fie priviți ca rebeli și tratați ca atari; deci li-e strict oprită trecerea peste graniță. Fugarii cari nu aparțin rebelilor și intenționează să intre în țară pe alte locuri și nu pe drumul care duce peste Priporul Candrii și peste Tihuța, au să fie prinși, dezarmați și duși dela post la post până la garda principală din Tihuța, care are instrucții speciale».

În 22 Aprilie se mai publică un interesant ordin cu următorul conținut: »Dacă vin oameni din Moldova și ofițerii vorbesc în secret cu ei despre întâmplările mai nouă de acolo, să bage seamă ca nu cumva aceia să le mintă grănicerilor că rebelii din Moldova și Valachia, Ipsilante și Todor, sunt sprijiniți de Ruși, și pe calea aceasta să-i ademenească pe grăniceri în partea revoluționarilor. Astfel de indivizi imediat să fie arestați. Și aceasta mai cu seamă fiind cert că nici Curtea austriacă și nici cea rusească nu sprijinește pe rebeli, ci ele dimpotrivă rămân neutrale, iar Poarta otomană a pornit cu mare putere contra lor ca să-i pedepsească pentru fărădelegile și crimele ce au comis.»

E de notat că spre a oferi pildă edificatoare și spre a influența în mod favorabil spiritele populației agitate, chiar acum comanda regimentului nostru folosește bine prilejul restabilirii ordinii și liniștei în regatul neapolitan și, conform dispoziției Curtii și a comandei generale, ordonă în 19 Aprilie, că precum în alte garnizoane, așa și pe teritoriul regimentului, să se celebreze în 23 Aprilie liturghie solemnă în toate bisericile. Atât în Năsăud cât și pe sate să li se publice grănicerilor adunați la paradă evenimentul fericit, iar vicarul și preoții să implore dela

Dumnezeu și pentru viitor scut și sprijin armelor Maiestății sale împăratului.

Într'aceea în Muntenia evenimentele se desfășurau în modul care tot mai mult neliniștea cercurile austriace interesate. Colonelul Zatetzki dădea, la sfârșitul lui Aprilie, ordine ca cordonul spre Moldova să înainteze până unde numai va putea, adică până la Piatra Dornii și la Pietrile Roșii, iar cordonașii să fie aleși dintre cei mai buni combatanți. Tot atunci dela consiliul de războiu sosea ordinul că »sub grea pedeapsă se interzice orice contact atât cu secta carbonarilor italieni, cât și cu rebelii Ispilanti și Todor, ori cu aderenții acestora.«

Merită să fie amintit aci un incident care dovedește că autoritățile austriace încercau pe toate căile și cu toate mijloacele să discrediteze în fața Românilor ardeleni acțiunea lui Tudor Vladimirescu. Era anume încă obiceiul rămas din bătrâni că primăvara veneau Bârsanii și Mocanii, cu turmele lor de oi, treceau prin satele grănicerești, cântând și glumind cu vechii cunoscuți și se răsfireau peste pășunile munților Rodnei; iar toamna iarăș plecau spre Muntenia, treceau Dunărea și-și mânau oile pe pășunile provinciilor balcanice. Între păstorii acestor turme se mai găsea ici-colea și câte un cioban someșan iubitor de viața nomadă aventuroasă, care la întoarcere acasă, ascultat cu mare interes, povestea consătenilor pășaniile și experiențele sale prin țările atâtor popoare streine. Deci nu e de mirat, cât de consternați au rămas locuitorii satelor noastre când deodată se lățise fama că pe la Brăila au omorât Turcii pe mai mulți ciobani ardeleni. Nu știa nimeni de unde s'a răspândit și cine a adus știra, când iată sosi în Năsăud un comunicat al comandei generale datat din 25 Aprilie, cu porunca să fie imediat publicat pe sate spre liniștirea economilor. Și acum se putea vedea cât colo cine umblă cu chichițe și minciuni. Comunicatul spunea următoarele: »Agentul politic Hakenau raportează că mai mulți păstori ardeleni, venind din Brăila și Siliștra la București, au împărtășit aci, la agentură, funcționarului Udritzki, că ei nu știu și n'au auzit să fie omorâți de către Turci la Brăila mai mulți păcurari ardeleni; dimpotrivă, au lăudat purtarea amicală a Turcilor. Pașa

din Siliștra a asigurat pe toți supușii austriaci și pe ciobanii veniți din țara împrietenită cu Poarta otomană, că ei stau sub scutul său puternic și i-a sfătuit că în timpul acestor evenimente de zarvă și până la restabilirea ordinii în Muntenia, să rămână mai bine cu toții pe malul drept al Dunării, decât să se expună cu avutul lor unei primejdii din partea rebelilor neînfrânați.»

Apoi comunicatul sfârșia cu următoarea observare ipocrită:

»Deci e foarte verosimil că faima despre omorîrea de către Turci a mai multor ciobani ardeleni *a fost iscodită numai din partea rebelilor din Muntenia, spre a fi răspândită printre grăniceri cu scopul de a ațâța în acștia ura contra Turcilor.*« Astfel glăsua comunicatul, pe când Tudor în realitate, nu lupta împotriva Turcilor, ci a Fanarioților și a ciocoilor, cari sugeau și chinuiau poporul.

Pe la mijlocul luni Mai sosește dela regimentul I săcuesc știrea că Moldovenii se refugiază în munți, deoarece le-au intrat Turcii în țară. Săcuii și-au dublat cordonul ca să împiedice contrabandele și imigrațiile. La aceasta comanda regimentului năsăudean de asemenea ordonă să se ocupe zona primejduită în munți cu grăniceri bine armați și cu cei mai buni subofițeri, dispunându-se posturi la Drăgoiasa, Capul Dealului, Tomnatic, Casele albe, Zăpodia Bucinișului, Izvorul Păltinișului, Cerbuc, Gura-Haitei și Pietrile-Roșii. Iar sublocotenentul Borcoțel să avertizeze pe soldați că la caz de opoziție și neascultare vor fi predați curții marțiale.

În 27 Mai comanda generală anunță că Seraskierul Iusuf-Pașa a cucerit în 13 Mai Galațul și a măcelărit aproape pe toți soldații greci din garnizoană.

Evenimentele decisive în Muntenia începeau acum să se precipiteze. Este știut că în noaptea de 26 spre 27 Mai, eroul Tudor Vladimirescu, trădat de căpitanii săi, a fost omorît în mod mișelesc de Grecii lui Ipsilanti. Oștirile lui Tudor rămase fără cap și conducere se împrăștiară. Cei mai mulți țărani plecară la vetrele lor, cu excepția unor cete de panduri, cari, nedisciplinați și doritori de jafuri, în frunte cu căpitanii trădători, se alăturară la Arnăuții lui Ipsilanti. Dar pe acesta încă l-a ajuns pedeapsa, căci

în 7 Iunie v., Turcii i-au zdrobit la Drăgășani oștirile compuse din adunăturile tuturor neamurilor, așa că el împreună cu rudeniile și prietenii săi abia s'au putut mântui pe pământ ardelean, iar cetele risipite ale Arnăuților săi au fost urmărite prin țările românești și cele mai multe au fost prinse și măcelărite de Turci.

Doi dintre căpitanii lui Ipsilanti, anume Iordaki Olimpiotul și Ioan Farmaki cu o ceată de vr'o 800 Arnăuți greci, sârbi, bulgari și panduri români de ai lui Tudor, după lupta dezaastroasă dela Drăgășani o apucară peste vârfurile și coastele munților spre Moldova. Urmăriți și aci de oștirile turcești, ei se închiseră în mănăstirile din Nordul țării, dar neputând rezista lung timp, în sfârșit Iordaki se sinucise, iar Farmaki fu prins și transportat la Constantinopol unde a fost omorât.

Arnăuții și pandurii acestor doi căpitani începură acum să încalce munții Rodnei, când cătând pradă pe la stâni, când încercând să intre pe furiș în Ardeal; și cordonul regimentului nostru a avut multe ciocniri cu ei. În 14 Iunie se și semnaleză dela cordon ivirea lor în munți, unde pe Dealu-lat au jăfuit pe un bârsan. Comandantul interimar al regimentului, locotenent-colonelul *Ioan Cutean*, împărtășește din Năsăud această știre tuturor companiilor cu observarea că hoți și rebeli de felul acesta nu trebuie crutați și mult interogați, ci grănicerii la moment să-i împuște.

Urmăriți de Turci și respinși de grăniceri, nu le rămâne alta decât să se împrăștie și să stoarcă cu forța alimente dela păstori. Deci cel mai bun mijloc de apărare este înarmarea ciobanilor și continua patrulare dela o stână la alta.

În 18 iunie colonelul Zatetzki ordonă ofițerilor și grănicerilor cordonași ca, conform circularei consiliului de războiu datată din 12 c., fugarii din Moldova și Muntenia să fie respinși pe toată linia cordonului. Dacă însă ei, urmăriți de Turci, depun armele și roagă să fie acceptați și mântuiți, atunci nu e cu cale să fie tratați neomenos, căci menirea cordonului este să respingă fără multă milă pe rebeli, apoi să rețină trupele turcești dela trecerea graniței ceea ce nu va fi greu de împlinit, cunoscute fiind sentimentele amicale ale Turcilor față de Monarhia austriacă.

În acest timp de neliniște se mai dau multe alte porunci cari toate au în vedere siguranța. Așa spre pildă: Plaiurile munților să se curețe, ca patrularea să nu fie împiedicată. Este interzis strict transportul armelor de orice fel în Moldova și Muntenia. Să se controleze cu mare atenție pașapoartele celor ce trec în Bucovina sau în altă parte. Postul de pe Drăgoiasa, față'n față cu satul moldovenesc cu acelaș nume, este un post important unde grănicerii să păzească cu cea mai mare grijă. În caz dacă rebelii ar încerca să atace atunci atât postul de la Drăgoiasa cât și posturile învecinate au să se retragă pe Voivodeasa, unde 80 grăniceri pot să stea față și să respingă un număr cât de mare de rebeli. În caz de atac au să fie înștiințate imediat toate posturile învecinate precum și comanda cordonului în Tihuța și comanda batalionului în Borgoprund.

Comanda regimentului află cu cale să informeze în 6 Iulie pe grăniceri despre cele ce s'au petrecut în Muntenia, cu următoarea publicație: Privitor la rebelii lui Ipsilanti se svonesc felurite faime, însă adevărul este că Ipsilanti a fost complet bătut de turci în 19 Iunie (st. n.) la Drăgășani și a pierdut întreaga sa artilerie. Oamenii săi cari nu s'au putut refugia au fost măcelăriți fără milă, iar restul s'au retras în cea mai mare dezordine la Cozia. Deși se poate presupune că acum s'a pus capăt uneltirilor revoluționare, totuș sunt de observat și pe mai departe ordonanțele privitoare la siguranță.

Din Mercurea Ciucului împărtășește în 15 Iulie colonelul baron Novak, comandantul regimentului secuesc de acolo, că conform raportului comandai cordonului dela Ghimeș, 800 voluntiri au ocupat Ocna. Deci se atrage atenția cordonului regimentului nostru, că Ocna nu zace la mare depărtare de Munții Rodnei și se poate întâmpla ca horde de ale rebelilor să se ivească și în munții aceștia, spre a jăfui vite și alimente. Tot atunci avizează din Cernăuți generalul baron Iosif Stutterheim că evreul Iesel Pistiner din Wișnița a fost atacat pe muntele Măgura, aparținător domeniului Rădăuților, de către opt tâlhari armați cu puști și pistoale, între cari era și faimosul hoț Iacob Veretzka. Tâlharii au ucis un berbec și l-au mâncat, au beut două ocale de

rachiu și l-au jăfuit pe evreu de 7-8 fiorini în monedă de aramă. Ei spuseră că au servit în oastea lui Ipsilanti și împreună cu mai mulți voluntiri au intrat în teritor bucovinean. Deoarece în continuu se întâmplă pe la diferitele domenii hoții de acestea, iar acum tâlharii s'au îndreptat spre granițele Ardealului, numitul general face atent pe colonelul din Năsăud să ia toate măsurile pentru urmărirea și prinderea acelor hoți.

În 22 Iulie raportează comandantul cordonului, maiorul Engelbert, că la Broșteni, la depărtare de o jumătate zi dela Drăgoioasa, au sosit 2000 rebeli urmăriți de trupe turcești, după ce altă coloană turcească înaintează dela Fălticeni, așa că rebelii sunt înconjurați dela spate, iar plaiurile dela Broșteni spre Șarul Dornei sunt închise cu priseci, fiind foarte probabil că aceștia vor încerca să invadeze teritoriul regimentului. Atunci colonelul Zatetzki imediat dă ordin ca patrulele să fie sporite, iar căpitanul Branovatzki să plece dela postul său din munții Bârgăului cu 200 grăniceri la Drăgoioasa și să observe mișcările voluntirilor. Dacă va fi necesar, atunci să se avizeze comanda batalionului din Borgoprund și căpitanul Macedon Pop în Budacul român, ca și de acolo să fie trimisă o trupă mai mare de ajutor. După câteva zile patrula compania 1 raportează că dela Broșteni au venit până la Șarul Dornei câțva rebeli și-au declarat că cu toții vor pleca spre Vatra Dornei și acolo se vor preda depunând armele, pentru ca să poată trece pe teritor austriac.

Se vede însă că lucrurile nu s'au petrecut chiar așa cum se spera, căci în 6 August colonelul Zatetzki adresează tuturor companiilor un lung ordin al cărui conținut în scurt este următorul:

Cu toate că locotenentul Velican raportează dela postul său pe Drăgoiasa că voluntirii și rebelii s'au retras spre Șarul Dornei, din ultimul raport al maiorului Engelbert se vede însă că o parte din voluntiri, cam 1000 la număr, s'a dus la Dorna, a depus armele și după o carantină de 10 zile va fi escortată la Cernăuți. Cealaltă parte, nevoind să depună armele, a întors la Șarul Dornei și a încercat să treacă cu forța peste cordon. Lipsa de alimente îi va face pe rebeli să calce în munții noștri și să jăfuiască stănilile și

turmele, iar oștile turcești din spatele lor îi vor sili să forțeze trecerea prin cordonul nostru.

Urmează dispozițiile detaliate ale colonelului privitor la pază și posturi, apoi ordinul continuă astfel: Dacă rebelii, în cea mai mare parte Bulgari și Sârbi, se vor apropia de cordon și vor voi să depună armele, atunci să fie îndrumați s'o facă aceasta în Dorna, de unde vor fi escortați mai departe. Nicidecum să nu se sufere însă apropierea lor prea mare de cordon, ci în tot cazul să fie somați la predarea armelor, și apoi cei ce cu tot prețul ar dori să uzeze de scutul împărătesc, să fie conduși dealungul cordonului până la Dorna.

Continuă cu dispozițiile colonelului în caz dacă grănicerii vor fi atacați; iar de încheiere se dispun ca comandanți ai posturilor mai importante următorii ofițeri: loc Sekullich pe Voevodeasa, loc. Csörge pe Drăgoiasa, subloc. Orbes pe Pietrile-Roșii și loc. Bertleff la Tihuța. Îndată după aceea, trimis pentru controlul cordonului dela Cucureasa până la Capul Stânișorii, căpitanul Raupenstrauch raportează că numărul cordonașilor este complet, și aceștia sunt bine armați și bine instruiți.

În 9 August li se comunică companiilor și cordonașilor ordinul consiliului de războiu din Viena, semnat de contele Bellegarde, conform cărui ordin toți acei fugari din Moldova și Muntenia despre cari se va constata că au fost și sunt conducători ai rebelilor și părtași la mișcările revoluționare, asemenea cei ce, urmăriți de Turci, vor fi găsiți la granițe cu armă'n mână și echipament de războiu, au să fie necondiționat respinși. Cei ce vin însă fără arme și despre cari nu se poate constata să fi luat parte la răscoală, au să fie primiți, căci sentimentele mărinimoase, umane și blânde ale Maiestății Sale nu permit ca nevinovații să fie expuși, ca și cei vinovați, răsbunării persecutorilor turci.

Foștii insurgenți, chiar și dacă se predau și erau primiți pe teritoriu austriac, aveau încă multe de îndurat. Așa spre pildă ordonanța comandai generale publicată în 11 August spune că unul dintre fugarii deținuți de grănicerii secui și porniți cu escortă la Cernăuți, cu numele Zamfir Stratis, ajungând la Târgul Mureș,

unde trupa de transport avea să poposească, a fost asasinat; deci să se caute dacă are rude și erezi între ceilalți prizonieri.

Întâmplându-se că la postul Drăgoiasa s'au predat 11 voluntiri, iar după depunerea armelor au fost escortați la Dorna unde au stat sub control sanitar și de aci au fost expediați apoi în Basarabia, comanda generală ordona că în cazuri similare fugarii să fie îndrumați direct ori la Dorna ori la Tihuța și de aci la Dorna, dar să nu li se ia cu forța obiecte ce poartă la sine.

Pârând de acum înainte pericolul invaziei și atacul mai puțin verosimil, la avizul autorităților superioare, comanda regimentului dispune, în 3 Septembrie, ca cordonul de aci încolo să fie întreținut în mod normal și să fie retrase toate trupele auxiliare. Dar iată că din nou se ivesc cazuri neplăcute. Așa nu departe de Izvorul Bucinișului, o stână de-a bârsanilor a fost atacată de o bandă de hoți cari au jăfuit stâna, au maltratată pe păcurari și au plecat apoi spre Șardul Dornei. Iar în 12 Septembrie vr'o 20 hoți au cutezat să atace către dimineață satul Drăgoiasa, l-au jăfuit și au plecat apoi spre interiorul țării. În consecință iarăș se dau ordine mai stricte militare, iar consiliul de războiu trimite porunca: Deoarece e posibil ca dintre Arnăuții aflători în munții din Nordul Moldovei unii să se refugieze pe teritoriul regimentului, acesta să nu neglijeze nici o măsură de siguranță și în orice caz să-i respingă.

În 24 Septembrie i se comunică regimentului hotărîrea prea înaltă ca tuturor streinilor cari ar intenționa să treacă prin provinciile austriace spre Grecia, cu scopul să dea ajutor Grecilor, luptând pentru cauza acestora, fără excepție să li se interzică intrarea pe pământ austriac.

În 4 Octombrie sosește porunca conform căreia, din pricina stărilor revoluționare din Moldova și Muntenia, se interzice strict furnizarea de arme și alte materiale de războiu în aceste țări. Iar în 5 Octombrie se publică ordinul strict și precis că de acum înainte să nu se permită nici unui Arnăut și rebel trecerea graniței, fie el armat ori nearmat. Toți să fie respinși și alungați în caz de nevoie și cu focuri din preajma graniței. Tot așa să li se denege intrarea și altor Moldoveni cu îndrumarea că există șosea

pe la Dorna cu oficiul de vamă și carantină, pe care nu-i permis să-l ocolească, și acea șosea peste Poiana Stampii, Priporul Candrii și peste Tihuța duce în Ardeal. Rebelii până acum au avut destul timp să depună armele și să intre în pace în țară; iar ceilalți supuși moldoveni n-au nevoie să emigreze și n-au să se teamă de Turci dacă n'au ținut cu rebelii. Deci toți răsvrățiții împotriva propriului suveran au să-și atribuie numai lor înșile soarta ce-i așteaptă.

Pentru a preîntâmpina orice act de simpatie față cu mișcările eteriștilor, în 8 Octomvrie se publică un ordin împărătesc în care se spune că în mai multe state germane partizanii cauzei grecești au început să formeze societăți cu scopul să vină în ajutor rebelilor cu soldați, materiale de războiu și cu bani. Autoritățile au să grijească să nu se întâmple și în provinciile austriace, ca insurgenții greci să fie sprijiniți pe oricare cale cu bani, oameni și arme.

De aci încolo mai apar câteodată ici-colea la granițe cete de Arnăuți și panduri rămași izolați prin munți și tratați de către soldați ca hoți ordinari. Astfel o ceată de 30 indivizi atacă în 6 Martie 1822 chiar și un cerdac al cordonașilor și le ia acestora armele, hainele și alimentele. Dar cu restabilirea ordinei în Principate, și aceste cazuri sporadice încetează.

În sfârșit mai sunt de menționat aci unele incidente cari stau în legătură cu amintitele întâmplări din Principatele Române și din Ardeal.

Între cei fugiți de frica mișcărilor din Oltenia e pomenit și serdarul Titus Bențescu (Bengescu), căruia un servitor originar din Banat i-a furat în Sibiu geamantanul cu 1000 fl. și cu giuvaeruri în valoare de 10.000 fl. Comanda trupelor din Hațeg notifică acest lucru colonelului din Năsăud cu rugarea ca hoțul să fie urmărit și pe teritoriul regimentului.

În 28 Noemvrie 1821, comanda regimentului nostru e avizată din Sibiu că un anume Dumitrache, originar din Banat, prins la graniță spre Moldova și escortat de grăniceri la Sibiu - fiind presupunere că a fost și este amestecat în mișcările revoluționare din Oltenia, - îndată ce a trecut granița, în Ardeal,

nu mai aparține jurisdicției militare, ci celei civile. În consecință comanda regimentului în viitor să predea pe prizonierii de felul acesta autorităților civile.

Pentru controlul mai precis al streinilor și călătorilor pe pământ turcesc, și din pricina diferitelor mișcări, guvernul otoman ordonă în Decembrie 1821 că fără excepție toate persoanele care pășesc pe teritor otoman cu intenția să călătorească în vr'o provincie, au să poarte la sine un fel de pașaport numit »Teskereh«. Ambasada austriacă din Constantinopol îi împărtășește acest fapt regimentului năsăudean cu adausul că toate autoritățile oficiale de granițe turcești au primit spre conformare ordinul din chestie.

Cum se vede uneori și din regimentul nostru era trimisă la legațiile diplomatice din țările învecinate câte o persoană cu îndrumarea și îndatorirea să observe și să urmărească chestii care priveau deaproape ținutul nostru. Așa în 17 Decembrie 1821 colonelul avizează compania din Budacul român, că sergentul Teodor Arsenti, care până acum a fost detașat la agentura consulară din Iași, să fie iarăș primit și aplicat în serviciul acelei compunii.

Comandantul de corp din Sibiu ordonă, în Ianuarie 1822, că ivindu-se ciuma la trupele turcești aflătoare în Moldova lângă Prut, comandantii cordoanelor să observe strict ca fiecare călător dinspre Moldova să fie supus carantinei de 10 zile, și dezinfectarea persoanelor și mărfurilor să se facă cu cea mai mare grijă.

Din »Anuarul Institutului de istorie națională«, Cluj, 1927.

6. Comandanții regimentului grăniceresc năsăudean

În cursul celor 89 ani de existență, 1762-1851, regimentul II român grăniceresc năsăudean a avut 18 comandanți și anume pe:

Georg *Raschütz* 1762-64, baron Karl *Entzenberg* 1764-77, cavaler Mauritius *Schlaun* 1777-87, Karl *Heydendorf* 1787-93, Johann *Devcici* 1793-1805, Ferdinand *Szécsen* 1805-09, Johann *Gottlieb Betzmann* 1809-12, Ignaz *Lenk* de Treuenfeld 1812-13, Johann *Kreitter* 1813-16, cavaler Anton *Zatetzky* de Robelswald 1816-28, cavaler Josef *Lebzeltern* 1828-30, Franz *Harting* 1830-32, Franz *Hermany* de Heldenberg 1832-35, Simon *Stecovici* 1835-38, Rudolf *Luxetici* de Lichtenfels 1838-44, baron Alexander *Iovici* de Siegenberg 1844-48, cavaler Karl *Urban* 1848-50, Anton *Szabó* 1850-22 Ianuarie 1851.

Cu toții au fost străini, adecă neromâni, care mai bun, care mai rău, cum se va vedea din șirurile în care expun aci ceea ce am aflat despre ei.

Cel dintâiu, Georg *Raschütz*, a fost numit în 21 Aprilie 1762 de către consiliul aulic de războiu din Viena, cu rangul de locotenent-colonel, comandant al nou înființatului regiment, și el imediat - conform obiceiului de atunci - și-a alcătuit în Viena un corp de ofițeri, a plecat la Năsăud și aci s'a apucat de organizarea regimentului. A avut mult de luptat cu greutățile începutului, mai-cuseamă din pricina că noii ofițeri nu cunoșteau limba poporului și tratau rău pe grăniceri. Astfel s'a iscat revolta pusă la cale de Tănase Todoran din Bichigiu, care a zdruncinat poziția lui *Raschütz*, așa că el în 15 Martie 1764 a fost permutat la Deva.

Urmașul lui *Raschütz*, locotenent-colonelul *Entzenberg*, a fost cel mai distins și integru ofițer dintre toți câți au stat în fruntea regimentului nostru.

Carol baron de *Entzenberg*, originar dintr'o familie germană din Toblach în Tirol, s'a născut în Pavia în 1725. A intrat în armata austriacă și a fost numit locotenent în 1752, loc.-căpitan în 1758, mai apoi căpitan în marele stat major, iar în 26 Februarie 1761 maior și comandant al unui corp de vânători. După sfârșitul războiului de 7 ani a trecut în disponibilitate, iar la 1764, avansat la rangul de locotenent-colonel, fu numit comandant al regimentului II român grăniceresc

ardelean. În 1 Mai 1770 a obținut rangul de colonel. În 16 Noembrie 1777, numit general de brigadă, deveni comandantul brigăzii și administratorul Bucovinei, unde stătu până la 1786. În 16 Ianuarie 1790 a fost numit general de divizie și ca atare, a trecut la pensie în 1 Ianuarie 1792. A răposat la 25 Mai 1810 în Sibiu.

Om cult, drept și uman, el s'a nizuit să cunoască vieța poporului român în toate amănuntele sale și a devenit cel mai aprig apărător al grănicerilor. Prezentat în 16 Martie 1764 în persoană de către generalul de divizie baron Iosif Siskovici în calitate de nou comandant, Entzenberg imediat continuă și în scurt timp desăvârși organizarea regimentului. A fost uriașă activitatea acestui bărbat atât pe teren militar, cât și pe cel administrativ și economic, și cine voiește să cunoască în detalii munca sa rodnică, o află indicată în »Istoria regimentului 50« de *Treuenfest* și încă mai frumos descrisă, cântată și chiar slăvită de maiorul *Anton Cosimelli* în »Poemation de secunda legione valachica«*). Menționând *Treuenfest* transferarea lui Entzenberg la Cernăuți, observă: »Regimentul năsăudean a fost cuprins de adâncă jale la pierderea acelu bărbat cu mari calități, știind că avea să-i mulțumească formarea și cultivarea regimentului, care la plecarea sa putea servi în toată privința ca model».

Nevrând să repet lucruri știute, amintite și reproduse în alte părți, dar mai cu seamă în articolul »Un proces multiseclar« din Nr. 13 al revistei »Arhiva Someșană«, voiu împărtăși aci unele date necunoscute și caracteristice pentru persoana și felul de a fi a lui Entzenberg.

Din matricula cununaților în biserica rom.-cat. din Năsăud am aflat că Entzenberg s'a căsătorit în 8 Februarie 1768 cu Monica, nepoata patronului său, a generalului Siskovici. În 13 Martie 1769 el botează pe primul său fiu: Franciscus Salesius Carolus. La botez însă nu cheamă ca nași grofi și baroni din împrejurime ori ofițeri de rang înalt, precum o făceau subalternii săi; ci ca nași ai micului Carol sunt înscriși în matricula botezaților: caporalul Mihail Seni și Varvara Figan. Apoi în 17 Aprilie 1770 figurează ca nași ai copilei Maria-Antonia: grănicerul

*) Vezi »Arhiva Someșană« Nr. 2 - 4.

George Sângeorzan cu Maria Catarig; tot aceștia în 19 Iulie 1771 la fiica Maria-Iosefa și în 6 Ianuarie 1773 la fiica Maria-Carina; iar la altă fiică botezată în 7 Februarie 1774 Maria-Iosefa figurează ca nași: caporalul Mihail Catarig cu Varvara Figan.

Cum știa Entzenberg să-i apere pe grănicerii români și să se solidarizeze cu interesele acestora, se poate vedea din următoarele trei cazuri:

Într-o scrisoare datată din Feldru în 19 Aprilie 1765 și adresată primarului Johann Friedrich Klein de Straussenburg în Bistrița în chestia morii din Nușfalău - pentru care grănicerii aveau multă ciorovăială cu magistratul bistrițan, căci acesta sau nu voia să lase să li se macine românilor, sau le măcina numai dacă nu mai era nici un sas la moară - Entzenberg zice între altele: »Dar trebuie să observ că întrucât comunele Nușfalău și Sântioana sunt militarizate, moara de acolo are să stea absolut în folosul grănicerilor, care au primul drept pe lângă plățirea vămii obișnuite«. Apoi adaugă: »Mai amintești că nu se poate sluji la doi domni. *Dar la noi Valahii (bei uns Wallachen)* tocmai se adeverește aceasta, căci grănicerul trebuie să slujească și ca soldat și în același timp și ca contribuabil. Deci astfel de oameni trebuie să fie tratați cu considerație (mit Reflection und Regard), căci ei aduc fiscului folos îndoit și cu mult mai mare decât cei ce-i aduc numai folos simplu«.

În altă scrisoare din 1766 adresată tot primarului Klein în chestia alor zece care cerute dela sași pentru transportarea grănicerilor din satele săsești în comunele din Valea Rodnei, deoarece primarul cu sașii săi se codea să satisfacă cererii, Entzenberg îi scria și ironic, dar și apăsător: să simtă odată și primarul românește și nu tot săsește, căci altcum nu va fi prea bine. Interesantul pasagiu sună astfel: »*Ich bitte ein wenig leistisch und gut wallachisch, und nicht beständig so erstaunlich sächsisch zu werden; sonst versichere ich Ihnen, ich werde auf einmal auch sächsisch, welches Ihnen nicht viel Ehre und Nutzen bringen wird*«.

În cazul al treilea este vorba despre un grănicer din comuna Rușii-Munți, care în timpul când locuia încă în districtul săsesc îi

vânduse măcelarului Schuller din Bistrița doi boi pe credit. Trecuseră trei ani și la reclamațiile grănicerului și ale regimentului nici măcelarul și nici magistratul orășenesc nu dădeau răspuns. Auzind acum că magistratul i-a îngăduit măcelarului să-și vândă casa, așa că românul să nu mai aibă de cine și din ce să fie despăgubit, Entzenberg adresează cu data Năsăud în 9 Decembrie 1767 o aspră scrisoare primarului și magistratului bistrițan, reproșându-le că anume lucrează să aibă pagube grănicerii, care nu-i pot face proces magistratului, fiind acesta judecător în propria cauză și pricepând magistrații să scrie cum perora Cicero. (*»Denen Granitzern gönnete man es, dass sie Schaden haben sollen. Es ist sonnenklar unrecht. Mit Processführen bei dem löblichen Magistrat richtet man nichts aus, denn diese Herren schreiben wie Cicero perorirte«*.) În sfârșit Entzenberg pretinde ca Schuller înomis să-i plătească grănicerului datoria în forma aceea că magistratul să rețină din banii încasați de măcelar pentru casă, suma datorită. Apoi încheie scrisoarea accentuând că numai așa se va proceda corect și reproșând din nou magistratului că nu se poartă cu dreptate față de grănicer. (*»Was glauben Sie, ist das nicht billig gehandelt? Sie werden sagen: nein; ich sage: ja, und ich behaupte dass: ja, willen mir scheint, dass von der obristen Bistritzer Justiz-Stelle unrecht mit dem Granitzer gehandelt wird.«*)

După trecerea sa în Bucovina, Entzenberg și acolo s'a afirmat ca un eminent organizator, ale cărui fapte sunt înscrise în istoria acelei țărișoare.

Sub urmașul său *Schlaun*, după războiul de succesiune bavarez și în timpul domniei împăratului Iosif al II-lea, s'au înființat în granița năsăudeană câteva școli »triviale«, iar la 1784 vestitul institut militar, și tot atunci s'a militarizat valea Bârgăului.

În timpul cât a stat în fruntea regimentului filo-românul Karl Heydendorf, originar dintr'o frunțășă familie săsească ardeleană, grănicerii noștri au luat parte la război cu Turcii, luptând pe teritoriul Principatelor române; și tot atunci au început războaiele grele și lungi cu Francezii.

În cursul acelor războaie până la 1816 s'au perândat comandanții: *Devčići, Sécsen, Betzmann, Lenk de Treuenfeld, Kreitter*, care n'aveau altă chemare decât să tot prepare oștiri împotriva lui Napoleon. Granița năsăudeană a avut în acei ani nespus de mult de suferit pe urma marilor pierderi în vieți omenești și din lipsa brațelor de muncă la economie, pe care o purtau numai femeile, moșnegii și copiii. Despre Devčići am aflat într'o carte o notă marginală scrisă de fostul căpitan Francisc Mihailaș, conform căreia ajungând acela să fie general, a fost destituit pentru malverzații. Urmând timpuri mai liniștite și pacinice, proximul comandant Zatetzky a putut să lucreze la ameliorarea stărilor dărăpănate de pe teritoriul regimentului. A luat măsuri să se extirpeze tâlhăriile și jafurile comise ziua mare în anii precedenți tulburi și a înăsprit serviciul cordonului în munți, fiindcă începea să se răspândească în mod îngrozitor holera. Tot la inițiativa sa și cu concursul său s'au clădit în acei ani în Năsăud și în comunele mai mari locuințe pentru ofițeri și pentru funcționari militari. Mai însemnate înfăptuiri au fost însă: punerea temeliei cadastrului în 1816 și revizuirea urbariilor (cărților fonciare) introduse în 1794-96, apoi înființarea fondurilor pentru școlile primare comunale în 1826.

Colonelul Zatetzky a răposat în 17 Noemvrie 1828 și atât el cât și soția sa sunt înmormântați în cimitirul rom.-cat. din Năsăud, unde pietrele lor mormântale din marmură roșie mai existau înainte cu vreo 25 ani, azi însă sunt dispărute.

Sub comandantul *Lebzeltern* s'au reparat multe drumuri, iar sub *Harting* se luură măsuri și mai aspre la cordon și la granițe, căci holera se răspândise acum peste întreaga monarhie.

În 9 Iulie 1832 a fost numit comandant Franz *Hermany*, un om original despre care au rămas în graniță multe amintiri. În timpul său a fost decretat Năsăudul ca opid (târgușor) cu dreptul de a ținea în an două iarmaroace și a fost construit drumul peste Strâmba între Valea Someșului și Bârgăului. În Septemvrie 1834, cu ocazia vizitei arhiducelui Ferdinand d'Esta, regimentul a fost lăudat de către acesta pentru disciplina exemplară și pentru

ordinea ce domnea pe întreg teritoriul regimentului. Arhiducele a dăruit 6000 fl. grănicerilor sârmani.

Se zice că Hermany era om foarte învățat, dar totuși era cam țicnit și grănicerii noștri bătrâni povesteau multe istorioare hazlii despre el.

Odată voi Hermany să se convingă dacă gărzile își împlinesc slujba în mod conștiincios și merse noaptea sub dealul Cisteț la turnul în care se păstra praful de pușcă. Văzând că se apropie cineva, soldatul de pază strigă de trei ori: »Stai!«, iar după ce îl recunosc pe colonel nu slobozi pușca, ci-l lăsă să vină până aproape de el. Atunci Hermany deodată apucă pușca soldatului cu intenția să i-o smulgă din mână. Dar grănicerul nu mai știa acum de glumă, ci-și apăra pușca cu răspuțeri. Îl învărti de câteva ori pe colonel și văzând că acesta nici de cum nu se lasă de pușcă, îl izbi cumsecade la pământ, așa încât în sfârșit colonelul, fără de a zice vreo vorbă, însă cam deranjat și mălăiat, plecă îndărăt acasă. A doua zi grănicerul fu citat la profoz (gardianul carcerii) unde-l aștepta colonelul și câțiva asistenți. La întrebarea răstită a colonelului cum de a cutezat el să se poarte astfel față de comandantul său, soldatul îi răspunse că a procedat numai conform instrucțiilor primite, Atunci colonelul îi ordonă gardianului să-i măsoare 10 toiege. Când grănicerul se întindea resemnat pe banca delicvenților, colonelul zâmbind merse la el, îl ridică, îl bătu pe umeri, îl laudă pentru curajul său și ținuta sa corectă și-i dăruie un galben.

Alta. Pe timpul graniței era regula dela care nu exista abatere că în Câșlegi, înainte de cununie, perechile tinere care voiau să se căsătorească, se prezentau într'o anumită zi toate la comandamentul regimentului în Năsăud, unde acesta - conform vechiului bun obicei - le trecea în revistă, se convingea dacă mireteii știu rosti rugăciunile și dacă perechile pot dovedi cu certificat comunal că-și încep gospodăria în deplină orânduială: în casă proprie cu grădină îngrădită și cu pomii reglementari. Într'un an se prezentară cu mult mai multe perechi ca de obicei și după ce se înșirară în curtea colonelului, cu toții așteptau nemișcați sosirea atotputernicului comandant. Cine știe în ce toane se găsea

colonelul Hermany în acea zi, căci îndată ce apăru la intrare în curte aruncă întâi o privire cruntă asupra perechilor înmărmurite, apoi apropiindu-se de ele strigă tare: »Ce naiba? Cum vă prezentați voi? Aci o fată înaltă cu un fecior pipernicit, colo un băiat zdravăn cu o fată slăbuță, iată ceia o frumusețe, el o mătăhală, și așa mai departe«. Imediat colonelul cu mâinile sale proprii îi amestecă și combină pe toți cum i se părea lui că se potrivesc mai bine, apoi ordonă că așa au să se căsătorească. O Bârgăoancă cu un Zăgrean, un Rodnean cu o Răgleancă, o Telceancă cu un Monorean, un Leșan cu o Mititeancă, toți d'avalma cum i-a împerechiat colonelul. Izbucni un plâns, vaiet și țipăt îngrozitor, părinții se aruncară la picioarele colonelului, implorându-l să nu le nenorocească copiii. Atunci Hermany cu o înjurătură nemțească le strigă să facă dar cum vor voi, și întorcându-le spatele plecă din curte.

Cu toți greierușii ce-i avea, Hermany a făcut mult bine graniței. El a dispus să se planteze de-a-lungul Someșului arbori și a creiat aleia minunată până la Rebrîșoara, care alee se distruge în zilele noastre. A întărit țărnișii Someșului, ai Sălăuței și încă ai câtorva râuri de munte. S'a îngrijit ca în sate să se clădească mai rațional și grănicerii să-și gătească haine practice. Despre intențiile sale bune ne dau dovadă multele sale ordine privitoare la disciplină, curățenie, stârpirea hoților, instrucția școlară și examene, cercetarea bisericii, viața economică, boale de vite, cu un cuvânt măsuri privitoare la întreaga viață a grănicerilor.

Sub *Stecovici și Luxetici* s'au construit: drumul dela Leșu la Ilva-Mică, podul dela Năsăud peste Someș și edificiul cu locuința colonelului.

Comandantul următor a fost baronul *Iovici*, în timpul căruia au început mișcările revoluționare maghiare și pe care George Bariț în Istoria regimentului năsăudean îl caracterizează astfel: »Un sârb, om bun însă ignorant, lipsit de talentul de a vedea lucrurile așa cum erau, lipsit și de tăria și prezența spiritului, absolut necesare mai ales în timpuri extraordinare«. Într'adevăr numai slăbiciunii lui Iovici i se poate atribui în prima linie faptul

că locotenent - colonelul Urban a putut să-l delătore prin intrigi dela comandă.

Carierea și reputația faimosului colonel Carol *Urban* sunt strâns legate de regimentul nostru născădean care i-a promovat acelaia mult ascenziunea, dar nu s'a bucurat din partea lui de recunoștința cuvenită.

Spre a cunoaște pe acest bărbat din toate laturile, reproduc aci în extras biografia sa apărută în »Calendarul militar al lui Bellona«, tipărit în Troppau 1859, biografie scrisă în spirit și cu colorit austriac.

Baronul Karl Urban, general de divizie, cavaler al ordinului militar Maria Teresia și al ordinului austriac Leopold, etc., eroul legendar din campania ardeleană, a fost primul ofițer în 1848 care s'a opus deschis și hotărât mișcării revoluționare. Haynau îndată a recunoscut și apreciat rara sa firmitate de caracter care deașdă considera orice politică. Născut în 1802 în Cracovia, servi cu începere din 1 Noemvrie 1815. În 1847 locotenent-colonel la regimentul de graniță Nr. 13, fu îndată după aceea transferat la regimentul II român grăniceresc. Avea mare influență asupra populației. La plecarea Batalionului I îi îndemnă pe soldați în limba lor maternă să fie credincioși casei împărătești jurământului pus și steagului, și-i somă să refuze punerea jurământului pe constituția maghiară. În timpul când suprema dregătorie militară ardeleană îi da ministerului maghiar ascultare oarbă și le ordona trupelor grănicere să depuie acel jurământ pe constituție, amenințând pe ofițeri în caz de refuz cu dimisie, apoi mai și sprijinea recrutările în favoarea batalioanelor de honvezi; Urban preluă dela bolnavul colonel Iovici comanda interimară a regimentului, convocă în 10 Septemvrie la Năsăud pe cele 44 comune grănicerești, printr-un memoriu se desfăcu de ministerul maghiar de război și împiedică recrutările pentru honvezime, așa că la finea lui Septemvrie, 918 comune ale țării se declară împotriva »unirii« cu Ungaria. Atunci neînfricatul Urban rămase timp de 5 săptămâni fără de nici o îndrumare superioară. Numai la sfârșitul lui Octomvrie 1848 primi avizul să trimită un detașament puternic la Reghinul-săsesc și totodată fu desemnat de comandant strategic în Nordul Ardealului, cu adaosul »să procedă conform judecății propriie«. Astfel porni el împotriva Secuilor, fără provizii, suprimând cu toată forța mișcarea primejdioasă pornită printre grăniceri în favoarea Maghiarilor¹⁾. Numit la 1 Decemvrie 1848 colonel a condus expedițiile din Nordul Ardealului. În marșul dela Ciucea spre Crasna a prins pe intențitul suprem Gyarmati. La prima retrăgere în Bucovina grănicerii se împrăștiară pe acasă încât Urban rămase numai cu 161 soldați din regiment²⁾. La năvala din Moroșeni, pusă la cale de Urban, au colaborat trei ofițeri distinși ai regimentului: locotenent Friedrich Storch de Arben, Pantelimon Domide și sublocotenentul Grigore Bota. Cu acel prilej s'au distins și caporalii Ghiță și Orban, iar ia retrăgerea

1) Mișcare iscodită despre care nu s'a auzit și vorbit niciodată.

2) Fapt exagerat și denaturat. - V. Ș.

spre Poiana Stampii, sublocotenentul Silvestru Tomi. În 1849 Urban a fost decorat cu ordinea Maria Teresia, Leopold și cu ordinul rusesc Wladimir, iar în 1851 i se conferi titlatura de baron. În 1850 fu numit general de brigadă. Sunt de notat măsurile luate de el împotriva încercărilor neînfrânate ale plebei românești, pe care a știut s'o stăpânească și prin aceasta a împiedicat nimicirea orașelor Dej, Gherla și Cluj, precum și altor localități³⁾. După sfârșirea războiului civil a fost numit comandant al cercului militar Cluj, iar în Octombrie 1857 general de divizie.

Tot cam în felul acesta scrieau despre Urban și alte ziare politice și reviste militare austriace, fapt care a sedus și pe unii scriitori români ca - privindu-l pe Urban încadrat de meritele și succesele soldaților români, - să-i facă elogii și să-l ridice pe spinarea grănicerilor năsăudeni. Dar lucrul stă altfel.

Examinând în mod nepreocupat și neinfluențat viața, cariera și faptele aceluia ofițer polon, apoi ascultând opiniile și împărtășirile vechilor ofițeri, subofițeri, soldați de rând și funcționari grăniceri năsăudeni care au servit împreună cu el, au stat sub comanda lui și l-au cunoscut bine, persoana lui Urban se poate caracteriza astfel:

Era bun soldat din cap până în tălpi, bărbat curajos, om de inițiativă și strateg excelent; însă ambițios afară din cale și fățarnic. Nu cunoștea nici un scrupul când voia să-și realizeze scopurile și putea să fie în orice clipă arbitrar și chiar tiran. Numai așa se poate înțelege că a fost el în stare să submineze pe șeful său, pe colonelul Iovici, și să-i determine pe grăniceri să-l ceară de comandant pe el, pe Urban chiar dela împăratul. Pe Români nu-i iubea, și numai când avea nevoie de ei atunci îi știa menaja, îi lauda, împărțea ajutor satelor și bisericilor și premia pe copiii buni. De cele mai multe ori însă îi trata dur și neomenos, îi pedepsia cu aprime sălbatecă și în expedițiile sale îi împușca și strangula pe grăniceri, mai cu seamă pe așa numiții »clopari«, pentru cea mai mică vină.

Despre¹egoismul său și¹ipocrizia sa ne dă dovadă¹următorul incident caracteristic: Honvezii se apropiau la finea lunii Decembrie 1848 de Năsăud, înaintând dinspre Beclean. În 29 Decembrie Urban, care se retrăgea cu trupele spre Bucovina, se repezi pentru câteva ore din Bistrița la Năsăud, la familia sa. Aci

³⁾ Aceste date, asemenea exagerate, le aflăm în parte și în istoria lui Treuenfest.

el ordonă ca toți locuitorii să stea pe loc, să nu fugă, dar dacă totuși ar veni rebelii, atunci nimeni să nu cuteze a le da cvartir căci va fi greu pedepsit. Știind însă el prea bine ce avea să urmeze - căci în 2 Ianuarie 1849 rebelii maghiari și intrară în Năsăud - încă în 30 Decembrie trimise însuși care din Bistrița la Năsăud ca cea dintâi familia sa, cu toate bagajele, să se poată refugia din localitatea amenințată.

Făcuse o impresie penibilă asupra grănicerilor cari țineau la el, iar mai târziu s'a menționat și în organele publice faptul că în Iunie 1849 Urban ceruse dela autoritățile militare să fie transferați ofițerii români din regimentele române grănicerești ardelenene și să fie înlocuiți cu ofițeri de alte naționalități.

Veteranul Iosif Mihailaș povestea cum Urban îi ducea pe elevii militari pe câmp ca să se exerciteze în desen și măsurarea distanțelor, iar la întoarcere acasă câte odată îi ospăta cu bere; de altă dată însă pentru o nimica toată îi pedepsea în modul cel mai nemilos.

Fostul ofițer austriac Andriaș, trecut mai apoi în Vechiul Regat, îi scria în 31 Octombrie 1892 secretarului fondurilor năsăudene Nestor Șimon așa: »Cele sub Urban sunt fără nici o valoare pentru mine. Urban în fața mea este un comediant și n'avem de loc cuvânt să-l ridicăm. El nu ne-a făcut nici un bine, rău însă destul«.

Urmașul lui Urban, colonelul *Szabó* a fost ultimul comandant al regimentului, care la desființarea graniței în 1851 a trecut ca comandant la nou formatul regiment Nr. 50.

**Din »Volumul omagial al fraților Lapedatu« București
1936.**

În amintirea lui Nicolae Drăganu

O scrisoare a profesorului Drăgan către directorul liceului din Năsăud

Cluj, 4 Iunie 1939

Mult stimată Doamnă Director,

Vă mulțumesc din inimă pentru felicitarea pe care ați binevoit a mi-o trimite în numele liceului cu prilejul alegerii mele ca membru activ al Academiei Române.

Am petrecut în Năsăud 22 ani din viață, fără îndoială cei mai frumoși. Am fost 8 ani elev al liceului, 13 ani profesor al lui (Un an și jumătate »director substituit«), iar 4 ani bursier al Fondurilor la Universitate (ca membru al Colegiului »Baron Eötvös« din Budapesta). Astfel pot spune că Năsăudului îi datoresc, direct ori indirect, toată pregătirea pentru viață.

Am avut câțiva excelenți profesori. Dintre ei unii mi-au fost mai târziu colegi buni, care m'au încurajat în străduințele mele de muncă științifică. Dl V. Șotropa m'a luat chiar colaborator la o lucrare¹⁾ care nu intra în preocupările mele, dar care era necesară pentru școala pe cari o serviam.

Preocupările mele științifice n'au lăsat indiferenți pe ceilalți colegi ai mei. Se formaseră două curente: al bătrânilor conservatori, care, în frunte cu neuitatul meu profesor și coleg I. Pecurariu ținea la școala filologică a lui Hașdeu, și a noastră, a tinerilor, care ne orientam după vederile lui H. Paul, W. Wundt, etc. În sala de ședințe erau zilnic discuții de limbă și literatură, deosebit de interesante, care au prins în vârtejul lor și pe matematicieni.

Firește, uneori discuțiile luau și calea glumei, niciodată pe cea a supărării, oricât de vii ar fi fost ele. N'o să uit niciodată unele din aceste discuții. Fie-mi permis să reamintesc aici pe cea care urmează.

¹⁾ »Istoria Școalelor Năsăudene« - Dir. »Arh. Som.«

Într-o zi, intrând în sala de ședințe, colegul E. Mărcușiu matematician, mă întrebă:

- »Ascultă, frate Niculae, de mult mă gândesc de unde vine »a cumpăra« și nu găsesc. Poți să-mi spui tu?»

I-am răspuns că etimologia cuvântului să știe de mult, e doar lat. *comparare*.

Dar colegul Mărcușiu își formase părerea lui: »Eu cred că vine dela *cu parale*, căci așa vrea eu să te văd cum vei cumpăra tu *fără parale*.

Când am mers ca profesor suplinitor în Septembrie 1906 în Năsăud îmi dădusem »cu distincție« examenul special din limba latină și elină (firește îl dădusem și din limba și literatura română). Aveam trei teze de examen special, toate primite și ca teze de doctorat.

Pe cea din limba elină n'am putut-o tipări, fiindcă m'ar fi costat tiparul 1400 coroane, sumă enormă pe acel timp, și rămăsesem orfan.

Cea din limba latină era în strânsă legătură cu cea din limba elină și credeam că nu e bine să apară fără cea dintâiu.

Astfel am fost nevoit să mă îndrept spre limba română, la care întreg doctoratul, cu examen, cu tipăritul tezei, cu tot, m'a costat numai 300 cor.

Spre aceasta m'am îndreptat și din alte motive.

Făcând o privire în frumoasa bibliotecă a liceului, mi-am dat seama numai decât că în Năsăud, fiind sărac, nu voiu putea cultiva, cum așa fi dorit, în mod științific filologia clasică, pentru care se cerea o mare bibliotecă, cu edițiile cele mai bune și mai nouă ale autorilor, cu studii și reviste apărute în străinătate, fiind vorba de o știință universală. În schimb puteam cultiva filologia română, care era bine reprezentată, atât prin cărțile cumpărate, cât și prin biblioteca regretatului Gr. Silași.

Așa am început să scriu: »Limbă și istorie«, »Asperități sintactice«, dări de seamă și etimologii în »Transilvania«, precum și în revista »Nyelvtudomány« publicată de Academia maghiară din Budapesta și redactată de fostul meu profesor O. Asbóth, care mi-le cerea.

O serie de manuscrise și cărți vechi găsite în biblioteca regretatului I. Mărțian m'au ademenit spre literatura românească veche. Am făcut, încă fiind în Năsăud, câteva studii bine primite în acest domeniu.

Ceeace s'a întâmplat cu mine poate servi ca dovadă că se poate lucra științific și într-un centru mic și cu mijloace puține, dacă cel ce dorește să lucreze își dă seama de situație și încearcă să exploateze tot ce se poate din ea.

Același lucru îl dovedește, de altfel, și toată activitatea D-lor V. Șotropa și I. Moisil. Cât de fericit aș fi dacă mulți, cât mai mulți din urmașii noștri grănițeri, mândri de trecutul glorios al liceului nostru, ar face la fel cu noi, folosind cu puținul muncii lor grănițerilor și neamului!

Iată-mă, Domnule director, fără să vreau, alunecat pe panta amintirilor cu care Vă sunt dator pentru lucrarea comemorativă. Totuși pentru aceasta eu aș fi dorit să Vă dau altceva.

Am fost împiedicat însă de »vremuri«.

Până când mai pot da?

Cu cele mai alese sentimente de stimă și recunoștință.

Prof. N. Drăgan

*

ral Univ

¹ Aceasta este copia scrisorii lui Nic. Drăgan, trimisă la felicitările adresate de directorul liceului „G. Coșbuc” din Năsăud, în numele acestuia, cu ocazia alegerii lui N. Drăgan ca membru activ al Academiei Române.

Scrisoarea originală a liceului din Năsăud.

La serbarea omagială din comuna Zagra 27 August 1939

Cuvântarea părintelui Anchidim Drăgan

Venerabile Sărbătorit,
Onorați oaspeți și iubiți consăteni,

Sf. Scriptură zice: »Scoală-te înaintea bătrânului, respectează demnitățile și teme-te de Domnul.

Copiii sunt datori a-și iubi părinții, voindu-le și făcându-le bine, vorbind frumos cu ei, ascultându-i și ajutorându-i.

Cu acest respect sunt datori și frați față de surori și viceversa, consingeniei față de mai mari lor. Ei sunt uniți cu cele mai strânse legături de rudenie și de aceea trebuie să-și arete unii față de alții cea mai mare dragoste.

Conduși de lozinca Sfintei Scripturi, Sfatul căminului în ședința din 19 August 1939 a hotărît sărbătorirea ilustrului nostru fiu Dr. Nicolae Drăganu, pentru înalta demnitate a Domniei Sale de a fi ales ca membru al Academiei Române, în cea mai înaltă instituție culturală a statului nostru.

Cu respect și bucurie îl salutăm în mijlocul nostru.

Existența unui om își are rost, pe care și-l justifică, dacă luptă să-și împlinească misiunea.

Persoanele înfăptuitoare de idealuri înalte, primesc binemeritata recunoaștere din partea istoriei, devin istorice.

Pe aceste personalități, popoarele le aduc ca exemple vii generațiile tinere. Recunoștința e un drept de adânc simțită dreptate, cu atât mai vărtos, cu cât operele personalității sunt făcute pentru Românii de pretutindenea. Instituțiile trăiesc prin conducătorii lor. Ei sunt cârmacii, cari conduc barca peste valurile vieții. Ei veghează la păstrarea și întărirea instituției. Sub cârma lor înțeleaptă înfloresc instituțiunile.

Ilustrul nostru sărbătorit a avut și are mari misiuni. Și le-a împlinit cu multă conștiință, sârguință și suflet. Se cade să-l

înconjurăm cu focul dragostei și al recunoștinței noastre. Este acesta un act de dreptate elementară.

În numele acestui Cămin și în numele consătenilor nu am cuvinte mai potrivite de a-mi exprima bucuria mare, pentru cinstea deosebită ce o faceți satului nostru, Ilustre, consătean, prin deosebitele demnități avute: ca profesor secundar la liceul din Năsăud, numit în era austro-ungară, profesor universitar, după Unire, ocupând această înaltă demnitate, apoi decan, prorector și rector în administrație primar al Clujului și acum noua demnitate de membru al Academiei Române.

Astăzi când lumea întreagă trece prin clipe de groază și neliniște și când o singură schînteie poate duce la deslănțuirea celui mai groaznic război pe care l-a cunoscut omenirea, zile pline de grijă și întristare; în aceste zile pentru respectul care Vă datorăm și pentru cîntea ce ne faceți, totuși, pentru noi, sunt clipe de aleasă bucurie.

Despre viața, operele, demnitățile și frumoasa activitate a ilustrului sărbătorit mai pe larg, cred că vor conferenția alții.

Suntem mândri, că satul nostru în toate timpurile și în toate ramurile a dat neamului personalități alese și distinse.

În acest an satul nostru a ajuns la apogeul prin numirea de membru al Academiei a Ilustrei dv. persoane.

Am spus aceste cuvinte binemeritate, iubiți consăteni ca să cunoașteți ce roduri bogate răsar din sămînța acestui ogor. Pentru cinstea și bucuria ce ne îmbieți și cauzați azi, Vă dorim, Ilustre și iubite consătene, în fața acestui altar, muncă fără preget mai departe întru zile fericite și îndelungate spre folosul neamului și bucuria noastră.

Bine, slugă bună și credincioasă, ai câștigat cununa neveștezită a laurilor. Cinste Domniei Voastre și respectul și dragostea noastră. Sănătate!

Cuvântarea profesorului Iuliu Morariu¹⁾

Domnule Profesor, Iubiți Consăteni,

Ne-am adunat astăzi să sărbătorim pe un mare învățat, consătean de al nostru, al cărui nume este nu numai cunoscut în întreaga țară ci a trecut, încă mai demult, și peste granițe. Acesta e profesorul Dr. Nic. Drăgan, membru activ al Academiei Române sau »Domnul Niculiță«, cum îi mai spun familiar Zăgrenii, care îl știu de când era elev la Năsăud, pe vremea când îl numiau »Domnișorul« lui »Todor Dascălu«. Fiu de învățător, de »dascăl« cum se zicea atunci și se mai zice și acum, a moștenit nu numai însușiri pedagogice, cari l-au făcut dascăl între dascăli, ci și schinteia sfântă a neastâmpărului lăuntric, ce l-a ridicat și învățat între învățați.

Mărturisim că noi Zăgrenii, venim cam târziu să-l sărbătorim, nu fiindcă nu l-am prețuit, cum zice o înțeleaptă vorbă, că »nimeni nu-i proroc în țara lui« ci poate dintr'un spirit de sfială, ca să nu ni se arunce vorba cu »fala zăgrenească«. O facem însă acum cu multă dragoste și căldură dar și cu un sentiment de mândrie, căci fiind până acuma sărbătorit la Cluj de către grănițerii ce se află acolo, fiind sărbătorit la Năsăud, ca fost elev și fost profesor al liceului »George Coșbuc«, numele satului nostru a fost pomenit cu cinste și laudă alături de al sărbătoritului. Îl mai sărbătorim fiindcă este unul din ai noștri ridicat la mare demnitate, dintre noi. Crescut în același mediu, între aceleași dealuri ca și noi, ba mai mult este legat de aceleași colțuri de câmp și aceleași dealuri și păduri ce i-au impresionat copilăria, ca și nouă. Într'o poezie prezentată la Societatea de lectură, descrie scene de pe acest »codrișor« pe care ne-am plimbat fiecare. În alte lucrări sunt pomenite alte părți de hotar sau particularități de vorbire din comună.

Iată de ce și Căminul nostru cultural »Ioan Marian« prin harnicii și tinerii lui conducători ne-a chemat în această adunare

1) Această cuvântare a fost rostită în fața unui public format în cea mai mare parte din țărani, fapt de care a trebuit să țin, pe cât mi-a fost posibil, seama.

și bine a făcut, căci din cinstea sărbătoritului se răsfrânge și asupra noastră a zăgrenilor ceva, cum umbra copacului învăluiește, răcorește pe cei cari oboșiți poposesc la picioarele lui.

Sărbătoarea noastră mai are însemnătate și prin aceea că dl Profesor este președinte de onoare al căminului, și pentru reușita ei deplină și-a luat osteneala și a venit în mijlocul nostru. Este într'adevăr mare cinste, că păstrează strânse legături cu satul de naștere, fiind prezent la toate întâmplările mai de seamă din viața satului: sfințirea bisericii, înființarea căminului cultural, comemorarea lui Marian s.a. Fiind membru întemeietor (fondator) al căminului a ținut să cinstească și această sărbătoare cu prezența D-sale.

Îl sărbătorim astăzi pe învățatul nostru profesor pentru că a fost ales membru activ al Academiei Române. Dintre comunele grănițerești a noastră este a treia, care are cinstea de a fi dat un mare cărturar vrednic de a fi primit în sânul Academiei. Prima a fost Rodna cu Porcius, care a fost învățător și la școala trivială din Zagra, și al doilea Hordoul cu Coșbuc după numele căruia s'a și numit apoi comuna.

Academia Română este o societate (o adunare), formată din cei mai mari învățați ai țării noastre (elita savanților români), cuprinzând un număr de 45 persoane. Când unul moare se alege altul în loc. Unul din aceste locuri ocupă cu mare vrednicie și onoare consăteanul nostru.

Muncind tăcut, fără gălăgie în jur, fără sgomot și reclamă a clădit o mare operă, plină de învățătură, privitoare la limba românească ocupându-se și de numele satelor noastre între cari și Zagra și numele părților de hotar în lucrarea intitulată »Toponimie și istorie«.

Fiindcă Ungurii susțineau că la venirea lor în Ardeal au găsit aici o populație bulgărească și turcească, pentru ca să ne reducă din drepturile noastre românești asupra pământului străbun de așezare și stăpânire, sărbătoritul nostru a scris o lucrare de mare însemnătate »*Românii în veacurile IX - XIV pe baza toponimiei și istoriei*«, în fața căreia cei mai aprigi dușmani ai vechimii și drepturilor noastre pe pământul Ardealului au

trebuie să amuțească și să se închine. Reiese din această lucrare că noi Românii, suntem cei mai vechi și cei mai îndreptățiți stăpâni ai pământului acestuia. Ungurii ar vrea prin învățații lor să dărîme acest monument de știință temeinică și serioasă. Truda lor nu va face însă decât să-l ridice mai sus, să-l scoată mai bine la iveală, întocmai cum apele cari vin vijelioase, în trecere, spală atâncile de cari se izbesc, iar când s'au potolit, rămase locului, pietrele apar mai clare și reînoite.

A mai scris despre poetul George Coșbuc și despre scrieri românești vechi: Codicele Marțian și Teodorescu, și are încă alte lucrări prețioase.

Despre lucrările științifice ale dlui profesor Drăgan s'ar putea spune multe, s'ar putea vorbi ceasuri întregi fără a isprăvi, dar nu acesta este scopul meu. Aș vrea să scot de aici o învățătură folositoare oricui, dar mai ales tinerilor. S'a spus că »omul sfințește locul«. Într'adevăr! Oamenii sunt de mai multe feluri, dar fiecare ar vrea să-și croiască un drum, un fel de viață, un ideal de viață. Unii își doresc o viață de bucurii zilnice, de petreceri nesfârșite, cred în băutură și mâncare, în plăceri lumești. Praf, cenușe și nimic se alege pe urma lor. Alții au bucuria de a aduna bogății, averi, comori, aceasta e plăcerea vieții lor, fără să țină seama de unde, cum, prin ce mijloace, pe ce căi. Despre aceste comori zice scriptura că furii (hoții) le sapă și rugina le strică; despre aceștia se mai poate spune că pe urma fiecărui sgârcit, ce adună fără judecată, fără rost și fără scop vrednic de oboseală, se ivește câte un nebun care împrăștie. Din câte averi mari s'a ales nemica.

Al treilea fel de oameni sunt cei cari muncesc pentru știință de carte, pentru scoaterea adevărului la lumină sau pentru binele altora, pentru ridicarea bunei stări a neamului, pentru luminarea și îndrumarea mulțimilor; așa a lucrat vicarul Marian, tot din Zagra, cu mai bine de o sută de ani în urmă, și așa lucrează în zilele noastre dl. prof. N. Drăgan. Avera lor este progresul tuturor, binele obștesc și adevărul. Aceștia lucrează modest, temeinic și sigur, dar vrednici de admirație. Munca acestora o proslăvim și ei ne închinăm, fiindcă tot ce este cucerire a minții și tot ce este bine

și de folos ei și prin ea s'a înfăptuit. Așa am făcut în urmă cu 3 ani la pomenirea lui Ion Marian și așa facem astăzi la sărbătorirea academicianului nostru. Munca celui dintâi a ridicat ținutul grăniceresc în admirația Sașilor și Ungurilor, munca acestui de al doilea a ridicat neamul românesc în ochii învățaților Europei. Munca aceasta plină de jertfe a învățaților noștri ne poartă numele românesc printre învățații întregii lumi. Noi cunoaștem multe popoare și de azi și din trecut numai după cultura, știința și înfăptuirile minții lor, și bogăția sufletului lor.

Dacă grănițerii năsăudeni l-au numit la Cluj pe dl Drăgan, sărbătorindu-l, »mândria graniței«, îndreptățiți suntem și noi să-i spunem că mai întâi este »fala Zăgrii«. În frumoasa diademă de cărturari Zăgreni este piatra prețioasă ce va străluci de-alungul veacurilor unic în felul ei (dar să dea Dumnezeu să fie și altele),

Pentru mine este o mândrie să spun că l-am avut profesor, deși scurt timp, la liceul din Năsăud, unde era între cei dintâi, cei mai conștiincioși, cei mai muncitori, iar rezultatele se văd.

Trecând la Cluj, după unire, la Universitate, aceeași muncă neobosită o desfășoară și la catedră și în conducerea Universității. Iată ce scrie ziarul »Tribuna«¹⁾ despre rodnicia-i muncă la înalta școală ardeleană: »Fără exagerare, se poate afirma, că acest ilustru profesor clujan a avut parte să conducă cel mai mult timp Universitatea »Regele Ferdinand I« din Cluj, stăpânit de cel mai înalt spirit de obiectivitate, de legalitate, de cea mai desăvârșită onestitate, de cel mai cald spirit colegial și de cel mai părintesc spirit de înțelegere a aspirațiilor tineretului universitar«.

»Cu tot pasul său domol, cu toată vorba-i legănată acest erudit impresionează tot mai mult pe cel care are fericirea să-l cunoască și să-i asculte cursurile ținute cu o regularitate care a uimit pe toți studenții. Obiectivitate de examen, tendința de al face pe student să înțeleagă că viața intelectuală nu se poate clădi pe goluri științifice, toate aceste calități sunt indisolubil împletite

1) Leon S. Bodiu: Un nou academician N. Drăgan, în »Tribuna« an. II Nr. 117 - 26 Mai 1939.

în mintea și întreaga atitudine a acestui reprezentativ cărturar ardelean.

»Meritele sale științifice trebuiau mai demult să-l aducă printre nemuritorii academicieni. D-sa este cel mai mare cunoscător al literaturii românești vechi (până la 1800) și al fineților și caracteristicilor sintaxei limbii române«.

Nu m'am închinat niciodată oamenilor politici, nu i-am lăudat în public și nu i-am măgulit în particular chiar atunci când aveau fapte vrednice de laudă și dacă pomenesc aci munca și rezultatele frumoase ce a avut la primăria municipiului Cluj, unde a fost primar încă în două rânduri, să-mi dea voie dl profesor să nu-l consider om politic, căci nu este. Om politic este acela care se alege și ajunge în baza unei munci în partid, a unui stagiu la club, a unei lăudăroșii bine potrivite (regizate) sau a unor interese oarecari ticluite la clubul politic (cazurile de vocație politică excepțională sunt extrem de rari). D-sa a fost numit în baza muncii tăcute, a hărniciei sârguitoare, plină de seriozitate și dragoste de adevăr, în ogorul științei, a cărei superioritate o recunosc și oamenii politici, măcar din când în când. Alegerea aceasta n'a dat greș. E destul să pomenesc, că aceeași rodnică activitate a desfășurat-o și aci, ridicând 17 școli primare, modernizând abatorul, pavând piața, înfrumusețând orașul și aducându-i o mulțime de îmbunătățiri. În plină putere de muncă, la vârsta de 55 ani nu se mulțumește să-și privească cu admirație opera săvârșită și să se încânte singur. Alegerea de membru activ al Acedemiei este un fapt de mare cinste, care consfințește o muncă dreaptă și grea, dar plină de zel și încredere, însă nu este motiv de repaus tihnit, contemplativ și îndelungat, ci cel mult răspântie cu scurt popas de odihnă. Dl profesor știe aceasta (și eu o spun pentru că cei ce nu ar ști-o), căci are noi lucrări mari în pregătire asupra »Sintaxei limbii române«.

Domnule profesor, ați dat odată un exemplu vrednic Zăgrenilor pe Ion Marian, ce l-ați propus să-i poarte numele căminului cultural, când l-am constituit și care nu era altceva decât reînvierea vechei »Reuniuni de cetire și cântări«, înființată de doi oameni harnici și tineri pe vremea aceea: Ioan Corbu și

Victor Onișor, dați-mi voie să dau astăzi al doilea exemplu de muncă asiduă, neprecupețită, plină de vrednicie și învățăminte pe care pe deasupra noastră a tuturor, acea asociație de savanți cărturari: Academia Română o încununează cu dreapta și bine cuvântata sa judecată de alegere în templul nemuririi.

Noi, Zăgrenii, cu mic cu mare, fie că trăim aci sau în alte colțuri ale țării, vă dorim aci în vatra satului Dvoastră și al nostru de baștină, - pe pământul drag nouă, în care-și dorm somnul veșnic strămoși și părinți de ai noștri, la umbra acestei mărețe biserici dela poalele Codrișorului, - Vă dorim, pentru a putea desfășura rodnică activitate ce aveți de gând spre cinstea Dvoastră și mândria noastră a zăgrenilor, a grănițerilor și a tuturor Românilor, mulți ani fericiți plini de sănătate.

NOTĂ. - Sărbătoritul nostru s'a născut în 18 Februarie 1884, în comuna Zagra. Școala primară a urmat-o în satul natal învățând cu propriul său tată, Teodor Drăgan învățător aci, care i-a dezvoltat și dragostea de carte și apoi cu Clement Drăgan sau »Badea Scridon« cum îi zice academicianul nostru. Studiile liceale le-a făcut la liceul grăniceresc »George Coșbuc« din Năsăud, fiind elev eminent. Studiile universitare le-a făcut la Budapesta, făcând lucrări de licență strălucite. Doctoratul l-a luat tot acolo. Venind profesor de limba română și latină la Năsăud se impune prin activitatea științifică serioasă și acțiunea culturală naționalistă, entuziastă. În 1917 își trece examenul de docență, apoi începe mai târziu, în vremea războiului cursul de limba și literatura română la universitatea din Cluj. A avut important rol la preluarea Universității din Cluj în 1919, având conducerea efectivă a ei. A fost rector al Universității și decan al Facultății de Litere și Filosofie în mai multe rânduri, este și acum prorector și decan. A fost primar al Clujului românesc în 1923 (al doilea primar român), a doua oară a fost numit primar în 1934 - 37. A fost ales membru al Academiei Române. Cu ocazia aceasta a fost sărbătorit la liceul grăniceresc din Năsăud ca fost elev și fost profesor al liceului, la Cluj de către grănicerii năsăudeni aflători acolo, iar în comuna sa natală Zagra, de către căminul cultural »Ion Marian«, intelectualii localnici cari știu să prețuiască cu demnitate valorile spirituale, și de către fiii satului cari ocupă funcțiuni în diferite părți ale țării.

După serbare s'a dat o masă comună într'o atmosferă demnă, familiară și modestă, unde s'a toastat pentru M. S. Regele și pentru sărbătorit și s'au citit scrisorile trimise cu această ocazie. Au vorbit la masă dnii generali Aurel Maniu, Victor Neamț fost primar, profesor Teodor Onișor și prof. Iuliu Morariu. Tuturor le-a răspuns dl Drăgan.

Cuvântarea profesorului Teodor Onișor

Ilustre Sărbătorit, Onorată asistență,

În ziua de 6 August 1936 când modestul nostru cămin cultural își aducea aminte de acel care a fost Vicarul și pedagogul Ion Marian, ați binevoit a ne spune frumoase cuvinte, care au rămas adânc întipărite în inimile noastre. Nu am uitat în deosebi sfatul că: »Se cuvine să cinstim cu tot sufletul amintirea celor ce se ridică dintre noi și ne aduc laudă nouă și urmașilor noștri«.

Cred că nici noi Zăgrenii, nu trebuia să pierdem ocazia de a ne arăta mândria și dragostea noastră față de acela care, singurul dintre Zăgreni, a ajuns la cinstea de a fi trecut în rândul nemuritorilor, de a fi ales membru al Academiei Române, cea mai înaltă instituție culturală a țării.

Noi Zăgrenii trebuie să fim mândri și să apreciem cum se cuvine această alegere, căci din mijlocul nostru s'a ridicat acest vrednic fiu, »mândria graniței năsăudene și a întregii Români«, cum spunea canonicul Dr. Titus Mălai la sărbătorirea dela Cluj.

Și mai cu seamă putem fi mândri pentru că ilustrul sărbătorit ne-a făcut cunoscut satul nostru, așa cum poate nici un alt sat nu mai este. Într'adevăr, nu este carte scrisă de Domnia Sa în care să nu vorbească despre Zagra și despre vorbele sau cuvintele mai interesante din sat, explicându-le învățaților, așa cum numai Domnia Sa știe.

Ne dăm seama, într'adevăr, că drumul ce duce spre cea înaltă demnitate nu este o șosea largă și bine amenajată, pe care poți înainta comod și găsi adăposturi odihnitoare, ci este cărare îngustă și pietroasă, pe care trebuie să te sui agățându-te, să te ridici, - cum ar spune poetul - »așezând genunchi și mâna când pe un colț, când pe un alt colț« (Petrovici).

Fiindcă am amintit la început de Vicarul și Pedagogul Ioan Marian, îmi permiteți, Vă rog, să fac o mică comparație între activitatea acestuia și a sărbătoritului de astăzi.

După terminarea școlilor din comuna natală, Zagra și celei dela Năsăud și după absolvirea școlilor și mai înalte, ambii se

întorc în capitala graniței năsăudene, luptând pentru școala, neamul și biserica românească.

Poate că, dacă situația din 1919 era alta și profesorul Drăgan ar fi ajuns tot numai un mare îndrumător al grănicerilor, un alt Marian, dacă se poate spune așa.

Dar, cum am amintit, situația de după războiul mondial îl cereau în altă parte, la datorii mai mari, mai înalte.

Capitala Daciei Superioare, Clujul românesc, avea nevoi de îndrumători, de deschizători de drumuri. Universitatea de acolo trebuia reorganizată, și pentru acest lucru se simțea nevoia mobilizării tuturor energiilor.

Profesorul Drăganu care era și Docent de limba română la acea Universitate, a fost între primii dintre cei chemați și aleși.

Pe când vicarul I. Marian a avut fericirea să-și poată desfășura activitatea numai în capitala graniței și pentru granița năsăudeană, profesorul N. Drăganu a trebuit să primească o sarcină mult mai grea, aceea de ctitor și de ziditor de temelie al Clujului cultural românesc de azi. Și într'adevăr dela începutul ei până azi, Universitatea românească l-a avut aproape neîntrerupt de conducător.

La această activitate universitară s'a mai adăugat, în două rânduri, și munca dela Primăria municipiului Cluj, unde a fost un adevărat părinte.

În calitate de profesor, decan, rector, primar și alte funcții avute, a dovedit o corectitudine și o cinste exemplare. A impresionat pe toată lumea puterea de muncă și punctualitatea profesorului Nicolae Drăganu.

Tineretul de astăzi și de totdeauna trebuie să știe acest lucru și să-l ia ca pildă de urmat.

Într'o carte ce cuprinde considerațiuni asupra educației, tradusă din franțuzește, se spune că »pentru a ne perfecționa trebuie să avem totdeauna prezentă în minte imaginea unui tip de om superior, să avem, cu alte cuvinte, un ideal«.

Un mijloc bun, zice autorul cărții de mai sus, constă în a lua de model un conducător din trecut sau contemporan și a-ți da silința să-l copiezi.

Cine răsfoiește biografiile oamenilor mari, vede într'adevăr că cei mai mulți dintre aceștia au întrebuițat, în tinerețe, acest procedeu de educație. Napoleon, de pildă a studiat cu stăruință biografia lui Alexandru Macedon și a lui Iulius Cezar; Columb, care a descoperit America, cunoștea foarte multe amănunte din viețile marilor corăbieri etc.

Avantajele acestui procedeu, zice acelaș autor, sunt foarte mari. Modelul ales din istorie sau din viață este un adevăr, un ideal concret, plin de imagini și idei care se întipăresc ușor în minte; puterea sa sugestivă este foarte mare.

Noi Zăgrenii nu trebuie să căutăm prea departe, în timp sau spațiu, să căutăm modelele de urmat. Va trebui numai să ne cunoaștem înaintașii noștri și vom găsi »tipuri de conducători«, după dorințele noastre. Vom găsi modele în fețele bisericesti, în dascălii de toate categoriile, vom găsi și eroi și personaje militare. Noi trebuie numai să-i căutăm și să-i studiem.

De aceea cred că e bine ca în drumul vieții să facem ca și călătorul, care pe cărarea ce duce spre înălțimea muntelui, se oprește din când în când; pune mâna pod și se uită îndărăt la calea săvârșită. E o clipă de mulțumire, văzând greutatea îndurate, dar și o clipă de îmbărbătare spre nouă ostenele...

Tineretul din Zagra Vă asigură, Ilustre Sărbătorit, că va căuta să umble pe aceleași cărări ca și înaintașii lui, iar dacă-i va sta în putință, va adăuga și el barem o petrică la prestigiul măreț la care a fost ridicat satul nostru, între toate satele graniței năsăudene.

De aceea, îmi dați voe, Domnule Profesor, ca în numele acestui tineret și în numele inițiatorilor acestei modeste sărbătoriri, să Vă urăm multă sănătate, mulți ani și mult spor la muncă întru mărirea faimei grănicerești și a neamului românesc.

Mulțumesc tuturor că ați binevoit a Vă obosi la această dragă nouă sărbătorire.

**RECTORUL ȘI SENATUL UNIVERSITĂȚII
»REGELE FERDINAND I« DIN CLUJ**

cu adâncă durere anunță încetarea din viață, în noaptea de 17
spre 18 Decemvrie 1939, a distinsului și neuitatului profesor

NICOLAE DRĂGAN

Prorectorul Universității, decanul Facultății de Litere, titularul catedrei de limba și literatura română veche, membru activ al Academiei Române, președinte al Extensiunii Universitare și al Oficiului de Editură al Universității, membru al Comitetului central și președinte al Secției litere a Asociației »Astra«, membru al Comitetului de lectură al Teatrului Național din Cluj, al Societății AGRU, și în directoriul fondului Suluțean (Blaj).

Fost: Rector al Universității, Președinte al Comisiei interimare a Municipiului Cluj (1934 - 1937), membru al Comisiunii pentru organizarea Universității din Cluj, delegat al Ministerului Cultelor și Artelor la Uniunea Muzeului Ardelean, comisar ministerial pe lângă Directoratul Regional al Învățământului secundar din Cluj, directorul cursurilor pentru pregătirea de profesori, președinte al Comisiei Căminurilor, al Comisiei Bibliotecii Universității, director de studii și disciplină la Căminul »Casa Învățătorilor« etc.

Decorat cu: Coroana României în gradul de Mare Ofițer și Comandor, Steaua României în gradul de Comandor, Ofițer al Ordinului Ferdinand, Ofițer al Legiunii de onoare, Răsplata muncii pentru învățământ clasa I, Răsplata muncii pentru 25 ani în serviciul Statului, Răsplata muncii pentru construcții școlare clasa I, Crucea de aur pentru merit (poloneză), Ordinul Leul Alb în gradul de Comandor (cehoslovac) etc.

Înmormântarea va avea loc Miercuri 20 Decemvrie 1939, în cimitirul central din Cluj. Servicul religios se va oficia la orele 14,30 în vestibulul Universității, unde rămășițele pământești ale defunctului vor fi depuse Luni, 18 Decemvrie 1939, orele 18.

Dr. Nicolae Drăgan profesor la Năsăud

Aurel Șorobetea

Istoria liceului grăniceresc din Năsăud se oprește asupra activității a trei generații de profesori, cari au muncit la acest institut de cultură și educație națională. Prima serie de profesori e aceea, care împreună cu ctitorii acestui liceu, a deschis, pentru a doua oară, noi orizonturi cărțurărești în acest ținut al graniței năsăudene; ei au fost fiii acestui ținut și au cercetat școlile Blajului, apoi universitățile dela Viena, Graz și Praga.

A doua generație este aceea care a crescut în cultul conștiinței naționale și a superiorității rasei românești și care a căutat să ridice prestigiul liceului nostru; ieșită de pe băncile acestui liceu cu studii superioare dela universitățile din Viena, Graz, Praga și Budapesta.

Rolul generației a treia de profesori dela liceul »G. Coșbuc«, a fost cu mult mai greu. Această generație însă a avut fericirea să fie martoră a marilor prefaceri pe teren național și școlar. Toți acești profesori au fost elevi ai liceului nostru, având studii universitare la Cluj și Budapesta.

Din această generație a fost profesorul Dr. Nicolae Drăgan. Unul dintre mulții profesori care și-a găsit rostul vieții în muncă continuă și care s'a despărțit cu mult regret de această lume, căci încă nu-și terminase toate lucrurile ce le avea pe masa de scris, și care întreaga sa viață și-a jertfit-o pe altarul culturii și a școlii cu adevărată vrednicie de apostol al științei românești.

Nicolae Drăgan înainte de a fi profesor la Universitatea din Cluj, a fost profesor la liceul grăniceresc »G. Coșbuc« din Năsăud, căruia i-a închinat 13 ani de activitate rodnică. El a venit la Năsăud în anul 1906.

Acest timp a fost destul de critic pentru toate școalele românești din Transilvania, cu mult însă mai critic, pentru liceul fundațional din Năsăud, pe care stăpânirea își pusese ochii.

Profesorii de pe acele vremuri au fost aceia cari au dus lupta pentru apărarea graiului sfânt și n'au urmărit altceva decât să

dea neamului românesc elemente capabile și să formeze indivizi luminați, mândri de neamul din care fac parte și de originea din care se trag. În acest scop, profesorul Nicolae Drăgan dispunea de toate condițiile necesare unui adevărat îndrumător al tinerei generații, având o *pregătire foarte temeinică, cunoștințe enciclopedice peste cari s'a suprapus cultul deosebit ce l-a avut față de limba românească*, care materie - cu venirea profesorului Drăgan la liceu - a primit o altă înfățișare.

Nicolae Drăgan a venit la acest liceu ca profesor suplinitor, după ce își dăduse examenul de specialitate din limba latină, elenă și din limba și literatura română, cu distincție. Avea trei teze de examen special, toate primite și ca teză de doctorat.

După cum el a mărturisit de atâtea ori, pe cea din limba elenă nu a putut-o tipări, fiindcă nu avea bani, iar tipăritura l-ar fi costat 1400 coroane, sumă enormă pentru acel timp și mai ales că era orfan de tată și nu avea cine să-l ajute. Cea din limba latină era în strânsă legătură cu cea din limba elenă. Astfel a fost nevoit să se îndrepte spre limba română, la care întreg doctoratul, cu examen, cu tipăritul tezei, cu tot, nu a costat numai 300 coroane.

Spre limba română însă l-a mai îndemnat și un motiv special al liceului nostru. Căci făcând o privire în frumoasa bibliotecă profesorală dela liceu și-a dat seama numai decăt, că aici, în Năsăud, fiind și fără parale, nu va putea cultiva în mod științific filologia clasică, pentru care se cerea o mare bibliotecă, cu edițiile cele mai bune și mai noi ale autorilor, cu studii și reviste apărute în străinătate, fiind vorba de o știință universală. În schimb, aci la Năsăud, va putea cultiva filologia română care era bine reprezentată atât prin cărțile cumpărate, cât și prin biblioteca profesorului universitar Gr. Silași. Așa a început a scrie dări de seamă și etimologii pe care le-a publicat în revista »Transilvania« de la Sibiu. Cu trei ani mai târziu publică o conferință ținută la Sibiu, intitulată: »Limbă și istorie«. În acest an, 1909, a mai publicat studii și în revista maghiară »Nyelvtudomány«, o revistă editată de Academia maghiară din Budapesta și redactată de un fost profesor al său cu numele O. Asbóth, care îi cerea studii filologice.

În anuarul liceului de pe anul 1910 găsim publicată lucrarea: »Principiile care ne-ar putea servi de bază la studiarea și clasificarea cuvintelor compuse»; iar în 1911 tot acolo publică o altă lucrare intitulată: »Sportul la cei vechi și întrucât a servit el de bază sportului modern«. Nu peste mult apare în revista »Astrei« articolul »Asperități sintactice«, care prin analiza materialului, precum și prin metoda întrebuințată, îl fac cunoscut pe profesorul tânăr dela Năsăud și-l evidențiază de a deveni o personalitate științifică.

În 1914 Academia Română ia sub îngrijirea sa publicarea studiului asupra celor două manuscrise vechi numite: »Codicele Teodorescu« și »Codicele Marțian« prin care studiu filologic profesorul N. Drăgan s'a impus tuturor filologilor români.

Tot acuma publică: »Pagini de literatură veche«, cea mai veche *carte racocziană*, precum și cel mai vechiu text liturgic »Manuscrisul liceului grăniceresc G. Coșbuc«; Codicele pribeagului G. Ștefan, voevodul Moldovei, Un fragment din cel mai vechiu Molitvelnic românesc și Mihail Halici; tot atâtea lucrări de o deosebită importanță lingvistică, istorică și literară.

În studiile publicate, după plecarea sa dela Năsăud, în limba franceză, despre vechea literatură din Ardeal, își exprimă părerea că primele noastre începuturi literare nu se datoresc husitismului, ci ele sunt numai copii de pe textele coresiene; era o părere care ar fi fost să lămurească începuturile noastre literare, dar a rămas numai comunicată, fără să fie destul de argumentată.

Ca profesor universitar și membru activ al »Muzeului limbii« din Cluj s'a ocupat cu toponimie și onomastică, publicând valoroasa lucrare »Toponimie și istorie«.

Moartea l-a găsit lucrând la »Sintaxa limbii române«, așa că din nefericire soarta¹ nu i-a îngăduit să-și ducă la sfârșit această lucrare, atât de mult așteptată și pe care el era poate cel mai competent să o scrie.

Nu era an în care să nu vină la Năsăud, Zagra și Sângeorz-Băi, cu care ocaziune foarte adeseori a accentuat că și într'un centru mic cum e Năsăudul se poate lucra științific, deși sunt

mijloace puține, numai *dacă cel ce dorește să lucreze își dă seama de situație și încearcă să exploateze tot ce poate din ea.*

În forma aceasta academicianul Nicolae Drăgan s'a făcut cunoscut nu numai nouă Năsăudenilor, ci întregii națiuni, și prin lucrările sale a rămas nemuritor. Fusesse ales membru ordinar al societății filologice din Budapesta, iar după Unire, când ia ființă »Muzeul limbii« din Cluj, a fost unul dintre ctitorii acestei instituțiuni, unde a lucrat cu mult zel și competență. A fost membru al »Astrei«, iar mai în urmă membru ordinar al Academiei Române. N'a avut fericirea să-și țină cuvântul de recepțiune, căci moartea l-a răpit pe furiș, pe cel care, prin activitatea sa științifică, se înșirue în rândul cărturarilor ardeleni, ca cel mai distins fost dascăl al liceului grăniceresc din Năsăud. Prin moartea lui, prea timpurie, Năsăudul a pierdut iarăși un fiu strălucit al său, care a făcut cinste neamului românesc.

*

| | | |

Nicolae Drăgan **Fragmente de amintiri**

Vasile Scurtu

Ca fost elev al marelui dascăl și învățat al neamului nostru, care a fost Nicolae Drăgan, o datorie de stimă și recunoștință mă îndeamnă să aștern pe hârtie câteva amintiri despre el, intenționând ca și în această formă să-i eternizez numele în fața posterității, care să ia cunoștință și exemplul de urmat din calitățile alese ce-l caracterizau.

La vârsta relativ fragedă a copilului care începe liceul și mai ales la cel ce vine dela țară, icoana întâiului profesor se profilează atât de adânc în sufletul său, încât un gest, o atitudine a acestuia, rămâne imprimată în memoria elevului pentru întreaga viață.

În anul școlar 1916/17, m'am înscris ca elev ordinar în clasa I-a a liceului din Năsăud, astăzi liceul grăniceresc »George Coșbuc«. Era pe atunci în licee obiceiul bun, ca un profesor să ia dirigința unei clase începând cu a întâia și să o conducă neîntrerupt până în clasa a VIII-a. Această continuitate dădea ocaziune profesorului să-și cunoască de aproape fiecare elev și prezenta o incontestabilă superioritate asupra sistemelor de astăzi, când dirigintele unei clase se schimbă de la un an la altul, ba chiar și în cursul aceluiași an. În anul școlar precedent (1915/16) Drăgan fusese dirigintele - profesor de clasă, cum îi ziceam pe atunci - clasei a VIII-a, așa încât întorcându-se să ia o nouă serie, a ajuns să fie dirigintele clasei I-a, unde ne-a propus și limbile română și latină. Eram prea mici și lipsiți de discernământul necesar, ca să putem aprecia atunci un dascăl bun. Acest lucru îl putem face astăzi cu oarecare competență, mai ales aceia cărora ne-a fost dat să urmăm în cariera de profesor secundar tocmai pe fostul nostru diriginte.

Îmi amintesc cu drag de vorbele lui calde și blândețea cu care ne-a primit în clasă pe cei 42 elevi, în majoritate fii de țărani veniți de prin satele grănicerești din jurul Năsăudului. N'am auzit dela el vorbe aspre sau jignitoare, ci numai cuvinte frumoase și

încurajătoare pentru noi. Chiar și dojana lui era blândă și de natură a îndrepta pe cei greșiți. Față de elevii slabi era îngăduitor, iar față de cei buni cu o deosebită considerație și încurajare. când intra în clasă, cu mersul său domol, cu statura lui înaltă și cu cărțile subsuoară, nu ne inspira frică, ci mai mult un fel de respect părintesc.

Întâmplător nivelul clasei era ridicat printr'o serie de elevi buni, între care exista și o emulație continuă, lucru ce-i plăcea profesorului nostru. Lecțiile lui de limba română erau o plăcere pentru noi. Bucățile de lectură din manualul lui Precup-Sălăgianu, precum și acele din gramatica lui Bogdan, le știa face interesante, stârnind în noi dragoste și atașament față de acest studiu. Poeziile memorizate atunci, ca și unele exemple tipice din gramatică, nu le-am uitat astăzi. Corectarea lucrărilor scrise o făcea foarte minuțios, insistând până și asupra celor mai mici greșeli, cu o răbdare care rar se poate întâlni. Temeinicia activității sale și îndrumările date atunci ne-au fost tuturora de un real folos și demn exemplu de urmat.

Materia prescrisă de programa analitică, ce o făcea în clasă, era completată printr'o bogată lectură extrașcolară, condusă cu multă conștientozitate și competență de profesor.

Aveam în clasă un dulap cu biblioteca elevilor. În fiecare săptămână, dirigintele împărțea personal câte două cărți fiecărui elev. La sfârșitul săptămânii, profesorul controla această muncă extrașcolară a noastră, întrebându-ne și discutând cu noi cuprinsul cărților. Astfel ne-a sădit în suflet și ne-a stimulat gustul pentru citit, într'o epocă de o importanță mare pentru dezvoltarea și formarea elevului. Pentru noi, ce-i veniți de la sate, care înafară de cărțile de școală primară mai citisem doar Epistolia lui Isus Hristos, Visul Maicii Domnului și Povestea versificată a lui Gruia, povețele și îndemnurile lui Drăgan în domeniul lecturii, ne-au fost foarte utile și prețioase, deschizându-ne un orizont complet nou și interesant, pe care am căutat să-l lărgim an de an. Exista de fapt în liceu, pe lângă biblioteci bogate și o ambiață foarte favorabilă lecturii extrașcolare. Cel care citise mai multe cărți, era socotit mai cu vază între elevi.

Limba latină era pentru noi ceva nou și despre care auzeam acum întâia dată. Modul său de a o preda, pornind dela asemănări cu limba română, cu incursiuni în istoria strămoșilor Romani, ne-a făcut să o învățăm cu plăcere. La sfârșitul anului, aproape toți elevii posedau la perfecție conjugările și declinările latinești, încât din gramatica lui Pteancu-Bichigeanu, ne rămăsese pentru clasa a II-a numai excepțiile dela reguli și construcțiile latinești mai grele. Aveam cunoștințe foarte temeinice, fapt care ne-a ușorat mult munca în clasele următoare. Pe baza solidă de atunci am făcut progresele de mai târziu și am clădit chiar la Facultate, când a fost nevoie.

În anul școlar următor (1917/18), Drăganu era director sau locțiitor de director al liceului. În această calitate, ne-a ținut discursul la deschiderea festivă a anului școlar. Sigur, acest discurs se găsește undeva printre manuscrisele sale și ar merita să fie publicat pentru sfaturile bune și părintești, ce-mi amintesc că ni le-a dat prin el și cari pot fi și astăzi de actualitate.

În acest an, ne-a predat puțin, și numai la început, căci a izbucnit gripa spaniolă și închizându-se școala, am plecat acasă. La redeschidere erau în curs marile evenimente de după terminarea războiului. Zic »adevărat românesc«, căci în cetățuia de cultură și naționalism a Năsăudului n'a încetat să ardă nici o clipă făclia românismului, chiar și în cele mai vitrege timpuri. Aceasta datorită sufletului mare al intelectualilor și în special al profesorimii. Profesorul nostru diriginte, a trecut acum la Universitatea din Cluj, chemat acolo într'o misiune mai înaltă, la care îl îndreptătea munca și pregătirea ce o avea.

Astfel, dela 1918 până în vara anului 1924, n'am mai văzut pe Nicolae Drăgan. Imaginea figurii și bunătatea sufletului său îmi rămăsese adânc întipărite în minte. Când am terminat liceul, m'am gândit să-l caut pe fostul meu diriginte, spre a-i cere câteva sfaturi pentru viață. L-am găsit în luna August 1924, la băile »Hebe« din Sângeorz-Băi, unde venise să-și caute de sănătate. Era în după amiază unei zile călduroase și stătea singur pe o bancă din parcul băilor. L-am recunoscut și mi-am luat îndrăsneala să merg la el și să mă prezint. Și-a adus aminte de fostul elev și, deși

nu era omul de care să te atașezi imediat, m'a primit bine și s'a bucurat, când a aflat că doresc să-i fiu elev și la Facultate. M'am despărțit cu o speranță în plus. Vedeam în fostul meu diriginte un sprijin moral la facultate, într'un oraș unde nu cunoșteam pe nimeni.

În Septembrie 1924, m'am înscris la Facultatea de Filosofie și Litere a Universității din Cluj, unde profesa Drăgan. I-am fost elev patru ani de zile și în această calitate am avut ocaziunea ca să-l cunosc de aproape și să-l judec și apreciez atât ca om, cât și ca profesor.

Ca profesor, avea o pregătire foarte temeinică în specialitatea sa. Părerile și afirmațiile sale - în special în domeniul filologiei - erau bazate pe un vast bagaj de cunoștințe și totodată justificate prin exemple convingătoare.

Cursurile le ținea cu o punctualitate unică. Nu exagerez când afirm că dintre toți profesorii cari i-am avut la Facultate Drăgan a fost acelea care n'a lipsit aproape de loc dela cursuri. Chiar și atunci când preocupări străine de catedră îl reclamau în alte părți, noi studenții știam că orele de curs se țin cu exactitate matematică. Era în stare să lase alte ocupații oricât de importante, dar ora de curs niciodată. Exemplu tipic este în această privință următorul caz: Odată examina la licență pe un coleg de al meu, astăzi profesor în Banat. În timpul examinării orale, soneria anunță începutul orei de curs, care îl avea cu studenții. Drăgan mai examinează încă cinci minute și apoi îi spune candidatului: »Așteaptă o oră până îmi termin cursul și apoi vom continua«. Și așa s'a și întâmplat.

Pe cât de serioase îi erau cursurile, pe atât de serioase și pretențioase examenele. La el nu se putea merge la examene pe »doară«, »poate« sau »pe noroc«. Cu răbdarea care îl caracteriza, te examina aproape din tot materialul, până își forma o convingere completă despre măsura în care ești pregătit. Conștiințiozitatea și obiectivitatea sa erau puse din plin la contribuție cu aceste ocaziuni. Se știa că examinarea la el nu se făcea după dispoziție, ci după adevăratele criterii ale unei examinări serioase. Atitudinea sa sinceră și obiectivă îl ridica în fața studențimii și poate tot

acestor calități se datoresc și demnitățile politice pe cari nu le-a cerșit, ca mulți alții, ci i-au fost oferite. Dictonul latin »Vir bonus, scelerisque purus« încadrează admirabil acest om al muncii și abnegației.

Lucrările de seminar trebuiau studiate în prealabil foarte temeinic, căci altfel riscai să te expui unor situații neplăcute în fața auditorilor. Discuțiunile asupra acestor lucrări ne dădeau ocaziunea să descoperim la Drăgan multe și variatele sale cunoștințe, de care însă niciodată nu făcea caz. Era foarte modest și nu-i plăcea să-și etaleze sau să facă paradă de știința sa. Aceasta nici verbal, nici în scris. Noi, cari îl cunoșteam, știam acest lucru, precum și ce se ascunde sub modestia și tăcerea sa. Străinii însă puteau să-și facă unele păreri eronate până la convingerea contrară. Am constatat acest lucru în iarna anului 1930, cu ocaziunea examenului de capacitate al profesorilor la Iași, unde Drăgan era membru examiner la limba română. Colegii candidați dela celelalte Universități, și mai ales dela București, nu prea purtau frică de examen, nutrind speranța că profesorul poate nu e chiar așa grozav pregătit în specialitatea lui. S'au convins însă de contrariul cu ocazia examenului oral, când au rămas uimiți de cunoștințele profunde și variate ale lui Drăgan și care nu odată le-au fost fatale unora. I-am auzit atunci exprimându-se elogios despre capacitatea și pregătirea științifică a lui Drăgan, pe care o apreciau la justa ei valoare. De altfel asupra acesteia s'a rostit cea mai înaltă instituțiune culturală »Acedemia Română« când l-a ales între membri ei ordinari.

Aș fi incomplet în aceste notițe ale mele, dacă n'aș mai adăoga aici interesul și dragostea ce o purta marele dispărut studenților grăniceri, Numai faptul că știam că avem la Rectorat sau Decanat unul de al nostru, era o încurajare pentru cei mai mulți. N'a patronat lenea și desinteresul, dar a stimulat și îndemnat pe cei capabili. N'a fost caz în care să i se fi adresat cineva și să nu-l fi servit. Cunosc atâtea cazuri când studenți grăniceri săraci au profitat și au ajuns - prin generozitate lui - la o existență, pentru a-și putea continua studiile. Acestea sunt fapte care merită să fie relevate și cunoscute de grăniceri, căci îl înalță

în ochii tuturor și ar putea servi și altora drept pildă, deoarece regiunea din care s'a ridicat cineva îi incumbă anumite datorii de conștiință.

Am scris aceste șire nu cu gândul de a elogia pe marele dispărut, ci pentru ca să se poată desprinde din ele câteva constatări obiective și lipsite de orice exagerare asupra personalității sale. Mi-am îndeplinit în acelaș timp și o plăcută datorie de conștiință, aducând prinosul de omagiu al unui elev față de fostul său profesor, trecut din rândul celor vii, dar care a lăsat plăcute și neșterse amintiri la cei ce l-au cunoscut.

Doresc ca Țara Năsăudului să se poată mândri cu cât mai mulți descendenți de grăniceri ca Nicolae Drăgan, confirmându-se în felul acesta deviza Societății de lectură a liceului: »Virtus Romana Rediviva«.

*

Nicolae Drăgan istoric al Țării Năsăudului Iosif E. Naghiu

Cu Nicolae Drăgan, profesor universitar și membru al Academiei Române, Năsăudul a pierdut unul dintre cei mai valoroși desgropători ai istoriei lui și ai graiului năsăudean. »Muza Someșană«, vechea revistă a societății »Virtus Romana Rediviva«, încheie între filele ei, cea dintâi poezie a răposatului academician.

SERENADĂ

(După Uhland)

*Din somnul lin, ah, m'a trezit
Un cântec dulce, viu,
O mamă, vezi ce poate fi
În noapte așa târziu?
N'aud nimic, nu văd nimic,
Adormi al meu frumos,
Nu-ți cântă nimeni ție acum
Sărman copil morbos.
O, nu e cântec pământesc,
Ci's ingeri cei ce cântă,
O mamă, mamă... ei mă duc,
Mă duc de pe pământ.*

Tot la societatea »Virtus Romana Rediviva« prezintă o prelucrare pedagogică: *Unicul copil al nostru* și o traducere din limba germană, după Ott Promber, *Istoria batistelor*.

După terminarea liceului din Năsăud, urmează cursurile Facultății de filosofie și litere din Budapesta. Teza de doctorat în filologie se referă la Țara Năsăudului: »*Graiul Românilor din ținutul Bistriții*«. Ca profesor la liceul din Năsăud, scrie în colaborare cu dl Virgil Șotropa celebra operă *Istoria Școalelor Năsăudene*, publicată în 1913, cu ocazia jubileului de 50 ani al liceului din Năsăud. Chiar azi - după 26 de ani - această operă rămâne un monument de monografie școlară, în care se oglindește pe larg întreaga istorie a tuturor școalelor năsăudene.

E important de remarcat faptul că la Năsăud, întâlnind multe manuscrise vechi, Nicolae Drăgan devine un filolog pasionat, un cercetător inegalabil al cărților și al codicelor vechi românești. La Năsăud studiază Codicele Marțian și Codicele Teodorescu, într'o lucrare publicată de Acedemia Română. În biblioteca răposatului bibliofil năsăudean Iulian Marțian, fost membru onorific al Academiei Române, găsește multe cărți vechi și multe codice pe cari le va studia mai târziu.

Ținem să încreștăm pe răboj că aci încep cele dintâi studii de toponimie, asupra diferitelor numiri din Țara Năsăudului.

În 4 Octomvrie 1913, cu ocazia jubileului de 50 de ani a liceului din Năsăud, Nicolae Drăgan rostește o cuvântare măreață despre trecutul acestui liceu, în care au studiat atâtea figuri intrate în Panteon (George Coșbuc, Patriarhul Miron I, Mitropolitul Nicolae Bălan, Liviu Rebreanu, etc. etc.).

După războiul mondial, Nicolae Drăgan a fost chemat la catedra de istoria literaturii române (epoca veche) dela Universitatea din Cluj. A rămas și mai departe cercetător pasionat al trecutului năsăudean. A publicat în 1924 o vastă monografie a Băncii „Aurora“ de la Năsăud. În 1925, cu ocazia desvelirii bustului lui George Coșbuc în fața liceului din Năsăud, a conferențiat despre *»George Coșbuc la liceul din Năsăud și raporturile lui cu grănicerii»* (conferința a apărut în Anuarul liceului din Năsăud pe 1925/26 și în volum aparte). A colaborat cu articole prețioase la *»Arhiva Someșană»*, revista graniței năsăudene. (Dintre articolele lui Nicolae Drăgan menționez: 1. Cu privire la G. Coșbuc, 2. Date relative la trecutul comunei Zagra, 3. Grănicerești.)

Țara Năsăudului îi va fi recunoscătoare e și pentru studiul publicat în *»Gazeta Transilvaniei»* (Coșbuc poetul liceului din Năsăud) și pentru volumașul: *Povești în versuri*, de G. Coșbuc, publicat în biblioteca *»Astrei»* dela Sibiu.

În viitor, cercetătorii trecutului năsăudean vor folosi ca lucrare fundamentală pentru toponime, opera lui Nicolae Drăgan: *Toponimie și istorie*, publicată în biblioteca Institutului de Istorie Națională din Cluj și capitolele despre Năsăud și jur din marea

operă: »*Românii în veacurile IX - XIV pe bază de toponimie și istorie*« (publicată de Academia Română).

A studiat și *Codicele liceului Năsăud*, prin care liceul nostru începe a fi pomenit în seria instituțiilor cari au păstrat vechi monumente literare.

Studiile lui Nicolae Drăgan despre Țara Năsăudului, scrise cu mult aparat critic, aduc lumini noi pentru istoria și toponimia acestui ținut.

*

Până aici a fost imprimată până la 30 august 1940 când Ardealul nordic a fost ocupat de Ungaria Nr. 28 a fost depozitat ca maculatură și nu s-a distribuit nici nu s-a compactat.

Înscrierea aceasta s-a făcut pe pag.490 a volumului 28 a revistei „Arhiva Someșană“, de către Grigore Onoiaie.